

TÜRK SİYASAL HAYATINDA POPÜLİZM: TANSU ÇİLLER ÖRNEĞİ

**2023
YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

Zeynep Saniye KUTLUGÜN

**Tez Danışmanı
Prof. Dr.İlyas SÖĞÜTLÜ**

TÜRK SİYASAL HAYATINDA POPÜLİZM: TANSU ÇİLLER ÖRNEĞİ

Zeynep Saniye KUTLUGÜN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. İlyas SÖĞÜTLÜ

T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Kamu Yönetimi Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK
Nisan 2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	3
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
KISALTMALAR	10
ARAŞTIRMANIN KONUSU	11
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	11
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	11
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	11
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER.....	12
BİRİNCİ BÖLÜM	13
KAVRAMSAL VE TARİHSEL ÇERÇEVE: POPÜLİZM KAVRAMI VE TARİHSEL OLARAK POPÜLİZM.....	13
1.1. Popülizme Genel Bakış	13
1.2. Popülizmin İdeolojik Boyutu	16
1.3. Popülizm ve Demokrasi İlişkisi.....	19
1.4. Popülist Liderlik ve Medya	22
1.5. Sağ Popülizm ve Sol Popülizm	28
1.6. Popülizmin Tarihsel Gelişimi.....	31
1.7. ABD, Rusya, Latin Amerika Popülizm Örnekleri	33
1.7.1. ABD Popülizmi	34
1.7.2. Rusya'da Popülizm.....	37
1.7.3. Latin Amerika Popülizmi	40
İKİNCİ BÖLÜM.....	43

TÜRK SİYASAL HAYATINDA POPÜLİZM	43
2.1. Türkiye’de Popülizmin Gelişim Süreci	43
2.1.1. II. Meşrutiyet Döneminde Popülizm ve Halkçılık.....	43
2.1.2. Tek Parti Döneminde Halkçılık ve Popülizm	46
2.1.3. Çok Partili Hayata Geçiş Dönemi ve Sonrası	47
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	53
TANSU ÇİLLER DÖNEMİNDE POPÜLİZM.....	53
3.1. Tansu Çiller’in Siyaset Öncesi Hayatı.....	53
3.2. Tansu Çillerin Siyasete Girişi	54
3.3. Tansu Çiller’in Konuşmaları Üzerinden Popülizm Analizi.....	58
3.3.1. Tansu Çiller’in DYP İstanbul Milletvekilliği Dönemi	59
3.3.2. Tansu Çiller’in DYP Genel Başkanlık ve Başbakanlık Dönemi.....	60
3.3.2.1. Tansu Çiller’in Başbakanlık Dönemi Eğitim, Sağlık, Kültür, Ekonomi Alanındaki Politikalarının Popülizm Kavramı Ekseninde Değerlendirilmesi.....	72
3.3.3 Tansu Çiller’in Dışişleri Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı Dönemi...	76
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	78
KAYNAKÇA.....	82
ÖZGEÇMİŞ	93

TEZ ONAY SAYFASI

Zeynep Saniye KUTLUGÜN tarafından hazırlanan “TÜRK SİYASAL HAYATINDA POPÜLİZM: TANSU ÇİLLER ÖRNEĞİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. İlyas SÖĞÜTLÜ

.....

Tez Danışmanı, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 19/04/2023

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. İlyas SÖĞÜTLÜ (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Sanem YAMAK (KBÜ)

.....

Üye : Prof. Dr. İrfan HAŞLAK (SAÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Müslüm KUZU

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Zeynep Saniye KUTLUGÜN

İmza :

ÖNSÖZ

Bütün eğitim hayatım süresince bana maddi manevi destek olan hakkını asla ödeyemeyeceğim canım anneme, değerli babama, biricik kardeşime ve sevgili eşime hayatım boyunca minnettarım. Tez yazım sürecim boyunca akademik olarak beni bilgi ve tecrübeleriyle aydınlatan, sabırla bu süreci yönetmeme benden çok destek gösteren danışman hocam Prof. Dr. İlyas SÖĞÜTLÜ başta olmak üzere jüri üyeleri Dr. Öğretim Üyesi Sanem YAMAK ve Prof. Dr. İrfan HAŞLAK' a vermiş olduğu tavsiyelerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

ÖZ

Popülizm çoğunlukla yarışmacı siyasal sistemlerde ortaya çıkan bir olgudur. Farklı ülkelerde ve farklı tarihsel toplumsal koşullara bağlı olarak çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir. Popülizm, siyaset bilimcilerin üzerinde odaklandıkları kavramların başında gelmektedir. Popülizm sıkça kullanılan bir kavram olmakla birlikte henüz üzerinde uzlaşılmış bir tanımı yoktur.

Bu çalışmanın ilk bölümünde popülizm kavramı, popülizm olgusu ve tarihsel toplumsal bir gerçeklik olarak popülizmin gelişimi ve farklı ülkelerde karşımıza çıkan biçimleri üzerinde durulmaktadır. Daha sonraki bölümde ise Türkiye’de popülizm olgusu ve popülizm kavramının gelişim süreci ele alınmakta ve bu bağlamda özellikle II. Meşrutiyetin dönemi ve halkçılık ideolojisi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunun akabinde de Türkiye’de popülizmi doğuran tarihsel ve toplumsal nedenler açıklanmaya çalışılmaktadır. Diğer toplumlarda olduğu gibi Türkiye’de de popülizm gerek bireysel gerekse toplumsal düzeyde öznel bir tercih meselesi olmaktan ziyade nesnel toplumsal koşulların yarattığı bir sonuç durumundadır.

Çalışmanın son ve temel bölümünde 1991-2002 yılları arasında Türkiye’de aktif siyasetin içerisinde yer almış ilk kadın Başbakan olan Tansu Çiller söylem ve politikalar düzleminde ele alınmakta ve Tansu Çiller’in popülizminin özgün yanları ile birlikte onun popülizminin Türkiye’nin kendine özgü yapısal ve tarihsel koşulları ile ilişkisi saptanmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Popülizm; Demokrasi; Tansu Çiller; Siyaset

ABSTRACT

Populism is a phenomenon that occurs mostly in competitive political systems. It can appear in various forms in different countries and depending on different historical social conditions. Populism is one of the concepts that political scientists focus on. Although populism is a frequently used concept, there is no agreed definition yet. The concept with which populism is most confused is democracy. It is very difficult to fully distinguish populism from the concept of democracy.

In the first part of this study, the concept of populism, the phenomenon of populism and the development of populism as a historical social reality and its forms in different countries are emphasized. In the next section, the phenomenon of populism in Turkey and the development process of the concept of populism are discussed, and in this context, especially in the Second World War. It focuses on the period of the Constitutional Monarchy and the ideology of populism. Subsequently, the historical and social reasons that gave birth to populism in Turkey are tried to be explained. In Turkey, as in other societies, populism is a result of objective social conditions rather than being a matter of subjective preference at both individual and social level.

In the last and main part of the study, Tansu Çiller, who was the first female Prime Minister to take part in active politics in Turkey between the years 1991-2002, is discussed in terms of discourse and politics, and the unique aspects of Tansu Çiller's populism as well as the unique structural and historical aspects of her populism in Turkey. trying to determine its relationship with the conditions.

Keywords: Populism; Democracy; Tansu Çiller; Politics

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Türk Siyasal Hayatında Popülizm: Tansu Çiller Örneği
Tezin Yazarı	Zeynep Saniye KUTLUGÜN
Tezin Danışmanı	Prof. Dr. İlyas SÖĞÜTLÜ
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	19/04/2023
Tezin Alanı	Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	93
Anahtar Kelimeler	Popülizm, Demokrasi, Tansu Çiller, Siyaset

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Tansu Çiller's Example Of Populism In Turkish Political Life
Author of the Thesis	Zeynep Saniye KUTLUGÜN
Advisor of the Thesis	Prof. Dr. İlyas SÖĞÜTLÜ
Status of the Thesis	Master's Degree
Date of the Thesis	19/04/2023
Field of the Thesis	Public Administration
Place of the Thesis	UNIKA/IGP
Total Page Number	93
Keywords	Populism, Democracy, Tansu Çiller, Politics

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
BEF	: Boyun Eğmeyen Fransa
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
İSO	: İstanbul Sanayi Odası
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
J.J	: Jean-Jacques
MNP	: Milli Nizam Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
RP	: Refah Partisi
S.	: Sayfa
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
TV	: Televizyon
UDİDEM	: Ulusal Dinamik Denge Modeli
Vb.	: Ve benzeri
YY	: Yüzyıl

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Tansu Çiller'in siyasi söylemi ile iktidarda bulunduğu süreç içerisinde uyguladığı politikaların popülizm kavramı ekseninde değerlendirilmesi. Ve bunun Türkiye'de popülizme temel oluşturan tarihsel ve toplumsal bağlam da dikkate alınarak gerçekleştirilmesi çalışmanın konusunu içermektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Tansu Çiller'in başta TBMM'de olmak üzere siyasi hayatı boyunca yaptığı konuşmalar ve iktidar mevkiinde bulunduğu süreçte uyguladığı politikalar araştırılarak Tansu Çiller özelinde Türk siyasal hayatında popülizm olgusunun nasıl biçimlendiği çalışmanın amacı ve önemini oluşturur.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu konu, ilgili literatür irdelenerek gerçekleştirilecektir. Bu bağlamda içerik analiziyle, anayasal metinler, dergiler, kitaplar, o yıllara ait gazeteler, TBMM Meclis Zabıtları toplanarak, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca Tansu Çiller'in başbakanlık yaptığı dönemde uyguladığı politikalar ve bu politikalar ile söylemi arasındaki ilişkiler ele alınmıştır.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Türk siyasal hayatında popülizmin, siyasi liderlerin öznel tercihlerinin bir sonucu olmaktan ziyade Türkiye'ye özgü tarihsel ve toplumsal koşulların bir ürünü olduğu tezin hipotezini oluşturur. Ayrıca Tansu Çiller popülist bir lider midir, onun popülizminin kendine özgü yanları var mıdır? Gibi sorulara da yanıt aranacaktır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Popülizm, sosyal ve siyasal bilimlerde çokça işlenen konulardan biri olmasına rağmen Tansu Çiller dönemi bu kavram ekseninde ele alınmamış ve dolayısıyla bu konuda yeterli literatür ortaya çıkmamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TARİHSEL ÇERÇEVE: POPÜLİZM

KAVRAMI VE TARİHSEL OLARAK POPÜLİZM

1.1. Popülizme Genel Bakış

Popülizm dünya üzerinde farklı coğrafya ve tarihsel dönemlerde ortaya çıkan bir olgudur. 19. yy. dan itibaren önemini ve güncelliğini sürdüren bu olgunun tanımlanması güç olduğu için henüz ortak ve net bir tanıma ulaşılamamıştır. Tanımlamaya çalışılırken kimi zaman siyasal bir tarz, söylem, ideoloji ya da strateji olarak ifade edilmiştir. Yapılan tanımlamalar günümüzdeki popülizm algısına ışık tutarak yol gösterici nitelik taşımaktadır.

Literatürde farklı biçimlerde tanımlanan popülizme netlik kazandırmak için 1967 yılında London School Of Economics and Political Science’ de (Londra İktisat okulu) bir tartışma programı düzenlenmiştir. Katılımcılardan Edward Shils, Peter Worsley gibi yazarlar popülizmin farklı boyutlarına vurgu yapmıştır, fakat ortak bir görüş sağlanamamıştır (Orhan, 2019, s. 797). Yine de tartışmada yapılan tanımlamalar, bu alanda yapılan çalışmalarda temel bir referans kaynağıdır.

Edward Shils, popülizmi “*uzun süredir iktidarda bulunan, farklılaşmış iktidar anlayışını, mülkiyeti, kültürü tekeline alan, yönetici sınıfların toplum üzerinde yarattığı baskı sonucunda düzene karşı halk tarafından yeni bir oluşumla ideolojik olarak her yerde bulunabilen yaygın bir fenomen*” olarak ifade eder (Moffitt, 2020, s. 32). Bu tanımında halk ile iktidar arasındaki tüm yapıları saf dışı bırakmak gerektiğini vurgular.

Ekonomist Peter Wiles için popülizm, bir inanç ve hareket gösterisidir. Wiles toplumun, siyasal değişiklik, ekonomik çöküş, kültürel reformlar aracılığı ile kendine yabancılaşmasından rahatsız olanların halkın menfaatini düşünerek iktidara gelmeyi amaçladıkları hareketlerin bütünü popülizm olarak ifade eder (Toprak, 2013, s. 33). Burada iktidara gelmek için devrimsel bir hareketten uzak durulur. İktidara gelmek için halkın gelenekselliğinden yararlanarak, ona yaranma politikası güder. Popülistler bu süreçte, genel bir irade oluşturarak iktidara karşı olan grubun desteğini alarak hareket alanını genişletmeyi hedefler.

Ekonomiyle ilgilenen Di Tella popülizmi, “*harekete geçmiş ancak özerk bir biçimde örgütlenmemiş olan bir halk kesimine dayanan, toplumun orta ve üst katmanlarında yer alan bir seçkin sınıf tarafından yönetilen ve lider ile takipçileri arasında karizmatik ve kişiselleşmiş bir ilişki ile bir arada tutulan siyasal bir hareket*” şeklinde tanımlamaktadır (Orhan, 2019, s. 803).

Sosyolog Gino Germani popülizmi bir senkronizasyon sorunu içinde tanımlamak gerektiğinden bahseder (Toprak, 2013, s. 34). Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte toplum bu geçişi kendi içinde sindirmeden adapte olmaya çalıştığı süre zarfında eksiklikleri gidermenin yolu popülizmden geçmektedir. Yapısal değişikliklerin bir sonucu olan popülizm halkın beklentisinin karşılanamadığı zamanlardaki iç rahatlatma yoludur. Tüm bu olaylara verilen tepkilerin hepsi tabi ki popülizm olarak değerlendirilmemelidir. Popülizmi siyasi atmosfere göre nesnel olaylar üzerinden anlamlandırmak daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Su gibi bulunduğu kabın şeklini alan, şartlara koşullara bağlı olarak değişebilen bir terim olarak bahsetmek mümkündür (Fassin, 2018, s. 26).

Arjantinli politik kuramcı Ernesto Laclau’nun tanımında ise popülizm söyleme dayalı, toplumu iki zıt kutba bölen iktidara karşı, alt kesimi destekleyerek strateji uygulayan her nesnel koşulda şekil değiştirebilen siyaset yapma biçimidir (Laclau, 2005). Var olan düzendeki eksiklikleri, azınlıkları, işçileri, etnik grupları yani toplumun içerisinde çoğunluğa ulaşamamış yapıları kendine konu edinen ve bu eksiklikler üzerinden halka “biz” çağrısı yapan düşünce tarzıdır. Laclau’nun hâkim ve mazlum sınıf ayrımına dikkat çekerek iki ayrı popülizm yansıması ve uygulanişından bahsetmek mümkündür. Hâkim sınıfta toplumdaki çelişkili durumlar devrimle düzeltilmeye çalışılır (Toprak, 2013, s. 36). Bu düşünce tarzından yola çıkarak iktidar bloğuna karşı, iktidar dışı kalmış grupların harekete geçirilmeye çalışılmasıyla popülist hareketler açığa çıkar (Sunar, 1985, s. 2076). Kimi zaman iktidar bloğu içinde de oluşabilmektedir. İktidar içindeyse bir farkındalık yaratma çabası olarak da görülebilir. İktidarda olmayan bir oluşum içinde popülist hareketler tezahür ediyorsa, iktidara gelmek için siyasi olanı tanıyan ama bunu hoşnutsuz bir durum gibi ifade eden kişi veya gruplar iktidara geldikten sonra olumsuz addettikleri ortamın içerisinde bulunduklarında sorun teşkil gelmez. Bu eklektik çalışmalar popülizmin önünü açsa da Laclau’nun da üzerinde durduğu husus, popülizmin nasıl ortaya çıktığını anlamayı hedefler.

İdeoloji temelli bir popülizm anlayışıyla hareket eden, popülizmin ortaya çıktığı tarihsel koşul ve coğrafyalara ek olarak Cas Mudde ve Cristobal Rovira Kaltwasser, onu düşünsel bağlamda da değerlendirmenin önemine vurgu yaparlar. Mudde ve Kaltwasser popülizmi; *“toplumu nihai bir biçimde ‘saf halka karşı ‘yozlaşmış seçkinler’ olarak iki homojen ve karşıt kampa ayrılmış olarak ele alan ve siyasetin, halkın volonte generale (genel irade) sinin bir dışavurumu olması gerektiğini ileri süren ince merkezli bir ideoloji”* şeklinde tanımlamaktadır (Mudde & Kaltwasser, 2019, s. 16).

Halkı odağına alan popülizm; demokrasi, anti çoğulculuk ve temsiliyetle var olabilen zayıf merkezli bir ideolojidir. Zayıf merkezli ideoloji, halkın ve seçkinlerin doğasına ve kimlerden oluştuğuna bağlı olarak ülkelere ve yıllara göre değişkenlik gösterebilir. Popülizm gibi zayıf merkezli ideolojiler, kısıtlı bir yapıya sahiptirler. Zorunlu olarak başka ideolojilerle kolay eklemlenebilirler (Mudde & Kaltwasser, 2019, s. 16-17). Bu eklemlenmenin görünür hali olan demokrasilerde ortaya çıkan popülizmde, halkın yanında olduğunu söyleyen ve savunan liderler vardır. O toplumdaki eksikliklerin izini süren ve toplumun nereden ajite edileceğini bilen bir karizmatik liderin; dinsel öğeler, milli duygular, ekonomik süreçler gibi argümanlarla rant sağlamaya çalıştığı bir duruma dönüşebilir. Halkçılık, eşitlik ve refahın yükselerek belli bir düzeye çıkarma isteğini amaç edinildiğinden amaç- araç farklılığı karşımıza çıkmaktadır (Laclau, 2005, s. 16). Tüm bu unsurların altında yatan sebep halka verilen önemdir. Kurallara karşı tepkisel yaklaşım, seçkincilik karşıtlığı, çoğulculuk karşıtı olan düşünce tarzından kaynaklanmaktadır.

Popülizm olgusunun tanımlanmasına, bu görüşler dışında siyaset bilimci Pierre Ostiguy’in temsil ettiği “kültürel-ilişkisel” yaklaşımı katkı yapmıştır. Bu yaklaşıma göre *“popülizm siyasette kültürel olarak popüler ve yerli olanın ve bir karar verme biçimi olarak personalizmin, uzlaşmaz karşıtlık içeren ve seferber edici biçimde, övünç dolu, gösterişli bir şekilde ortaya konulması”* dır. Yani siyasi aktörlerin yalnızca söylemleri değil, kamusal alandaki tüm hareketleri ve yarattıkları imajların da popülizm analizine dahil edilmesi gerekliliğini gündeme getirir (Baykan, 2019, s. 16).

Entelektüellerin popülizmi tanımlama metotları birbirinden ayrılrsa da üzerinde anlaşılan ortak nokta siyasi seçkinlerin halkın kurtarıcısı olarak görünme çabasıdır. Her toplumun sosyolojik, ekonomik ve yapısal özelliklerine göre farklı bir biçimde şekillenen Popülizmi tanımlamaya çalışırken olumsuz bir terim olarak ifade etmek

doğru değildir. Tanımlanamazlık ve belirsizlik, kavramın *bir hayalet gibi dolaşmasına* sebep olmuştur. Bu yüzden kavramı tanımlamak yerine tarihsel bağlam çerçevesinde incelemek daha yerinde bir yaklaşımdır (Laclau, 2005, s. 15). Toplumsal yapı içerisinde popülizmin şartlara ve koşullara uyum sağlamasının altında yatan sebep bir kökünün olmayışından kaynaklanmaktadır. Kökünün olmayışı kimi zaman bir siyasal tarz, strateji, ideoloji, söylem olarak tanımlanabilmesine olanak sağlamıştır. Ayrıca popülizmin tanımsal çeşitliliğinin sebebi her topluma uyum sağlayarak bulunduğu kabın şeklini almasıyla ilişkilendirilebilir.

Bütün bilgiler ışığında popülizm esnek yapısıyla her parti ve siyasal aktöre uyum sağlayabilen, yönünü değiştirebilen, halkla eklemlenen bir söylem çeşidi olarak kullanılabilir. Halkı tanımlayan ve halkın kimleri kapsadığını tam anlamıyla belirleyen bir toplumsal yapı olmadığı için halkla tamamlanmış bir popülizm tanımı yapılmalıdır. Her toplumun kendi dinamiklerine göre de popülizm tanımı değişebilmektedir. Bu sebeple kesin çizgilere ayrılmış düşüncelere sahip olmayan popülizm her topluma uyum sağlayan bir ideolojiye dönüşmüştür (Taggart, 2004, s. 5).

1.2. Popülizmin İdeolojik Boyutu

Popülizmi bir ideoloji olarak kabul eden yaklaşım son dönemlerde ön plana çıkmaktadır. Bu aşamada ideoloji kavramının ne demek olduğu devreye girmelidir. Tanımlarından bir şöyledir: İdeoloji, Ball&Dagger&O'Neill'e göre “sosyal ve politik eylem için bir program sağlayan, insanlara toplumdaki yerlerini anlama konusunda yardım eden, sosyal koşulları açıklayan ve değerlendiren oldukça kapsamlı ve tutarlı fikirler setidir” (Uslu C. , 2021, s. 220). Bu tanımlamada kapsamlı ve tutarlı fikirler bütünü olması ideolojiyi katılaşan bir boyuta taşır ve güçlü ideolojiler toplumda geniş yankılar uyandırabilir (Toprak, 1992, s. 2). Fakat popülizm gibi topluma göre şekillenmek zorunda olan kavramı esnek bir tanımlamayla ideoloji olarak nitelendirmek mümkündür. Michael Freeden’a göre “her bir yorum, her bir ideoloji, siyasal gerçekleri, olayları, oluşumları ve eylemleri nasıl yorumladığımız (ve yanlış yorumladığımız), imgeleri nasıl görüp sesleri nasıl işitebildiğimiz hakkında bir kalıp -bir yapı biçimi ya da düzenleme- sunan birer örnek” (Freeden, 2011, s. 9-11)olarak görülmelidir. Bu bağlamda popülizmi değerlendirecek olursak 21. yy. da hala konuşulup, tartışılmaya

devam ediliyorsa ve hayatın içinde var olabiliyorsa onu yok saymak, ideoloji diyememek mümkün değildir.

Popülizm diğer ideolojilerle eklemlenerek etki alanını genişletmiş ve günümüze kadar süre gelmiştir. İlk başlarda ideoloji olmaktan çok köylülüğü savunan bir anlayış olarak var olmuştur. 20. yy. da ideolojilerin daha fazla gün yüzüne çıkmasıyla popülizm de bu gelişmelerden etkilenecek sağlamlaşmaya başlamıştır fakat diğer ideolojiler gibi baskın teorileri olmadığından sönük kalmıştır (Toprak, 2013, s. 28).

Popülizmin diğer ideolojilerde olduğu gibi bir atası olmadığından temeli sağlam başka ideolojilerin ışığında kendine bir etki alanı oluşturmaya çalışmıştır. Bu etki ancak güçlü bir ideoloji aracılığıyla var olabilmektedir. Popülizm pratiği de iktidara gelme mücadelesi taşır ve içerisindeki pratiklerin bir yansıması olarak karşımıza çıkar (Kazancı, 2003, s. 40). Popülizmi doğuran ana parametre iktidara gelmek ve bunun için kitlelerin ikna edilmesidir. Popülizm bu bağlamda gün ışığına çıkar ve vücut bulur. İktidara gelmek ve iktidarda kalmak adına inşa edilen söylem, strateji ve pratiklerden oluşmaktadır. Bu söylem ve pratikler genelde halkla doğrudan temasla gerçekleşerek genel ortak bir irade şeklinde geri dönerse popülizm hedefine ulaşır ve iktidar mücadelesini kazanır. Mücadeleyi kazanan popülizm derin ve güçlü bir ideoloji olmadığından hâkim sınıfın çöküşüyle krizi fırsata çeviren bir çabanın sonucu olarak belirmektedir.

Bir paydada birleşen ortak özellikleri ve popülizm denilince onunla birlikte akla gelen terimleri, sözcükleri de değerlendirmemiz gerekir. Bunlardan başlıca olanı “*halk*” kavramıdır. Ne şekilde ortaya çıkmış olursa olsun hangi toplumda görülürse görülsün bir halkı ve onun temsilcisini gün yüzüne çıkaran popülistler siyasal hayatın merkezine halkı ve diğerlerini koyar (Fedayi & Yıldırım, 2019, s. 1863). Halkı merkezde tutarak yücelten gerçek kurtarıcının kendisi olduğunu ifade eden popülist söylem aracı istemez. (Erdoğan & Erçetin, 2019, s. 41). Bu sebeple popülistler holizmi¹ arzular yani yönetimin bölünmeden devam etmesini ve tek halkın, tek temsilcinin olması gerektiğini savunurlar (Müller, 2016, s. 37). Temsilciler ideolojilerden yararlanırken ne derecede işe yarayacağını nasıl bir merkeze koyularak halkın ihtiyaçlarının karşılanacağını önemsemektedirler. Bu ihtiyaç doğrultusunda ideolojilerin yapısal özellikleri de

¹ Holizm (bütünsellik) “*bütünün onu meydana getiren parçalardan daha önemli ve değerli*” olduğunu savunan bir görüştür (Şahinoğlu, 2021, s. 420). Erişim tarihi: 29.04.2021

incelenme alanı oluşturmaktadır. Michael Freeden ideolojileri yoğun ve zayıf merkezli kavramlar olarak nitelendiren çalışmalar yaparak yapısal özellikler anlamında popülizmin de ne tür bir ideoloji olduğunu açıklama fırsatı sunmuştur. Zayıf merkezli bir ideoloji olan popülizme neden zayıf merkezli denildiğini açıklamak gerekirse; ideolojiler yoğun veya zayıf olmak üzere iki kategoride incelenmektedir. Bu inceleme yapılırken ideolojilerin baskınlığı, kavramsal genişliği gibi etmenler değerlendirilir (Uslu C. , 2021, s. 218-221).

Hedefleri daha sınırlı olan zayıf merkezli ideolojilerden biri olan popülizmde merkez halktır (Uslu C. , 2021, s. 222). Halkı çevreleyen diğer değişkenler popülizmin neredeyse her topluma entegre oluşunu kanıtlar niteliktedir. Tabi halk denilince ne anlam yüklendiği önemlidir. Türk Dil Kurumu (TDK) halkı tanımlarken beş ayrı tanımdan bahsedilmiştir. İlk tanıma göre “aynı ülkede yaşayan, aynı kültür özelliklerine sahip, aynı uyruktaki insan topluluğuna” halk denilmektedir. Bu tanım üzerinde durulmasının sebebi popülizmin gözünden halkın tanımının da bu şekilde tasvir edilmesidir. Sartori’ye göre halk tanımının birçok anlamı vardır. Sartori halkı tanımlarken “herkes, pek çok insan, aşağı sınıf, organik bütün, salt ve sınırlı çoğunluk” olarak yorumlar (Sartori, 2014, s. 40-41). Bu düşünsel boyutta değerlendirilen popülizmin siyaset arenasında nasıl evrildiği önemlidir. Siyasal hayatta Popülist bir vakanın özelliklerini sınırlandırmak yerine, vakalardaki benzerliklerin ne olduğunu anlamamız gereklidir (Laclau, 2005, s. 19). Benzerlikleri anlayabilmek için halkın eklemlendiği diğer unsurların da neler olduğunu bilmek önem arz eder. Halkın; seçkinler, birlik ve egemenlikle çevrelendiğini bununla bağlantılı olarak temsiliyet, anti çoğulculuk ve demokrasiyle olan ayrılmazlığı ortaya çıkar (Uslu C. , 2021, s. 228) . Bu esneklik beraberinde birçok kavramın birbiriyle olan ilişkisini göstermektedir. Popülizm kendi başına hareket eden bir ideoloji olmaktan çok, farklı ideoloji ve siyasal mekanizmaların tamamlayıcısı konumundadır (Gerbaudo, 2018, s. 83). Popülizmin diğer ideolojiler gibi kesin bir tanımı olmadığı için bir olaydan ya da bir ideolojiden sonra ortaya çıkmaz. Popülizm başka ideolojilerle eklemlenerek gün yüzüne çıkabilir. İktidar ideolojisi olarak nitelendirilmeye müsait olan popülizm günümüzde temsili demokrasilerde kendine yer bulmuştur (Fedayi & Yıldırım, 2019, s. 1869). Popülizmin günümüz siyasal yaşamında demokrasiyle olan ilişkisi de bu anlamda önem teşkil etmektedir.

1.3. Popülizm ve Demokrasi İlişkisi

Literatürde popülizm tanımlanırken demokrasi kavramıyla olan ilişkisine değinen birçok araştırma bulunmaktadır. Bu sebeple popülizm ve demokrasi bir bütün içinde değerlendirilmelidir. Demokrasi kavramı çalışmanın asıl konusunu oluşturmadığından kısaca değinmek gerekirse; “Demos”(halk) ve “Kratos”(egemenlik) sözcüklerinden türemiştir. Demokrasinin tanımını Abraham Lincoln 1864 ‘de “*halkın halk tarafından halk için yönetilmesi*” şeklinde yapmıştır. En üst iktidarın halkın elinde olduğunu ve halkın kendi eliyle özgürce kendisini yönetmesine izin verdiği siyasal bir mekanizmadır (Tunç, 2008, s. 1115).

Popülizm ve demokrasi kavramı karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Çünkü demokratik dünyanın içinde barınan popülizm demokrasinin işlevinin ve gerekliliğinin sorgulanmasına sebep olmuştur. Popülizm, demokrasiye; kitleleri siyasete karşı ilgili kılmak, halk için koruyuculuk, doğrudan temsiliyeti mümkün kılmak gibi düzenleyici işlevlerle yarar sağlayabilir. Yararın yanında popülizmin, demokrasinin düşmanı olarak görüldüğü liberal bir görüş de hakimdir. Popülizmde çoğunluğun onayı meşruiyetin kaynağıdır ve çoğunluk karşısında bireyin haklarının gasp edilmesi tehlikeli bir durumdur (ALTINTAŞ & ÖNDER, 2021, s. 124-125). Liberaller popülistleri alaşağı etmek için yolsuzlukları ortaya çıkartmaktansa demokrasiyle birlikte ülkenin içinde bulunduğu durumdan kurtulabileceğini ve haklarının güvence altına alınabileceğinden bahsederler (Müller, 2016, s. 66). İşte bu nedenle Cas Mudde popülizmi tanımlarken “demokratik olmayan liberalizme karşı liberal olmayan demokratik bir cevap “olarak nitelendirmiştir (Müller, 2016, s. 22). “Demokrasinin demokratikleşmesi “olarak da adlandırılabilen bu ilişkinin temsil mekanizması üzerinde olumlu yönde etkisi vardır. Temsil edilmeyenler, dışlananlar popülizmle görünür hale gelebilir. Göz ardı edileni halka gösterme çabası içinde olurlar ve temsile ihtiyaç duymadan doğrudan demokrasiyi savunurlar (Canovan, 1999, s. 7).

Doğrudan demokrasiyi savunan popülizm, temsili siyasete karşıdır (Taggart, 2004, s. 139). İktidara gelene kadar benimsenen doğrudan demokrasi, sonrasında temsile daha yatkın olabilir. Popülistler, demokrasinin olduğu her yerde kendilerini ifade edip doğrudan demokrasi vurgusu yapmaya çalışırlar (Çamurcuoğlu, 2019, s. 289). Popülistler, halkın doğrudan demokrasiyle yönetilmesini isterler. Halkı mütecanis

(homojen, türdeş) ve aynı düşünen bir topluluk olarak görürler. Tek, homojen ve hakiki halk fikri ise bir hayaldir (Müller, 2016, s. 16).

Popülizm, çoğulculuk karşıtıdır ve temsili demokrasilerde de ortaya çıkmaktadır. Çoğulculuğu ve kurumları reddeden popülistlerin aksine demokrasi, çoğulculuk ister ve farklılaşmış halkı varsayar (Kalaycığlu, 2019). Halkı temsilde mutlaka bir lider olmalıdır. Bu sebeple popülizmin, temsili demokrasiyle olan ilişkisini kuvvetlenmektedir. (Fedayi & Yıldırım, 2019, s. 1864). Temsili demokrasilerde seçimler demokrasinin ilk şartlarındandır. Demokratik düzenin bir parçası olan seçimlere popülistlerin bakışı ise karşıtlık yaratmak için yapılan bir süreç olarak algılanır. Bu sebeple seçim süreçlerinde popülistler siyasi hamlelerle propaganda yaratmaktadır (Altıntaş, 2019, s. 55).

Popülizm demokratik sistem içinde ortaya çıkan bozuk düzene yeni bir düzen getirerek her şeyi düzeltereceği sözünü verir. Homojen bir halk istediği için her yolu mübah görür (Yetkin, 2010, s. 68). Popülizmde seçilenin hiçbir eylemi kötü olamaz ve sorgulanamaz şekilde davranılır, halk homojen ve değişime kapalıdır, bireyler topluluğu sadece sayılardan ibarettir. Demokrasilerde ise halkın çoğunluğu tarafından istenilene izin verilir. İtiraz edilebilirlik, değişim, dönüşüm mevcuttur. Bireye birey olduğu için değer verilir (Müller, 2016, s. 98).

Popülizm demokrasi karşısında daha demokratik olduğunu savunur. Çünkü demokrasilerde halk için halk adına karar alan bir mekanizma hakimken, popülizmde halka doğrudan başvurma isteği vardır (Yetkin, 2010, s. 70). Popülizmin, ötekileştirici olması demokrasi için bir tehlike olarak görülür. Çünkü demokrasi, birlikte çoğulculukla yaşanması gerektiğini eşitlik, özgürlük ve farklılıkları da içinde bulundurduğu için adil şartları beraberinde getirir (Müller, 2016, s. 16).

Popülizmin karşı olduğu şey milletin iradesini saf dışı bırakılarak ilahi bir otorite tarafından kararlar alınırken seçmenler ve seçilenlerin birbirine olan sorumluluğunu unutmalarıdır. Yapılan söylem ve eylemler neticesinde halk yararı gözetilmeksizin otoritenin kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmesinden kaynaklı bir karşıt durum içinde popülizm ve demokrasi yerini alır (Canovan, 1999).

Popülizm, demokrasinin ayrılmaz bir parçası olsa da aslında düşmanı potansiyelindedir. Seçimleri adil kazansalar bile muhalefet onlar için hep kötüdür.

Ayrıca popülistler farklı düşünen halkı istemezler, onlara göre herkes aynı düşünmelidir (Müller, 2016, s. 74).

Popülizmin demokrasiye bir düşman olduğunu savunan görüşler olsa da inceleme yapılırken kesin hükümler yerine daha ılımlı yaklaşmak gereklidir. Bir tehdit unsuru veya düzeltici aramaktansa iktidarın durumuyla birlikte değerlendirmek daha doğru olacaktır (Uslu C. , 2021, s. 220).

Prantl' a göre popülizm popülerliği çağrıştırdığından ve siyaseti popüler yapma biçimini tanımladığı için her başarılı politikada biraz popülizm bulunmaktadır (2018, s. 94). Popülist söylemi tehdidin ötesinde demokrasinin radikalleşmesi adına yarar sağlayabileceğini düşünmek gereklidir (Mouffe, 2019, s. 94). Popülizmin demokrasi üzerinde olumlu ya da olumsuz bir etkiye sahip olduğunu düşünen entelektüellerin gerçek yaşamda izini sürerken karşılaşılan durum aslında aralarındaki ilişki bağlamında illa tanımlama yapmayı gerektirmemelidir. Her siyasi oluşum kendi içinde o yörenin halkıyla, toplum yapısıyla, liderin özellikleriyle ve ekonomik koşullarla ilişkilidir.

Demokrasi günümüz siyasal hayatında ve halk arasında kabul görmüş bir ideoloji olarak karşımıza çıktığı için popülistler demokrasiye karşıt olmak yerine onun aracılığı ile amaçlarına ulaşmayı hedeflerler. Demokraside halk için halk adına kararlar alan seçkinler varken, popülizmde temsil mekanizması aracısız homojen halk fikrini benimser. Demokrasiyi bir kurgu olarak sürdüren popülistler iktidara gelince demokrasiyi geciktirici tedbirlere başvurma gayretinde olabilirler.

Türkiye’de demokrasiye bakış açısı çakışan çıkarların bağdaştırılması değil, ülke yararına en iyisini bulmak olmuştur. Düşüncelerin bağdaştırılması çıkarlardan daha zordur. Çünkü fayda görülen maaş, faiz, ücrete ikna olunabilir fakat daha az Müslüman olmak, daha az laik olmaya insanları ikna etmek daha güç olmuştur. Bu bağlamda bir tarafta seçkinler diğer tarafta halk vardır. Seçkinler en iyi olana karar verip halka anlatacaklardır. Halk da en iyiyi gösterene oy verecektir. Oy vermezse halkın eğitilmesi gerekecektir. Bu sebeple Türkiye’de demokrasi eğitimle ilişkilendirilmiştir. Entelektüeller ve seçkinler en iyiyi bulma rejimi olarak algıladıkları demokrasiyle hedefledikleri karşı partiyi yok etmek olmuştur (Heper, 1992, s. 198-199). Bu aşamada da devreye popülizm girmiştir. Popülizm de de amaç karşı partiyi yok etmek ve en iyinin kendisi olduğuna karşı halkı ikna etmektir.

İktidarda olan partinin kurduğu sistem içerisinde, sistem içerisindeki bir uygulamayı desteklemeyen kişiler mevcut olabilir. İktidarın kurduğu rejimi desteklemeyenleri de ötekileştirip kutuplaşmasına sebep olur. Bu durum uzlaşmanın önüne geçer ve toplumun demokratikleşmesi sekteye uğratır.

Toplumun demokratikleşmesinde liderlerin de etkisi vardır. Kimi zaman demokrasiyi olumsuz yönde etkilerken kimi zamanda demokrasi algısını bir üst sekmeye taşıyan liderler popülist olarak anılmak yerine demokratik olarak anılmayı tercih ederler. Halkı merkeze koyan bir politik söylem gerçekleştiren popülizmde halkın isteği ve düşüncesi demokratik olmasa bile önemlidir. Fakat demokrasilerde halkın daha da demokratikleşmesi hedeflenir. Halkın istek ve taleplerini popülizmle kısa vadede çözüme kavuşturarak bir düzeltici edasıyla gerçekleştirmeye çalışırlar. Bunu gerçekleştirmeye çalışırken kurulu siyasi yapıların içerisinde şekil değiştiren popülizm demokratik yapıların içerisinde çokça gelişmiştir. Demokrasinin içerisinde kutuplaşmaya elverişli bir hal almıştır. Kutuplaşmayla birlikte ötekileştirilen toplumun azınlık gruplarının popülizme göre vatan hainlerinden farkı yoktur. Demokrasiyi çoğu zaman bu ayrımla sekteye uğratan popülizm günümüzde liderler odağında daha da olumsuz bir yöne gitmektedir. Farklı düşüncelerin söz hakkı bulması demokrasilerde daha yaygınken, popülizmde farklı düşünceler eğer toplum içerisinde halkı temsil eden kısımda değilse geçerliliği yoktur. Demokrasi herkesin kişisel çıkarlarını korumayı sağlarken, popülizmde kişisel çıkarlar değil halkın çıkarı öne sürölür. Popülizmde bir lider halkın çıkarlarını korumayı vadeder fakat bu çıkar kendi çıkarıyla çakışırsa kendi çıkarlarını düşünür. Demokrasilerde eşitlik herkese karşı tanınan bir olguyken, popülizmde eşitlik sadece gerçek halkın içerisinde olan bireylere tanınan bir durumdur. Yani demokrasinin sağladığı hak ve özgürlükleri popülizm sadece kendi halk tanımı içerisinde yer alan bireylere vermeye değer görür.

1.4. Popülist Liderlik ve Medya

Popülizmde liderlik önemli bir kavramdır. Liderler, özellikleri konuşma yapıları ve davranışlarıyla ön plana çıkmaktadırlar. Hepsinin birbirinden ayrı, farklı yönleri olsa da çoğu zaman ortak bir noktada birleşirler. Genellikle demokrasilerde ortaya çıkan popülizmde siyasiler halkı etki altına alıp halk dilinde konuşarak tüm yurttaşlara

ulaşmayı hedeflerler (Müller, 2016, s. 14). Sıradan olmadıkları halde sıradan halka yakın olmaya çalışıp, onların diliyle konuşurlar (Kaya, 2019, s. 18). Bu konuşmaları sırasında halkı yalnızca kendilerinin yani yetenekli bir liderin koruyabileceğini ve temsil edebileceğini halka aktarırlar (Erdoğan & Erçetin, 2019, s. 42).

Partiler aracılığıyla ortaya çıkan liderler kendi politikalarını meşrulaştırmak için popülist partiler kurarlar (Taggart, 2004, s. 7). İktidara gelen partinin liderleri, popülist olarak siyasetin içinde var olmaya devam ederler. Popülist iktidarların ortak özellikleri, halkın temsilcisi olduklarına inanarak bu durumu meşrulaştırmaya çalışmalarıdır (Müller, 2016, s. 16). Halkın hakiki temsilcileri olduklarını ifade eden popülistler mevcut dizindeki krizlerden bahsederken kendilerini saf dışı bırakırlar.

Popülistlerin halk adına, halk için konuşmalar yapmaları demokrasiye katkı sağlama amacı olarak algılanabilir. Fakat liderler bu durumu ileriye taşıyarak kendi arzularına göre şekillendirirler (Finchelstein, 2019, s. 20).

Liderlerin ortak özelliklerine değinmek gerekirse “*devlet aygıtını gasp etmek, yolsuzluk, kayırmacılık ve sivil toplumun bastırılması*” gibi davranış biçimlerine sahiptirler (Müller, 2016, s. 16). Popülist liderlerin halkla kurduğu bağ aracısız olmalıdır. Farklı şekillerde yakınlık ilişkisi kurmaya çalışan liderler, kimi zaman yaşam tarzı, kimi zaman dinsel simgeler, giyiniş biçimleri, söylem ve hitaplarla bir bütünlük kurmaya çalışırlar (Yücebaş, 2013, s. 2). Bu bütünlük aslında” biz ve onları “ayrıştıran ötekileştirmeyi de içeren bir dille ifade edilir. Siyasal olan her şeyde aslında bu ayrımı barındıran konular vardır (Fedayi & Yıldırım, 2019, s. 1859). Halkın tamamını temsil ettiği iddiası olan liderler halka vurgu yaparken bir taraftan da iç ve dış düşmanlar yaratırlar. Farklılıklara karşı olduklarından dolayı halkı hep homojen görürler.

Popülizmde gerekli olmadıkça siyasete katılma isteğinin olmayışı iktidara karşı direnmeye engel değildir (Taggart, 2004, s. 15). Muhalefette olan rakiplerini ahlak yoksunu, yozlaşmış elit olarak görürler ve iktidara gelen popülist liderler muhalefeti meşru bir oluşum olarak görmezler (Müller, 2016, s. 15). Gerçek ve homojen halkı savunduğunu söyleyen popülist liderler irade olarak kendi benimsediği halk iradesini topluma vülgarize eder (Çamurcuoğlu, 2019, s. 289). Popülist lider ampirik olana karşı, ahlaki olan bir bütünü ister ve temsil eder (Müller, 2016, s. 37).

Menfaatine göre yollar arayan popülizm karizmatik liderliği beraberinde getirir (Yetkin, 2016, s. 71). Weber’ in karizmatik otoriteye sahip lider özellikleri popülizmle

örtüşmektedir. Çünkü popülist liderler de kendilerini her zaman yüceltir ve bizden olmayı ötekileştirir. Liderler sıradan halktan farklı kişiler olsalar da halktan biri gibi davranmaya yatkınlardır. (Müller, 2016, s. 52). Popülist liderler, karizmatik liderlikle benzerlikler gösterse de Weber’ in karizmatik lider anlayışından belli konuda ayrılmaktadır. Karizmatik liderin sıra dışılığının yanında popülist lider sıradan halktan biri olma gayreti içindedir. Halk sıradan, okumamış, sağduyu ile hareket etmeyi seven insanlardan oluştuğundan nesnel koşullar saf dışı bırakılarak siyasi liderin söylemlerine inanmaya devam etmektedir. Bu sebeple de ekonomik krizlerden en çok yararlanan genelde popülist liderlerdir (Özsel, 2019, s. 1-4).

Karizmatik liderlikle popülizm arasındaki ilişki aslında ikisinin de benzer zamanlarda yani karmaşık kaos ortamlarında ortaya çıkmasından kaynaklanır ve onları bir araya getirir. Popülizmin karizmatik liderliğe olan yöneliminin altında güçlü olma isteği ve siyasi arenada çözümü liderlikle çözme mantığı yatar (Taggart, 2004, s. 129-130).

Liderler genelde erkek odaklı olarak düşünülmemelidir. Lider güçlü, karizmatik, sağlıklı görünen erkeksen, kadın popülistler bu resmin neresinde durmalıdır diye düşünmeliyiz. Kadınlar kendi güçlerini daha başka yönlerde göstermeyi tercih etmişlerdir. Örneğin cinsel çekicilik, anaçlık rolü gibi rollerle, bulundukları ülkelerde liderlik yaparken o yörenin halkının kadınları gibi davranmayı ihmal etmezler fakat bu davranış biçiminin yanında güçlü kadın imajını da vurgularlar (Moffitt, 2020, s. 106-107).

Popülist liderler düşman gibi görülen “günah keçilerinin” karşısında mücadele edebilecek “yetenekli” liderin ancak kendileri olduğunu ve halkı yalnızca kendilerinin temsil edebileceklerini halka aktarırlar (Erdoğan & Erçetin, 2019, s. 42). Karizmatik liderlerin toplu oy desteği alma başarısı popülizmle birleşince iktidar bloğunu bertaraf etme potansiyeline sahip olmaktadır. Bu liderler genelde ezilmiş sınıfın yanında olduğunu hissettirerek kendine büyük bir hayranlık uyandırır. Bu hayranlıkla birleşen vaatler halkı yanında tutmak için çoğu zaman kısa vadede işe yarar. Halk duygusal doyum yaşasa da uzun vadede talep ve istekler karşılanmadığında ekonomik bunalımlar yaşanmaya başlar. Reel şartlar üzerinden gerçekleşen bu olumsuzluğu bastırmak için manevi değerler üzerinden rahatlatma çabasına içerisinde olurlar. Bu döngü ters şekilde de yaşanabilir.

Tarık Şengül iktidardaki bazı popülist liderlerin peygamberdevesi ile olan benzerliğinden bahsetmiştir. Dua eder vaziyette duran bu hayvanlar aslında avlanmaya hazırlanırlar (Şengül, 2011, s. 24). Duruşlarıyla güven vererek dua eder pozisyonda avını bekleyen peygamber devesi gibi liderler de kendi menfaatleri uğruna tüm halkı feda edebilirler.

Temsili demokrasilerde halk ile temsilcinin aynı olduğunu savunmayan bir temsil mekanizması demokrasi için zedeleyici olabilmektedir. Genel iradenin zedelenmesi şeklinde düşünülen temsile güven yoktur ve popülistler kendilerini temsilciden ötede sıradan halkın vücut bulmuş hali olarak görürler (Arditi, 2010, s. 89). Popülist liderler halk iradesinin gerçek temsilcisi olduklarını savunurlar. Aracılara ihtiyaç duymadan direkt olarak halkla iletişim halinde olmak isteyen bu liderler medya yoluyla bu iletişimi desteklerler. Bu iletişim karşılıklı olarak devam eder niteliktedir. Günümüzde sosyal medya aracılığıyla halk, sesini, tepkisini ya da onayını toplu olarak duyurmaktadır. Liderlerin halkın sesi olma savı günümüzde daha belirgin niteliktedir.

Popülist liderlerin kurumları zedeleyici güven sarsıcı ifadelerle söylemlerinde yer verdikleri gözlemlenir. Bunun sebebi kurum karşıtlığıdır. Kurumlara olan bu karşıtlığın sebebi, aracı olmadan doğrudan halkla iletişim kurma isteğinden kaynaklanmaktadır. Kurumlara olan güvensizlik yerini kişi özelinde güvene bırakmıştır. Kişi özelindeki güven liderin siyasi kariyerine bağlıdır. Popülizmde lider siyasi oluşumun yanında siyasal kimlik içinde önemlidir. Popülist liderliğin başarılı örnekleri Latin Amerika’da görülür. Başarılı liderler olduğunu ifade eden Cas Mudde; birinci dalgada Peron, ikinci dalgada Fujimori, üçüncü dalgada Correa’dan bahseder. (Mudde & Kaltwasser, 2019, s. 58-60).

Popülizmde lider ve kitleler ayrılmaz parçaları oluşturmaktadır. Liderler halkı kendi alanına çekerek yönlendirmeyi iyi bilirse istediklerini yaptırma ve amaçlarına ulaşma konusunda başarılı olurlar. Bu başarının belli şartları vardır. Hitabet, ikna biçimi, mimikler, kendilerine olan inanç ve güven duygusu halkı etkiler (Odabaş, 2021, s. 13). Liderler popülizmin göz önünde olan aktörleridir. Göz önünde olmalarındaki en büyük rol medyadır. Bir siyasi parti oluşumunda popülizmin belirleyicisi liderin özellikleri ve kullandığı dildir. Bu dili kullanırken medyanın desteği önemlidir (Moffitt, 2020, s. 89-91).

Popülizmin günümüzdeki izlerini medya üzerinden hissetmek kaçınılmazdır. İletişim araçları üzerinden halka ulaşmak hem etkili hem de daha kolaydır. Medya, popülizmin görünürlüğünü arttırıcı bir unsur olarak düşünülür (Moffitt, 2020, s. 114-115). Medyanın etkisiyle popülistler türdeş toplum hayali üzerinden hitaplarını gerçekleştirip halka duymak istediklerini söyler ve onları mutlu ederler. Kaygı duyulan konu ne ise konuşma onun üzerinden yapılır. Bir kurtarıcının gelmesini ve isteklerini dile getirmesini beklerler.

Popülist liderlerin medyayı kullanma biçimleri sansasyonel ifadeleri kimi zaman gündemden düşmez. İyi ya da kötü anılmaları popülizm göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Popülist liderler söylem ve performanslarını miting ve kürsülerden çok hızlı yayılım aracı olan medya ile iletirler. Medya ile popülizm arasındaki ilişki önemlidir. Popülist liderler halka seslenmek için parti ve benzeri araçları kullanmadan medya aracılığı ile aracısız olarak hedef kitle ile doğrudan ilişki kurabilmektedirler (Erdoğan & Erçetin, 2019, s. 39-43). Ayrıca popülist liderin ve medyanın kazançlı çıktığı bir ilişki biçimi de yerleşir ve genelleşir. Bir yönüyle, ticarileşen medya için popülist lider ve temalar, popülist aktörlerin medyatik performansları, skandallar izleyici çekmek için önemli hale gelir (Özçetin, s. 38).

Günümüzde sosyal medyada doğru haberden çok hızlı haber yapma ve yayınlama furyası olduğundan popülizmle liderlik daha kolay duyurulmaya ve etkisini göstermeye başlamıştır. Her kelime gündeme konu olabilmekte ve kamuoyu oluşturabilmektedir. Seçim zamanları medyanın gücüne dayanarak etki alanını genişleten popülist liderler için bir fırsattır. İnternet ve sosyal medya siyasi liderler tarafından genelde tek yönlü bilgi akışı için kullanılmaktadır. Bu durum karşılıklı etkileşim yerine sadece lider odaklı iletişimi destekler nitelik taşımaktadır. Ayrıca başta olan siyasi liderleri medyayı istedikleri gibi yönlendirebilme durumları doğru ve tarafsız haberin de önüne geçmektedir.

Televizyon önemli bir siyasal iletişim aracı olarak günümüzde geçerliliğini korumaktadır. Halka doğrudan seslenerek etkisini artırma ihtimali, liderler için önemlidir. Halka seslenen liderlerin geçmişten günümüze kadar çeşitli yöntemlerle medyayı kullandığını gözlemlenir. Ulusa sesleniş konuşmaları, mitingler, seçim propagandaları bunların birkaçına örnek oluşturur. Özellikle gelişmekte olan ve

gelişmemiş ülkelerde TV üzerinden yapılan konuşmalar büyük yankı uyandırır. İletişim tek yönlü olduğundan halk talep ve isteklerini kolayca ifade edemez.

Liderlerin halka seslenişlerinin analizinde, “*halktan biri, halkın sesi*” gibi kelimelere kurtarıcı kimliğine bürünerek yapılan konuşmalar ajite edici bir dil içerir. Şikâyeti merkezine alarak karşıt görüşleri alt etme çabasını da içinde barındırır. Kullandıkları dilde biz duygusunu betimleyici kelimeler olan “kardeşlerim”, “hemşerilerim” gibi ifadeler de kullanırlar. Konuşmalarında dini motiflere de yer verirler. O yörenin halkı geleneksel değerlere önem veriyorsa ona göre konuşmalar yaparlar. Eğer gelişmişlik seviyesi daha yüksek yerlerde konuşmalar yapılacaksa dinsel içerikli konuşmaları azaltırlar. Hangi yörenin neye ihtiyacı varsa halka onu sunarlar. Halka hitap popülizmin de temelini oluşturur. Olmazsa olmazı olan halk ve halka verilen “biz” mesajının verebilmesi için günümüzde medyanın varlığı önemlidir (Bulut & Hacıoğlu, 2018, s. 203).

Sosyolog Paolo Gerbaudo internet üzerinden popülizm yapma biçimini “*Popülizm 2.0*” olarak adlandırmaktadır. “*Popülizm 2.0*” internet kullanıcılarına ulaşmayı amaç edinerek kitlesel bir mantık oluşturmayı hedefler. Sanal olarak halk oylaması ve kamuoyu oluşturan bu platform genelde halkın diliyle konuşur (Atay & Dağlı, 2018, s. 45).

Medyadaki popülizmin de belli ana temalarla yapıldığı gözlemlenir Sağ, sol, merkez ve teokratik olarak söylem geliştiren popülist liderler hep muhalif konumda yer alır (Yetkin, 2020, s. 309). Söylemleri geleneksel değerleri içeren basit ve anlaşılır olan liderler, medya ayağıyla halkla doğrudan iletişim kurarlar. Sosyal ve siyasal değişimle ilgili konuşmalar yapan liderler, kurtarıcı rolüyle siyaset yaparlar (Şen & Altın, 2020, s. 286).

Günümüzde Donald Trump’ın ve de Recep Tayyip Erdoğan’ın da sosyal medyayı çok etkin bir biçimde kullanıldığını görülmektedir. Özellikle Twitter üzerinden söylemleriyle etki yaratan ABD’li lider gibi Türkiye’de da aynı şekilde medyanın etkin bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Murat Belge’nin değindiği bir kavram olan *tabloid* tarzda yayılan haberler ya da internet aracılığıyla oluşan sansasyonel haber yaratma çabası içinde olan basın, Türkiye’de olmasa da dünyada çok yaygın olarak görülür (Belge, 2018, s. 158). Popülist liderler halkın sağduyusu olarak medyayı çok iyi kullanırlar.

Medyayı çok iyi kullanma konusunda ustalaşan liderler krizi fırsata çevirmek için medyanın basite indirgeme, algıda seçicilik mantığını bir arada kullanır. Ayrıca günümüzde popülizmin daha popüler olması medyatik araçlarla görünürlüğünün artmasından kaynaklanmaktadır (Moffitt, 2020, s. 120-121).

Popüler kültürün yansıması olarak liderlerin halkın yediği şeylerden yeme, dinledikleri müziği dinleme, giyindikleri gibi giyinme imajlarını medya yoluyla sergilemeleri popülizm ekseninde değerlendirilmelidir (Yetkin, 2016, s. 74).

1.5. Sağ Popülizm ve Sol Popülizm

Popülizm sağ ve sol siyasetin içinde yer alan, konumu belli olmayan bir yapıya sahiptir. Sağ siyasete eklenen popülizm solu da içinde barındırır. Yapılan çalışma ve bulgulara göre; popülizm, sağ siyasette şahsi gelir ve edinilen mallar kişinin kendi tasarrufunda rahatça kullanılabilmesini içerir, solda ise ortak mülkiyetin eşit dağıtılmasını hedefler. Sağda daha gelenekselci bir yönetim, otorite ve muhafazakarlık ön planda iken, solda tam tersi olmasa da bağlı bir yönetimden daha fazlasını istenir. (Şahan, 2020, s. 39). Popülizm sağ ve sol karşıtlığı arasında sıkışmak yerine kurtarıcı bir bakış olarak da değerlendirilebilir. Popülizmin başarılı olması büyük kitlelere veya büyük liderlere bağlıdır. Kimi zaman sağ kanatta kimi zaman solda var olabilir (Yetkin, 2016, s. 71).

“Halkla konuşmak istiyorsanız halkın dilini bileceksiniz” diyen Murat Belge popülizmi tanımlarken halkın ön planda tutulması gerektiğini söyler. Bu bağlamda Sağ popülizmde lider halkla halkın dilinden konuşur. Bu konuşmayı değer ve dinamikleri bilerek yapar. Lider verme eylemi içinde sürekli vererek karşılığında hep tam itaat bekler halkın kendisine bağlı kalmasını sağlar (Belge, 2018, s. 38). Diğer taraftan sağ popülistlerin suçlayıcı bir mekanizma olarak bazı günah keçileri olmalıdır. Günah keçilerini ötekileştirirler. Toplumda azınlıkta olanlar gün yüzüne çıkarlar (Kaya, 2017, s. 7). Örnek olarak Avrupa’da popülizm aşırı sağın yeni popülizmi kentli kesimin elindedir ve dışlayıcı bir tutum sergilerler (Taggart, 2004, s. 9).

Dışladığı kesimi ötekiler olarak nitelendiren sağ popülistler bireysel refahı desteklerken, ötekileri refahı tehdit eden yabancılar olarak tanımlar (Mudde & Kaltwasser, 2019, s. 28). Ekonomik krizlerin sebebinin göçmenlere yapılan yardımlar

olarak belirtir. Sağ popülizmin popülizmden ayrılan özelliği toplumu üç ayrı kategoriye ayırmasıdır. Halk, elitler ve diğerleri... Diğerleri diye tabir edilen göçmen azınlıklar ve yabancılardır. Yabancıları, halk ve lider arasındaki düşman olarak görürler. Neoliberal bir ekonomik politika anlayışında yabancılara yer yoktur. Lider ile halk birbirine aracısız ulaşmalıdır. Doğrudan demokrasiyle lider gücünü arttırmalı ve arzusuna ulaşmalıdır (Yılmaz Ö. , 2021, s. 54). Sağ popülizmin uyguladığı bu politikalar faşizan bir tutuma evrilmeye müsait ve tehlikelidir. Sağ popülizmde bir düzeni komple değiştirme yoktur. Demokrasilerde genellikle ortaya çıkar ve düzeni demokrasi üzerinden devam ettirir. Fakat faşizmde seçim kazanılana kadar demokrasinin varlığı hakimken kazandıktan sonra demokrasi ortadan kaldırılmaya çalışılır. Sağ popülizm sessiz çoğunluğun sesi olur. Lideri ön planda tutarken isteklerinin olmasını ister. Taleplerini dile getirmeden, siyasal alanda katılım sağlamadan sonuca odaklanır (Akıllı, 2010, s. 11). Sonuç halkı çoğunlukla memnun ettiği sürece halk sorun çıkarmaz.

Sağ popülizme bir karşıt görüş olarak beliren sol popülizm belli bir fayda sağlaması açısından umut vaat etmiştir. Göçmen karşıtlığına itiraz etmesi, özel mülkiyet kavramını eşitlikçi dağılımla değiştirmek istemesi gibi eleştirel yaklaşımları solu hareketlendirir (Uslu H. F., 2019, s. 259). Laclau'ya göre "Sosyalizm popülizmin en üst seviyesidir". Özgürleştirici etkisi sol popülizmi en iyi şekilde uygulandığında kendisinde sosyalizmden izler barındırır. Latin Amerika'da Chavez, Maduro gibi liderlerin sol popülizmden yararlanarak çalışmalar yaptığı görülmüştür. Yoksulları, işsiz kalmışları, hakları yenenleri, sıradan halkı el üstünde tutarak ekonomik olarak ortak paylaşımdan yana politikalar izlemişlerdir. Zengini, eliti daha üst seviyeye çıkaran halkı susturucu uygulamaların yerine daha sosyalist bir yapı kurmaya çalışmışlardır. Bu yapılar kurulmaya çalışılırken ülkelerde popülizmin Çiftçi ve tarım temelli ya da ekonomik temelli olması tarihsel bağlamda olayları kavramak açısından önem arz eder.

Belçikalı siyaset teorisyeni ve akademisyen Chantal Mouffe'a göre neoliberal çağın eşitlik ve halk egemenliğini sekmeye uğratan ve onu alt edebilmek için bir "popülist moment"i gerekli görür (Mouffe, 2019, s. 21). "Popülist moment" olarak adlandırdığı durum, kurulu düzene yönelik eleştirilerle yukarıdakiler ve aşağıdakileri karşı karşıya getiren bir siyasi sınırın oluşması için gösterilen çabadır (Mouffe, 2019, s. 110). Neoliberal düzende alternatif bir strateji olarak sol popülizm, politikayı iyileştirme ve daha demokratik bir düzenin inşa edilmesi olarak görülmektedir. Bu bağlamda, "Sol Popülizm" kesin politikalarla değil, içinde bulunduğumuz durumda, egemen bir

dönüşüm hedefleyen tüm iradeyi meydana getirme eğilimindedir. Popülizm Mouffe’a göre; uzun dönemde uygulanacak bir stratejinin, kısa vadeli çözümüdür (Uslu H. F., 2019, s. 264). Mouffe’un da üzerinde durduğu Avrupa’daki sol popülist partiler arasında en önemlileri İspanya’da *Podemos*, Yunanistan’da *Syriza*’dır. Bu partiler demokrasiyi iyileştirmeyi amaçlayan ilk politik hareketlerdir (Mouffe, 2019, s. 31). Ayrıca Fransa’daki Boyun Eğmeyen Fransa partisi de solu anlamak için önemlidir.

Yunanistan’daki *Syriza* partisi 2008 küresel krizinden dört yıl önce kurulmuş radikal sol hareketin ilk örneklerinden olmuştur. Hedefi parlamento yoluyla neoliberal politikaya karşı çıkmaktır (Mouffe, 2019, s. 31). Aleksis Çipras tarafından kurulan *Syriza*’nın seçmen kitlesi solun büyük destekçileri olan işçilerden değil orta sınıf memur ve akademisyenlerden oluşmaktadır. Partinin seçmen kitlesinin farklılığı dikkat çekmektedir (AKBAYIR, 2020, s. 65-66).

2008 küresel krizinden diğer etkilenen ülke İspanya’dır. Ekonomik krizin eşiğine gelen İspanya’da işsizlik oranları artış göstermiştir. “*Indignados*” hareketinin oluşmasına sebebiyet veren ekonomik kriz neticesinde *Podemos* kurulmuştur. *Podemos*’un yükselişinde, “*Indignados*”un yarattığı alanı genç entelektüellerin kullanması etkili olmuştur (Mouffe, 2019, s. 32). Bu iki parti de toplumu elitler ve halk olarak iki gruba böler. Ve kendilerini halkın bir temsilcisi olarak nitelendirirler. Parlamento’ya girmeyi başaran bu iki parti de siyasetin yönünü önemli ölçüde değiştirmişlerdir.

Jean Luc Mélanchon’un 2016 yılında kurduğu parti, Boyun Eğmeyen Fransa (BEF) da *Syriza* ve *Podemos* gibi halkın içinden temsilciler seçme gayretini barındırır (AKBAYIR, 2020, s. 95). Aynı *Podemos* ve *Syriza* gibi parlamento’ya milletvekillerini sokan BEF, Emmanuel Macron’un hükümetine karşı ana muhalefet konumunda yer almıştır (Mouffe, 2019, s. 33).

Sol popülizmin içerisinde farklı bir yerde konumlanan bu üç partinin ortak anlayışı düzenin içerisindeki sorunlara insani değerlerle yaklaşmak olmuştur. Demokrasiyi derinleştirerek geri kazanmayı isteyen sol popülizm, oligarşik sınıfın karşısında halkı inşa etmek için kolektif iradeyle birleştirmeyi amaçlar. Demokrasinin radikalleşmesiyle yeni bir hegemonyanın oluşması azınlık grupların, ezilmişlerin, güvence içinde demokratik taleplerini tesis etmeyi gerektirir (Mouffe, 2019, s. 35-36).

Sonuç olarak popülizm, sağ ve sol ideolojileri içinde barındıran bir harekettir. Farklı ülkelerde toplumun dinamiklerine göre halkın isteği doğrultusunda kendine yer edinir. Bu yeri sağlamlaştırırken kimi zaman sağda azınlık düşmanı, vergi karşıtı bazen demokrasi görünümlü faşizm olarak, solda ise yeşili koruyan, feminist, işçi yanlısı, savaş karşıtı olarak ortaya çıkabilir. Bu karşı koyuş liderin gerçekten uygulamak istemediği politikalar da olabilir önemli olan halka ne derecede fayda sağlayabildiğini göstermeye çalışmaktır. Halkın savunucusu, sözcüsü konumunda olmak önemlidir. Sağ popülizm, faşizme doğru evrilmeye müsait atmosferi demokratikleştirmeye yönelik fırsatlardan yararlanır. Sol popülizm ise neoliberal politikaların adaletsizliğinden yakını. Saf dışı bırakılan dezavantajlı kesimleri kapsayıcı bir tutumla içine alarak oligarşik düzeni de bertaraf etmenin çabası içindedir. Sol popülizmde farklılıklar üzerinden ayrıştırma yapılmadan ekonomik temelli bir popülizm anlayışı hakimdir. Kitlese mobilizasyonu sağlamak için karşıt oldukları halkın içinden değil dışından biri olmalıdır. Sağda ise halkın içinden bir düşman seçilir. Her iki türde de temsili bir demokrasiyle halk pasif hale getirilerek söz hakkı elinden alınır (Sırma & Parlak, 2020, s. 4). Hak alınmadan önce hak verilir. Sonra isteklerini ekonomik, iktisadi, ahlaki, dini, tarımsal vb. alanlarda geçici bir iyileştirmeye yerine getirmeye çalışır. Popülizm sağın ya da solun değil ortanın ideolojisi olarak her yerde kendine yer edinebilir çünkü isteyene istediğini verirken aşırılıklardan kaçınarak sadece bir tarafla eklemlenen ideoloji imajı onun güvenilirliğini azaltır.

1.6. Popülizmin Tarihsel Gelişimi

Popülizm tarihsel serüveni 150 yıllık bir geçmişe sahip olmakla birlikte temelde sağlam bir ideolojik düşüncenin ürünü değildir. Tarihsel bir devamlılığı olmayan popülist hareketler arasında ilişki kurmak güçtür (Aslanidis, 2016, s. 89). Popülizmin gücü aslında zayıf merkezli bir ideoloji olmasında yatar çünkü diğer ideolojilerle eklemlenebilmesi onu hep tarih sahnesinde tutmuştur. Bunun yanında popülizme tarihsel bir perspektiften bakmayan görüş onu başka şeyin tarih öncesi metaforuna indirger (Finchelstein, 2019, s. 5). Fakat tarihsel çizgiden bakılmasa da bir temelinin olmadığı anlayışı kabul gören bir anlayış değildir. Temelleri Rusya ve ABD’de atılan popülizm birbirinden farklı coğrafyalarda da etkisini sürdürmüştür.

Rusya’da devrimci hareket ve Amerika’da Amerikan popülizmiyle ilk filizleri yeşermiştir. (Toprak, 2013, s. 17). Her ne kadar popülizmin başlangıcı 1874- 1875 yıllarında bir köylü hareketi (Müller, 2016, s. 107) sıfatıyla Rus Narodnik Hareketi olsa da bu hareketin içinde halk yoktur. Üst tabakadan aristokratlar köylüleri Çar’a karşı ayaklandırmak için mücadele etmek istemişlerdir. Fakat köylü gibi görünen kimseler yakalanıp Çar’a teslim edilince bu hareket sona ermiştir (Kalaycığlu, 2019). İlk önce Rusya’da ortaya çıkan popülizm tarih olarak daha eski olsa da siyaset yapma biçimi olarak adını Amerika’da kurulan popülist partiden alır. 1892’ de Amerika’da “Populist Party” kurulur ve bu parti çiftçileri harekete geçirerek taleplerini yerine getirtmeyi amaçlar (Belge, 2018, s. 7). İki hareket popülizmin ortaya çıkmasına ve günümüzde de kullanılmasına öncülük etmişlerdir.

Popülizm sözcüğü ilk kez 19.yy. da Amerika Birleşik Devletleri’ndeki (ABD) Halkın Partisi’nin (People’s Party) kısaltılma adıyla kullanılan bir kavramdır (Çarkoğlu, Elçi, Erol, & Paksoy, 2022, s. 325). Popülizmin kökeni 1870-1890 arası ABD’deki “Grangers” ve “Greenbackers” adlı bir çiftçi hareketinden gelmektedir (Toprak, 2013, s. 32). ABD’deki Demokratlara karşı halkçı yönelişle yeni bir yol arayan düşünürlerin öncülüğünde yayılan popülizm terimi gitgide genişleyerek anlamsal bir çeşitliliğe sahip olmuştur.1890larda Sol merkezli bir köy partisi olan *People Party* üçüncü bir yol olarak Demokratlara ve Cumhuriyetçilere karşı yeni bir arayışın sonucunda ortaya çıkmıştır (Çarkoğlu, Elçi, Erol, & Paksoy, 2022, s. 325). Bu ismi ortaya çıkaran ve isim babası unvanı alan ABD’li Avukat David Overmyer’dir. Overmyer’in siyaset bilimine olan katkısı sayesinde ABD’deki üçüncü bir yol arayışı popülizm olarak anılmaya başlanmıştır.

İsim olarak popülizm diye anılmasa da 1870’ li yıllarda Rusya da Çarlık rejime karşı halka doğru gitme çabasında olan entelektüellerin, Rus köylülerini devrimci bir başkaldırıyla halka gitme düşüncesini ateşleyen, “Rus Narodnik hareketiyle toplumsal ve siyasal bir değişim arzu edilir (Moffitt, 2020, s. 31). Mudde’ye göre bu iki hareketin temelinde de köylülük yatar. Köylülük ise toplumsal ve ekonomik olarak kalkınmanın yolunun tarımsal faaliyetlerle olabileceğini savunur (Mudde & Kaltwasser, 2019, s. 3).

Canovan, popülizmi, birçok tanım içinde iki ayrı kategoriye ayırır; ilk olarak tarımsal popülizmler olan çiftçilerin köktenciliği, köylü hareketleri ve entelektüel tarımsal sosyalizmdir. İkinci olarak ise politik popülizmlerdir. Bunlar ise popülist

diktatörlükler, popülist demokrasi, gerici popülizmler ve politikacı popülizmi olarak adlandırılabilir (Laclau, 2005, s. 19). Tarihsel olarak farklı coğrafyalarda farklı etkiler yaratan popülizmi bulunduğu ortamda neyin tetiklediğini anlamaya çalışmak için ülkesel olarak örneklerle bakmak önemlidir.

1.7. ABD, Rusya, Latin Amerika Popülizm Örnekleri

Peter Worsley birçok ülkedeki popülizm örneklerini incelediğinde her düşünürde olduğu gibi popülizmin bir ideoloji ya da bir örgütlenme biçimi değil bir siyasal kültür boyutu olarak değerlendirilmesi gerektiği sonucuna varır.

Popülizmi nitelendirmek isteyen Peter Wiles yirmi dört kıstası önümüze serer; *“ahlakçılık, sıra dışı liderler, zayıf disiplin, kendi tanımını bilinçli gevşek tutma, entelektüel karşıtı, verili düzene karşıt, şiddet uygulama eğilimi, sınıf bilinci, uzlaşmacı, sınıflar arası savaştan kaçınma, başarılı oldukça burjuvalaşma, işbirliği yapma, sınırlı zenginlerden destek, mali sermayedarlara karşı, kentlidir, kırsalda olabilir, devlet müdahalesini destekler, kurumların eşitsizliğine karşıdır, dış politikada askeri yapılanmaya karşıdır, dini savunur, bilim ve teknolojiyi küçümser, nostaliktir, ırkçılık içerebilir, çok çeşitlidir ve son olarak kötü bir şey olarak düşünülmemelidir”* (Taggart, 2004, s. 20-21).

Dünyada popülizm örnekleri farklılık göstermektedir. Bu farklılığın tetikleyici argümanları, toplumsal yapı, tarihsel gelişim, küresel duruş, gelir ve eğitim düzeyidir. Popülizm farklı ülkelerde ve milletlerde ortaya çıksa da ortak bir payda üzerinde durmaktadır. Üzerinde durulan nokta özellikle seçkin karşıtlığı ve toplumu bütün olarak görme durumudur (Yetkin, 2010, s. 9). Odak noktasının genelde tek düze ilerleyerek karmaşıklıktan uzak olması önemli bir unsurdur. Örneğin 19.yy. ABD’ de ki popülist harekete baktığımız zaman karmaşık bir yapıya sahiptir bu nedenle bir hükümet olamamıştır. ABD popülizminde kırsallık ön plana çıkar ve popülizm halktan yukarı doğru ivme ile hareket kazanır. Latin Amerika ‘da daha spesifik ilerleyen popülist hareket bir fikir olarak daha önemli olmuştur. Kentli emekçi sınıfı ekseninde popülizm şekillenir.

Rusya’da köylülük popülizmin temel taşıdır ve halka doğru bir harekettir. Popülizmin ülke örneklerindeki ülke kıstaslarına baktığımızı zaman Kuzey Amerika’da

kitle hareketi, Rusya’da kırsal romantizm olarak, Latin Amerika’da popülist liderlik ve son olarak Batı Avrupa’da kurum karşıtlığına bürünmüş olarak karşımıza çıkmaktadır (Taggart, 2004, s. 7-10).

1.7.1. ABD Popülizmi

Amerikan siyasetinin her zaman bir unsuru olan popülizm, halk ile elitler arasında karşılıklı mücadeleyle kendini göstermiştir. ABD’deki popülizmi anlamadan popülizmi tam anlamıyla çözümlemek mümkün değildir (Kurtbağ, 2020, s. 146). ABD’de popülizm ekonomik ve sosyal sebeplere bağlı olarak açıklanır. Gelir dağılımındaki adaletsizlik popülizmi gün yüzüne çıkarır ve güvensiz siyaset anlayışıyla birleştirir (Yiğenoğlu, 2017, s. 112-113). Bu durumda halkın bir lidere inanma ve güvenme ihtiyacı doğar. Bu doğan ihtiyacı yakından takip eden ve halkı mobilize etmeyi doğru yöneten lider başarılı olur.

ABD’de çıkan popülizm ilk olarak, tarımsal bir reform hareketi olarak ortaya çıkar (Fedayi & Yıldırım, 2019, s. 1860). 1800’lü yıllarda sanayileşmenin etkisiyle büyümeye başlayan ABD, dışarıya karşı başat güç olma yolunda ilerleme kaydederken kendi içinde halkı, üretici olan çiftçiyi zor duruma sokan bir yapı içine döndürür. 1890’lı yılların sonunda tarımsal sıkıntıların artmasıyla Grange hareketi ve Çiftçi İttifakı adlı bazı gizli örgütlenmeler başlar (Gurbanlı, 2020, s. 19). Bu örgütlenmeler etkisini yitirince ABD’de People’s Party (Halk Partisi) kurulur. Halk partisi, Cumhuriyetçiler ve Demokratlardan sonra üçüncü parti olur (Sırma E. , 2019, s. 10). Popülizmin en açık örneği olarak karşımıza çıkan Halk Partisi’nin isminde geçen “halk” Güney ve Batı’daki çiftçilerin bir değişim istemesinden gelir. Değişim bir devrim niteliğinde değil mevcut düzene karşı yapılan reform çağrısıdır (Taggart, 2004, s. 34). 18. yy. başlarında ABD’de (orta batı bölgesinde) küçük çiftçiler tarımdaki fiyat yükselişinden etkilenir ve ayaklanma başlar. Bu küçük çiftçi hareketinde Rusya’dan farklı olarak hareketin odağında halk vardır.” Halkın Partisi” (People Party) adında bir parti kurulur (Kalaycığlu, 2019). 1892 de Omaha’da kurulan Halk Partisi’nin konuşmacısı Ignatius Donnelly konuşmasını popülist bir söylemle gerçekleştirir. Konuşmanın içeriğinde seçkin karşıtlığı, milyoner zengin sınıf, ahlakı bozulan halk ve yoksulluk gibi konular dile getirilmiştir (Taggart, 2004, s. 36). Kırsal kesime ve çiftçilere hitap eden bu sol

eğilimli partinin üyeleri popülist olarak adlandırılır (Beriş, 2022, s. 1). Bu popülist hareket aşağıdan yukarı doğru ivme kazanmıştır.

Halk Partisi'nin yanı sıra Michael Kazin'in de söylediği üzere popülizmin geçmişi dini reform hareketine, Protestan reformuna ve Aydınlanma Dönemine de dayanarak bu hareketlerin birleşimiyle popülizmin harmanlanması sonucu "Amerikanizm" terimi ortaya çıkmaktadır (Taggart, 2004, s. 34). Kısaca o dönem için tarımsal ekonomi ile endüstriyel ekonomi arasındaki çatışma başlar ve sonrasında söner. Finans ve sanayi sektöründeki seçkinlere uygun krediler, ekonomik özgürlükler verilirken, çiftçi ezilen taraf olmaya mahkûm kalmış ve bunun karşısında bazı talepleri gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Bu talepler devlet eliyle mahsulünü uygun şekilde ulaştırma, faiz düşürme vb. iyileştirmelerdir (Oral, 2022, s. 1). Talepleri Popülist Parti aracılığıyla dile getirme fırsatı bulmuşlardır. Popülist Parti sayesinde kadınlar ilk kez parti içerisinde söz hakkında sahip olmuş, siyasete katılmışlardır (Gurbanlı, 2020, s. 19). 1940'lı yıllarda bu hareket zayıflamıştır. Ardından daha sağcı, ırkçı bir anlayışla Afrikalı siyahilere ve farklı kademedeki olanlara karşı ırkçı bir hareket olarak tekrar ortaya çıkmıştır. 1950'li yıllardan sonra ilerlemeci ve solcu olan anlayış muhafazakâr ve sağcı bir tutumla ilerlemeye devam etmiştir. Soğuk savaş döneminde popülizm sağda yer olsa da kusurları göstermek dışında etkisi olmamıştır (Kurtbağ, 2020, s. 147).

Ekonomik olarak ses getiren ve popülizmin tekrar gün yüzüne çıkmasına sebep olan 2008 küresel mali kriziyle istihdamdaki kayıplar, alt ve orta sınıfı etkileyen çöküş halkı hınç dolu bir hale getirirken Wall Street ve finans kurumları hesap vermeden kendilerini temize çıkarmayı başardılar. Bu sebeple halkın temsili demokrasiye olan güvensizliği arttı. Bu güvensizlik küresel anlamda bir popülist harekete geçmek için yeterli bir sebepti (Doğan, 2022, s. 36). 21.yy. da özellikle ABD'nin Rust Belt'inde (ABD'nin orta kuzey doğusunda sanayileşmekten uzak kalmış ve göç veren şehirleri kapsayan bölge) de görülen şekilde popülizm mantığını kültürden değil yaşanan ekonomik olaylardan almaya başlamıştı (Fassin, 2018, s. 16). 2011 yılı Meydan İşgalleri Tahrir Protestolarındaki gibi ana kent meydanlarında kamp kurarak kitlesel örgütlenmelere dönüşerek tüm dünyada görülmeye başlandı. Protestodan ayrılan eski ve yeni düzene karşı sadece bir başkaldırı değil heterojen kitleleri de harekete geçirmek için önemli bir hareket olmuştur (Özen, 2015, s. 13). Neoliberalizm karşısında toplumsal muhalefetin gücünü ön plana çıkarmanın stratejik olarak nasıl mümkün olacağı da akıllarda düşünülür hale gelmiştir. 2011 Krizi popülizm için bir protesto damgası olarak

ön saflarda kendine yer bulmuştur. Bu kriz alanı siyaset anlayışını değiştirmesi açısından incelenmeye değer görülmüştür. Ses getirmeyen aktörlerin siyaset sahnesinde öne çıkması için de zemin hazırlamıştır (Doğan, 2022, s. 36-45).

Neoliberalizmin vaatlerinin gerçek hayatta başarı gösterememesi sonucu siyasi düzen sorgulanmaya başlayınca Trump bu dönemde popülizmle gün yüzüne çıktı. Her iki kesimi de kapsayıcı politikalar izleme vaatleri üçüncü bir yol olarak melez bir popülizm olarak adlandırılabilir. (Kurtbağ, 2020, s. 151-152).

Donald Trump'ın siyaseti ve *Brexit* süreci, popülizm için farklı bir anlayışa dönüşmesinde iki önemli olay örgüsüdür. 2008 den itibaren ABD 'nin içinde bulunduğu zor süreç ve Obama'nın halk için bulduğu çözümlerin etkili olmaması, toplumsal tepkinin artmasıyla bu süreci yakından takip eden ve kendi lehine geliştiren Cumhuriyetçi Parti adayı zengin milyarder Trump'ın devreye girmesiyle ekonomik ve siyasal net vaatleri, onu Beyaz Sarayın yeni başkanı yapmaya yetmiştir (Karagül, 2020, s. 120). 2016 Kasım'da ABD de Donald Trump başkan seçilmiştir. Trup halk tezahürünü popülizme uygun şekilde yapar. Halk ve diğerleri olarak ikiye ayrılan toplum biz ve onlar şeklinde devam eder. Önemli olan tek şey halkın ortak bir paydada buluşmasıdır. Diğerlerinin bir önemi yoktur (Fassin, 2018, s. 18). “Önce Amerika” sloganı Amerikan halkı için önemli ve değerli halk imgesini hissettirmesine neden olmuştur. Önce Amerikalıların çıkarlarını düşündüğünü söyleyen Trump gerçek refah için dış politika, ticaret, ekonomi alanlarında ülkeyi geliştirme vaatleri Clinton karşısında popülist bir söyleme sahip olmuştur (Karagül, 2020, s. 121). Trump Clinton'a karşı galip gelince herkes şaşırmıştır. Kadınlar Clinton'ı erkekler ise Trump'ı daha çok tercih etmiştir. Irkçı ve dinsel söylemin de etkisi olmuştur. Trump'ın Latinlere yönelik ırkçı kötü söylemleri Hispaniklerin oylarını kötü yönde etkilememiştir (Fassin, 2018, s. 50) .

Popülizm ABD 'de ilk zamanlar yıkıcı değil siyasi sistemi düzeltici bir etkiye sahip olmuştur. Trumpizm aksayan demokrasi için önemli bir rol oynamıştır (Kurtbağ, 2020, s. 158). Halkı merkezine alan söylemleri “Make America Great Again” sloganıyla mavi yakalılara bir umut ve göçmen karşıtlığıyla “yerli Amerikalılar” inşası halka istediğini verme konusunda bir popülizm örneğidir. Başa geldiği süre zarfında bazı kriz anlarını değerlendiren Trump halkın karşısına elitleri ve gerçek olmayan Amerikalıları almıştır. Kendisi de elit ve zengin bir çevreden gelen milyarder halkın içini bir kurtarıcı edasıyla nasıl rahatlatacağını bilmektedir. Medya üzerinden yaptığı kötü slogan

söylemleri takipçileri için de önemli bir görüş bildirme ve özgür medya kullanımı için referans olmuştur. Kitle mobilizasyonu ile medyayı doğru kullanarak istediği başarıyı yakalamıştır (Erçetin & Erdoğan, 2020, s. 55-56). ABD’de popülizmin etkisel alanı aşağıdan yukarıya doğru ilerlerken Rusya da yukarıdan aşağıya bir yöntem izlenmiştir.

1.7.2. Rusya’da Popülizm

Rusya’da ortaya çıkan Narodnik hareketi, Çar yönetimine karşı aydınların halkı bilinçlendirerek halka doğru gitme çabasını barındırır. Almanca halk(*volk*) ile benzer bir kelime olan *narod* teriminden türemiştir. 19.yy. ortalarında ortaya çıkan *Narod* demokrasiyi ve halkçılığı besleyen bir terim haline gelmiştir (Taggart, 2004, s. 61). Rus popülizminin çıkış noktası halk ile seçkinler arasındaki uçurumun gitgide artması bazı aydınları toplum içinde bir şeyleri düzeltme eğilimine itmişti. “*Narod*” kelimesi halk kelimesiyle aynı anlama gelmektedir. Narodnik hareketi Rus popülizminin diğer adıdır (Toprak, 2013, s. 25). Bu hareket ilk dönem popülist hareketler arasında yer alır. ABD gibi ilk örneklerin yeşermesi için uygun ortam doğmuş ve aslında ortak bir paydada buluşmuştur. İkisi de farklı ortamlarda ortaya çıksa da tasvir ettiği halk saygı görülme değer bir halktır (Orhan, 2019, s. 800). Çarlık Rusya’ya karşı halkın değerlerine önem vermeye çalışan Narodnik hareket, diğer eş zamanlı ülkelerde olduğu gibi monarşi karşısında halk egemenliğini savunur (Köroğlu E. K., 2020, s. 74). *Narod* kelimesi iki farklı şekilde anlaşılabilir; kitlelerin eğitilmiş seçkinlerden daha üstün oluşu ve Rusya’nın kapitalizmi atlayarak direkt olarak sosyalizme ulaşma arzusunun savunucusudur (Taggart, 2004, s. 62). Kapitalizm karşısında bir duruş göstermek isteyen halk, toprağının değersizleşmesi riskiyle baş başa kalmıştır. Zor zamanlar yaşayan köylü bir de ilerleyip gelişmede geri kalınca aydınlar tarafından halkı bilinçlendirerek onlara neler yapabileceklerini gösterme çabası sonuç vermese de en azından diğer devletlere örnek teşkil etmiştir (Haspolat & Yıldırım, 2021, s. 63). Diğer gelişmekte olan devletlerde de olduğu gibi “*Narodnizm*” yani entelektüel popülizmin sebebi sancılı adapte sürecinden kaynaklanmaktadır. Bu sancı kimi zaman ekonomik, toplumsal ve düşünsel olabilmektedir (Öner, 2018). Rus popülizmi Narodniklerle (Rus aydınları) başlayan halktan olma fikri ile güçlü devlet çatışmasının bir örneğidir (Gafarlı, 2018, s. 68) . Halktan olma fikrinin geçmişte onu besleyen fikir ve olaylara bakacak olursak, Avrupa’da yaşanan karışıklık ve isyanlar sonucu köleliğin kaldırılması, hak ve özgürlük

anlamında yapılan çalışmalardan etkilenen ar, kendi sistemini yeniden düzenleme adına toprağı yeniden dağıtma ve köleliğin kaldırılmasını sağladı. Fakat adaletsiz ve yüzeysel bir çalışma olduğunu fark eden halkta bir homurdanma başladı. Bölünmeler yaşanmaya başlayınca ar eski sert yönetimine devam etmek ister. Fakat halkı düşündüğünü iddia eden aydınlar halkın gözünü açma çabası içine girince halka doğru gitme fikrini edindiler (Kalkan, 2020, s. 39-41).

1850’lerde Slavofil hareketi Rusya’nın içinde bulundurduğu halk duygusunu besleyerek maneviyat olarak yenilenme ihtiyaını ve dinsel bir romantiklik barındırır. Slavofil’lerin fikirlerinden esinlenen ve Batı tarzına uyarlayan Alexander Herzen 19 yy. da devrimci düşünceye büyük katkı sağlamıştır. alışmalarına Londra’da devam eden Herzen zgr Rus basınına kurdu ve an adlı dergiyi çıkardı bu iletişim araçları sayesinde fikirlerini Rusya’daki devrimciler ve muhafazakâr kesimlere ulaştırabiliyordu. Rus devrimci düşüncesini sosyalizmle ilişkilendirerek halka doğru terimiyle bir ağrı başlattı ve Rus popülizminin temellerini attı. Temelinde liberal demokrasiye güvensizlik ve köylülere inanç yatan bu hareket bir başlangıç oluşturmuştur (Taggart, 2004, s. 62-63). Bu başlangıın yansımasını köylülerin dışarıdan yönetilme isteği onlara akıllarını kullanma tavsiyesi şeklinde devam etti. Bu tavsiyeyi veren halktan olmadığı için aslında köylünün ne yaşadığından çok şekilsel bir dönüşümü görmek istemişlerdir. Köylü istediklerini ifade edebilen, dik duran ve a kalsa da uğruna inandığı değerlerden vazgeçmeyen bir yerde değil inanç ve teslim olma duygusuyla yaşayan topluluk olduğundan bu halka doğru hareket başarışız sonuçlanmıştı. Bunun sebebi Rus hareketinde seçmen halk değildir. Sessiz oğunluk olarak tanımlanan halk mevcuttur. Halkın adalet, ahlak ve erdemi temsil ettiğini dile getirirler. Bu anlayışın altında Jean-Jacques Rousseau’nun genel irade anlayışı yatmaktadır. İlahi yönetme hakkı kralda olsa da bu ortadan kalkabilir ve daha üstün irade olan toplumda yaşayan herkesin iradesi geçerli olmalıdır. (Kalaycığlu, 2019). Bir yandan da bu genel irade popülizmle ayrışır çünkü halk sadece lideri seçerek siyasete katılmayı düşünür ve diğer kurumları reddeder.

Köylülerin bu düşünce tarzını ancak devlete karşı şiddet eğilimi ile örgütlenerek yol almaya devam ettiler “toprak ve özgürlük “hareketi Halka doğru hareketinin aksine idealize edilmiş ve emin kıstasları vardı bu hedefler; köylüye toprak, devleti sindirmek, imparatorluğu parçalamak ve Obşna’yı yani köylü cemaati muhafaza edebilmektir (Taggart, 2004, s. 66-67). Sosyalist bir düşünme biçimine yakın bu cemaatte köylü ortak

mülkiyeti olan toprağı kendi eşit şeklide kullanır. Siyasi ortamı gözlemleyen ve Rus popülizmine önemli katkı yapan Venturi bu düşünce tarzının yansıması olarak 20. yy. da yazdığı *II. Populismo Russo* Rusya'daki literatürün önemli bir yerini kapsadı ve popülizm siyasetteki yerini almayı başardı. Sonrasında da yeni eserler ve konferanslar düzenlenmeye başladı. Ve diğer ülkeler bu süreçten nasibini aldı. Fakat ilerleyen zamanlarda Rusya popülizmi gerektiği ilgiyi göremedi. Bunun sebebi içinde bulunduğu siyasal kültürden kaynaklanmış olabilir. Bu siyasal kültürün gelişimini anlamak için nasıl bir temele oturtmak gerektiğini anlamalıyız. Rusya'da gelişen popülizm bir başlangıç niteliğini korumuş fakat devamını şiddete bulaştığı için getirememiş ve meşrutiyetini kaybetmiştir. Etkilerini Osmanlı'da devam ettirmiştir, Rus devrimine de ilham kaynağı olmuştur (Köroğlu E. K., 2020, s. 76).

2000'li yıllara geldiğimizde Sovyetler Birliğinin çöküşüyle Putin ülkeyi bir arada tutma amacı içine girmiştir. Rusların milliyetçi tutkuları ve imparatorluk zamanındaki ihtişamına olan özlemi gerçek dışı ifadelerle birleştirerek günümüz siyasal hayatında Rusya'da Putin popülizmin bir örneği olma niteliğini sürdürür (CINGİ, 2016). Bu siyasi tarzı popülizm olarak tanımlamamızın nedeni biz ve ötekiler kavramını kullanarak muhafazakâr bir yönetim anlayışına sahip olmasından kaynaklanır. Siyasi katılımda "Rusya'nın özel yolu" şeklinde tanımladığı lider ve halkın birbirine doğal bir şekilde bağlı olduğunu ve üzerine konuşulması gerekmeyen egemen demokrasi kavramını kullanır. Halk eşittir Putin ve karşısında yer alanlar da ötekilerdir. Halk siyasetten uzaklaştırılırken hoşnutsuzluk yaşamaz ve kendini "biz" den kabul edildiği için şanslı sayar. Otoriter rejimi güçlendirici etkiye sahip olması sağ popülizmler arasında bir ayrıştırıcı etkiye sahiptir (ÇELOV, 2022, s. 101-110). İç siyasette olduğu kadar dış ilişkilerde de popülizm etkisini sürdürmektedir. Muhafazakâr politika izleyen ve baskıcı rejimle yönetimi dışarıya da sıçratan Putin demagoji yaparak geçmişten gelen geleneği devam ettirir (Gafarlı, 2018, s. 1-5).

Sonuç olarak bir köylü hareketi olarak başlayan ve zamanla gelişen ve değişen popülizm aslında Türkiye'de inşa edilecek olan hareketlerin de baş unsurunu oluşturmuştur. Birçok popülizm örneği varken Rus popülizmini anlatmaya çalışmak diğer gelişmekte olan ülkelere nasıl bir ışık tuttuğunu tarihsel ve düşünsel olarak anlamamızı sağladığı için önemli bir yere sahiptir.

1.7.3. Latin Amerika Popülizmi

20.yy. ortalarına doğru popülizmin ikinci dalgası başlarken Latin Amerika’da popülizmin izleri yeni yeni gün yüzüne çıkmaktadır. 1929’da Büyük Buhran’ın etkisiyle yaşanan ekonomik krizi fırsat bilen popülist liderler türemiştir. Yoksulluk, işsizlik boy gösterdiğinden buradaki popülizm bir köylü hareketi değil kent yoksulu hareketidir. Köyden kente göçüp gelen kitleler mobilize edilmeye çalışılır. Torcuato Di Tella Latin Amerika’daki popülizm konusunda karşılaştırmalar yapar ve nedenlerini inceler ve popülizmi tanımlarken seçkinler ve kitleler arasındaki ilişkiye dikkat çeker (Taggart, 2004, s. 17). Latin Amerika’da olan popülist hareket anti emperyalist ve anti Amerikan bir harekettir. Arjantin’de Peron, Brezilya’da Forgoj, kent yoksulu milliyetçi bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Kitlelerin örgütlenebilme yetenekleri yoktur. Her kalıba sokulabilecek kitleleri esas alırlar. Esas unsur siyasi liderdir (Kalaycığlu, 2019). Bu dönem ve sonrasında Latin Amerika popülizmi ile birlikte anılan Peron yönetimi, ekonomik kriz sonrası oligarşik bir anlayışa sahip mevcut hükümeti alt edecek politika söylemleri ile başa gelmeyi başarmıştır. Subay Peron, eşi ile birlikte siyaset sahnesinde rol oynamıştır. Eşi yoksullar konusunda birçok yardımda bulunmuştur. Bu yardımlarla eşinin başarıya ulaşmasına katkı sağlayan Evita düşmüş halkın yanında olurken Peronun zamanında hapis yatması onu halka yakınlaştırmıştır. Arjantin halkını siyasete dahil etmeye çalışarak dışlanan kesimlerin övgüsünü alarak başarısını pekiştirmiştir. Yaptığı iyileştirmeler bununla sınırlı kalmamıştır. Çalışma şart ve ücretlerine, sosyal yardımlara verdiği destekle topluma umut olmuştur. O zamanlar medyasal destekler teknolojik açıdan pek mümkün olmadığından halkı etkilemek iyileştirmelerle daha mümkündür. Siyasal açıdan bu tarzı benimsemesi tarihsel bağlamda değerlendirilmelidir (Yılmaz A. G., 2019, s. 435).

Latin Amerika’da 2. dalga 1930’lu yılların sonlarında ortaya çıkan ve devam eden politikalarında korporatist yönelimler mevcuttur. İşçi sendikaları ile adalet ve sosyal dengeyi sağlamaya çalışmıştır. Peron bu sayede halkla özdeşleşmiştir ve Peron’a karşı çıkan vatana da karşı çıkmış sayılmıştır. Dolayısıyla elitleri sömürgeci olarak nitelendirirken, ulusu halkın temsilcisi konumunda tutar. Karizmatik lider özelliğini sürdüren Peron, Arjantin rejimini Peronizm olarak değiştirmiştir. Sol ve sağ kesim tarafından eleştirilirken o sadece halkın sesi olma yolunda hareket ettiğini düşündüren

şekilde hareket etti ve üç önemli konuda; toplumsal, ekonomik ve yönetsel bağımsızlık adına çalışmalar yapmıştır. (YILMAZ Ö. , 2020, s. 97-98).

Diğer bir Latin Amerika ülkesi olan Peru’da Fujimori 1980 ekonomik krizini fırsat bilerek “*sizin gibi bir başkan*” sloganı ile halkın yanında yer aldığını ifade eden sözleriyle 1990’da başkan seçildi. Ordu ve kitleler onun destek alanını oluşturuyordu. Arkasında güçlü bir siyasi parti olmayışı onun sonunu getirdi. 1995 yılındaki seçimlere kadar kurduğu “Değişim 90” adlı oluşum son derece tecrübesiz ve yetersiz insanlarla doluydu. 1995’te ise “Yeni Çoğunluk” adlı yeni bir parti kurdu fakat eski oluşumundaki kimseye partisinde yer vermedi. Yeni parti kurmaya doyamayan Fujimori “Bağımsız Cephe Peru 2000” partisiyle etki alanını arttırmaya da başkanlığı kazandı. Liderliğin elinden kayıp gideceğini anlayan başkan rüşvetle birlikte sonunu hazırlamış oldu. Japonya asıllı lider rüşvet furyası sonucu istifa etti. Yeni neferlerini kızı Keiko yıllar sonra bir araya topladı (Mudde & Kaltwasser, 2019, s. 60-61). Sağ popülizmin yükseliş çağrısı olarak da bilinen Fujimori liderliğindeki parti aynı Peron yönetimi gibi elitlere cephe almıştır ve yaşanan ekonomik krizin sorumlusu ilan etmiştir (Tahincioğlu, 2020, s. 29).

Venezuela’da 1999-2013 yılları arasında ise Chavez sol popülizm üzerinden siyasi arenada kendini göstermiş farklı popülist yaklaşımlar olsa da aynı eksen üzerinde hareket etmiştir. Şu an ki Başkan Maduro, zamanında Chavez’in yardımcılığını yapmıştır. Chavez seçimle başa gelmiştir. Ardından anayasayı değiştirmiştir. Anayasada toplumsal hakları öne çıkarır. Toplumdaki ezilmiş sınıfı yüceltmek için uğraşlar vermiştir. Bu yapılanlar devrim niteliği taşımaktaydı. Çünkü diğer ülkelerde IMF’nin yazdığı reçeteler uygulanmaya çalışılırken toplumsal refahın uygulanmaya çalışılması örnek teşkil etmiştir (Telek, 2017). Chavez ilahi bir konumda kutsallaşmış, sorgulanmayan, itaat edilen ölse dahi fikirleri, ruhu ve yaptığı devrim niteliği çalışmalarla adı yankılanan bir liderken popülizmle adının birlikte anılmasının sebebi halk uğruna söylemiyle kendisi ile halkı bütünleştirmesidir (Gurbanlı, 2020, s. 76)

Demokrasi ve popülizm arasındaki ilişkinin incelenmesi için önemli bir örnek oluşturan Latin Amerika farklı ekonomik süreçlerde uygulanan farklı popülizmler bir çeşitlilik oluşturduğu kadar iktidarı ele geçirmeleriyle aslında popülizmin yanında liderin karizmatik gücüyle de alakalıdır (Yılmaz A. G., 2019, s. 428-429). Bu karizmatik lidere hep bağlı kalmak zorunda olduğunu halk çoğu zaman hissetmeyebilir. Destekçisi

olduğu süre boyunca bütün kaynaklardan yararlanabilirken destek olup oy vermediğinde ise kaynak temini kesilir ya da liderden biraz ayrı hareket eden sivil toplum örgütleri kötülenirken yanında yer alanlar ivme kazanmıştır. Bu nedenlerle bağımlı bir ilişki yürütölür ve bu demokrasi adına tehdit unsuru oluşturur (Civelekoğlu, s. 35-36).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK SİYASAL HAYATINDA POPÜLİZM

2.1. Türkiye’de Popülizmin Gelişim Süreci

Dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi, Türkiye’de de yapısal olanlar başta olmak üzere çok çeşitli nedenlere bağlı olarak popülist siyaset tarzının ön plana çıktığı bilinmektedir. Tüm dünyada görülen popülist hareketler Türk siyasal hayatında da etkili olmuştur. Popülizmin Türk siyasetinde ne zaman ortaya çıktığı tam olarak belli değildir. Zafer Toprak’ın belirttiği şekliyle popülizmin Türk siyasal hayatında iki evresi vardır; birinci evre halkçılıkla eklemlenen tek parti dönemine kadarki zamandır. İki evre ise çok partili hayata geçişle başlamıştır (Toprak, 1992, s. 17).

2.1.1. II. Meşrutiyet Döneminde Popülizm ve Halkçılık

Halkçılık kavramı II. Meşrutiyet dönemiyle birlikte Türk siyasal hayatında yer almaya başlamıştır. Popülizmin tohumları da halkçılık kavramıyla Geç Osmanlı ve erken dönem Türkiye’inde yeşermeye başlamıştır (Sertkaya, 2022, s. 35). Popülizm ile halkçılık arasındaki farklılıklar ve benzerliklere değinerek bu iki kavram arasında bir ayrımın olduğu ifade edilmelidir. Halka çağrı yapan bütün siyasi düşüncelerin popülizm olarak algılanmasının sebebi tanımı üzerinde bir uzlaşma sağlanamamasından kaynaklanır. Halkçılık popülizmi besleyen öncü akım olmuştur. Halkçılık anlayışında” *halka rağmen halk için*” olduğu için plüralist bir anlayış yerine yine halkın menfaati için halka söz hakkı vermeyen bir anlayış hakimdir. Siyasal katılım yoktur, verilen kararlara karşı sorgulanmadan itaat istenir ve halk için halkın yerine en iyinin düşünüldüğü söylenir (Sunar, 1985, s. 2077).

1870’li yıllarda Rus popülizminin etkisiyle Osmanlı’da popülizmin izleri görülmeye başlamıştır. Rusya’daki bu atmosferi takip eden İttihat ve Terakkiciler, *Halka Doğru* dergisinde, Ziya Gökalp’in halkçılık fikrini ve toplumdaki ayrışmayı tasvir etmiştir. Halkı köylüler olarak belirtirken, halkın yaşayış biçimi gelenekleri, doğrularıyla; resmiyetteki kurallar birbirinden ayırır. Çünkü Türk toplumu kendi sistemlerini yapılarına göre kurmak yerine dışarıdan almıştır. Bu durum ayrışmanın doğmasına neden olmuştur. *Halka Doğru* dergisi aracılığıyla halkçılık vurgulanmıştır. Osmanlı toplum yapısı artık değişmeye başlamış ve Cumhuriyete zemin hazırlayan

halkçılık fikriyle yoğrulan bir yapı ortaya çıkmıştır. Fert kavramı, vatandaş kavramı ve en önemlisi de halk kavramı artık var olmuştur. II. Meşruiyetle birlikte Jön Türkler halka doğru bir anlayışla harekete geçmişlerdir. Böylece aslında ulus devlet yapısına da bir geçiş için ortam sağlanmıştır (Toprak, 2013, s. 46).

Osmanlı geniş coğrafyalara yayılmış etnik olarak çeşitli bir yapıya sahiptir. Bu nedenle de ulus devlet yapısına uygun değildir. Osmanlı içindeki kırsal kesimler ve küçük işletmeler kapitalizmin etkisine girmemek için uzun süre mücadele etmiştir. Bu direnme devam ettikten sonra çözümler başlamıştır. Bu çözümler yavaş yavaş beraberinde popülizme zemin hazırlamıştır (Toprak, 2013, s. 43-44). Rus popülizminden izler taşıyan halka gitme, yukarı ivmeli halkı bilinçlendirme çalışmaları *halka doğru* hareketiyle aydın kesimin köylü kesime yürümesidir. Halk tasvirini ayrıştırmacı değil birleştirici bir üslupla yapan Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp'in rolü önemlidir (Çarkoğlu, Elçi, Erol, & Paksoy, 2022, s. 329). Bu düşünürlerin içlerinde düşünsel anlamda farklı halkçılık anlayışları mevcuttur. Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp Durkheim'in fikirlerine yakındır. Durkheim'den etkilenen fikir adamları Solidarist korporatist bir yapı olan sosyolojik halkçılıkla mesleki temsil fikri ortaya çıkmaya başlamışlardır. Ahi teşkilatlarını ve loncaları incelemeye alıp ona göre bir popülizm uyarlaması yapmışlardır.

Solidarizmde toplum birbirine fonksiyonel olarak bağlıdır ve dayanışmacı şekilde davranır. Tenasütçülükle (dayanışma), sınıf mücadelesi ortadan kalkacak, sınıfsal ayrımın yerini mesleki gruplar kurularak toplumun refah seviyesi yükselecek hem ülke kalkınacak hem de ezilen sınıf sömürülmeye maruz kalmamış olacaktır. Türk Milleti aydın kesimce geliştirilecek, muasır medeniyetler seviyesine kavuşacaktı. Halkın sözü ve iradesine önem verilse de demokratik bir yapı tam olarak daha kurulamadığından popülizm için bir kapı aralanıyordu. Bu çağ içinde ekonomik şartlarla mücadele edebilmek ve toplumu bir üst boyuta taşımak için solidarist korporatizmle devlet ve sosyal yapının düzenlenmesi amaçlanmıştır. Modern dünyaya ayak uydurması gerektiği bilincinde olan Ziya Gökalp milli iktisadi bir kalkınmanın hayaliyle çalışmalarını Fransız Solidarizmi ve Friedrich List'in "Milliyetçi İktisat Sistemi" ile ülkenin gerçeklerini harmanlayarak yeni yollar aramıştır (Sağlam, 2004, s. 75-83). Bu bağlamda geç Osmanlı döneminden tek parti dönemine taşınacak olan dayanışmacı anlayış halkçılık kavramıyla geniş yelpazede kendini gösterecektir. Zafer Toprak'a göre, Geç Osmanlı dönemi entelektüellerinin solidarist-korporatist fikirlerinde halkçılık

ilkesi, toplumsal sınıflar içermeyen homojen bir ulus yaratma projesidir. Toplumsal ve kültürel farklılıkların aşılması için yeni rejime bir halk tabanı oluşturarak ayrım gözemeksizin “halka rağmen halk için” halkçılık anlayışı hâkim olmuştur (Baykan, 2017, s. 165).

Demokratikleşme süreci içerisinde halkı oluşturan bireyin kararı önemsenmemiştir. Halk önce bilinçlendirilmeli sonrasında demokratik süreçlere katılmalıdır. Halkın bilinçlendirilme sürecinde devreye giren popülizmde entelektüellik hâkim olmuştur. Bu bilinçlendirme çalışmalarının sebebi toplumsal yapı ve geleneksel kültürün değişmesini sağlamaktır. İmparatorluktan ulus devlete geçiş sürecinden önce toplum, farklı etnik ve dini kültür olarak bir arada yaşamıştır. Farklılıkların temsil edilebilmesi için bir formül geliştirilmeden herkesin içinde var olduğu bir ülke profili çizilemezdi. Bu sebeple halkçılık kavramı kullanılmıştır. Aynı zamanda II.Meşrutiyet döneminde Türk toplumu Batı eksenli değişme ve dönüşme içine girmiştir. Her yönüyle batıya benzemeye çalışmak Osmanlı toplum yapısına uygun olmamıştır. Modernleşme hareketi içerisinde alt sınıftan gelen Jön Türkler, eskiye karşı yeniyi, dinin yerine bilimi, Osmanlıcılık yerine milliyetçiliği koymaya çalışmışlardır. Halkı meşrutiyetin kaynağı olarak gören Jön Türkler Batı zihniyetini toplumda yerleştirmeye çalışırken, üzerinde durulmayan konu toplumun bu dönüşüme hazır olmayışıdır (KÖZLEME & AK, 2017). Toplum hazır olmadığı için zihniyet dönüşümü yerine daha şekilci bir dönüşüm hâkim olmuştur. Büyük dönüşümler başarılı olmasa da Cumhuriyet dönemi için bir hazırlık dönemi olmuştur.

Abdülhamid’in baskıcı yönetimine karşı çıkan devrimci örgüt kuruldu. Bunların içinde en etkili ve başarılı olanının, Genç Türklerin kurmuş olduğu İttihat ve Terakki Cemiyetidir. Abdülhamid, bu devrimci hareketleri bastırmada başarılı olamadı ve sonuçta, 1908 yılında, II. Meşrutiyet’i ilan etmek zorunda kaldı. İkinci Anayasal Hükümet 23 Temmuz 1908 yılında kuruldu. Bu, Türkiye’nin siyasi hayatında oldukça önemli gelişmelerin yaşanacağı yeni bir dönemin başlangıcı oldu. 1908-1918 yılları arasını kapsayan Türk siyasi elitleri arasında oldukça önemli bir kan değişiminin de gerçekleşmiş olması nedeniyle bu dönemin Türk siyasi hayatında ayrı bir yeri ve önemi vardır. Bu dönemle birlikte, birçok askeri ve sivil devlet görevlisi, bürokratlar ve çeşitli profesyonel meslek gruplarından bireyler, tarihte ilk kez Türk siyasi elitleri arasında yer almış ve Türk siyasi hayatında etkili olmaya başlamıştır (ARSLAN, 2005, s. 5). Bu bağlamda halkçılık kavramı daha çok etkisini göstermiştir. Halkçılık tüm ülkedeki

vatandaşları bir bütün olarak düşünür. Bu bütün halk hep birlikte gelişmelidir. Gelişim ekonomik, sosyal, siyasal alandaki sorulara bulunan gerçekçi çözümlerle mümkün olmalıdır. Eğer gerçekçi çözümler yerine halkı bir arada tutmak amacıyla halka hoş görünme çabası barındıran bir davranış biçimi ve vaatler varsa devreye popülizm girmektedir. Popülizmde halkın gelişmesi bir ölçüt değildir. Halkın seviyesine inerek bir söylem geliştirilir. Halkın çoğunluğunun ne istediğine göre politikası değişen popülist liderlerin amacı birlikte gelişmek değildir. Halkçılığın popülizmden ayrılan yönü bu şekilde anlaşılabilir.

2.1.2. Tek Parti Döneminde Halkçılık ve Popülizm

Halkçılık kavramı milli mücadele döneminde de çokça gündeme getirilen bir kavram olmuştur. Bu dönemde gündeme gelmesinin sebebi toplumu ortak bir mücadele etkisiyle mobilize etmek olmuştur (Karaömerlioğlu, 2015, s. 275). Cumhuriyetle birlikte halkçılık söylemi sınıfsız bir kitle anlayışıyla devam etmiştir. Bunun yanında Anadolu’da yetişen her insanı bütünleştiren Anadoluculuk kavramı ortaya çıkmıştır. Anadoluculuk kavramıyla milliyetçi düşünce oluşturulmaya çalışılmıştır. Osmanlıdan Cumhuriyet Türkiye’sine geçişte çok etnik kökenden ulus devlete geçiş toplum yapısına uyum sağlamadığından geniş coğrafyadan küçülen toprak parçasına dönüştüğü için bu ülke sınırları Millî Mücadele dönemiyle tek bir millet kavramı oluşmaya başlamıştır. Anadolu coğrafyasında yaşayan halkı bir arada tutmak için ortaya çıkan Anadoluculuk memleket algısını doğurmuştur. Türkçü, İslamcı, Osmanlıcı düşünenleri tek bir çatı altında ayırım yapılmaksızın toplamayı hedeflemiştir (Yılmaz N. , 2022).

1920’de Mustafa Kemal’in halkçılığı ilk kez gündeme “*Zannederim bugünkü mevcudiyetimizin mahiyeti asliyesi, milletin temayülüatı umumiyesini ispat etmiştir, o da halkçılıktır ve halk hükümetidir. Hükümetlerin halkın eline geçmesidir*” sözleriyle getirmiştir. Yönetimi doğrudan doğruya halka vermek istediğini vurgulamıştır (Toprak, 2013, s. 404-405). Bu süreç boyunca popülizm bir ideolojik araç olarak işlev görmüştür. Halk Fırkasının kurulma aşamasında toplumun her kesimini düşünen bir konuşma yapan Mustafa Kemal köylüleri, arazi sahiplerini, sanayi adamlarını, tüccarları, işçileri, din görevlilerini ve aydın kesimi kapsayan tek partinin yeterli olduğunu vurgulamıştır. Farklı sınıflar olsa da bir bütünlükle hareket edileceğini ifade etmiştir. Ülkede bir çıkar çatışması mevcut farklı sınıfların çıkarları için mücadele edilebilir. Fakat çıkar çatışması

olmayan bir ülkede buna lüzum yoktur. Özenle herkes bu fırka etrafında temsil edilebilecektir (Görücü, 2017, s. 1344). Fakat 1923 seçimlerinde muhaliflerin meclise girmesine karşı çıkılmasıyla halkçılık anlayışının “halka rağmen halk için” olduğu anlaşılr. Popülizmin halkla bütünleşen yönü cumhuriyetin kuruluş yıllarında halkı dışlayıcı bir anlayışla ayrılır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi’nin altı okundan biri olan halkçılık, popülizm kavramıyla birlikte anılmıştır. Halkçılık popülizme düşünsel anlamda yakındır ve anlamak için gerekli bir terimdir (Toprak, 2013, s. 40). Halka doğru gitmenin halkçılık ilkesiyle anlam bulması CHP’nin popülist yöntemiyle devam etmiştir. CHP halkçılığından anlamamız gereken eşit, sınıf ayrımı olmayan tek ve yegâne Türk Milletidir (Çarkoğlu, Elçi, Erol, & Paksoy, 2022, s. 7-8).

Sonuç olarak Türkçe ’de iki kelimenin de ayrı olarak isimlendirilmesi sebebiyle Osmanlı- Türk halkçıları da ayrım gözetilmeksizin popülist olarak isimlendirmiştir (YILMAZ O. A., 2022). Halkçılığın popülizminden farklı olarak değerlendirilmesi adına belli durumlar değerlendirilmelidir. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemi aydınlarının amacı halkı aydınlatmaktır. Halkçılık söylemiyle dayanışmacı bir yapıyla güçlenecektir. Ayrıca liderin iktidarda olmak için halka hoş görünme çabası yoktur. Popülist rejimlerde ise liderlerin ve aydınların amacı halktan biri olma ya da onun seviyesinde olduğunu ispatlamaktır. Diğer yandan tek parti dönemin ve öncesinde olan halkçılık anlayışında amaç halkı yukarı ivmeyle üst seviyeye çıkarmaktır (YILMAZ O. A., 2022, s. 159). Bu bağlamda halkçılık ve popülizm kavramlarını birbirinden bu hususlar doğrultusunda ayırmaktadır.

Tek parti döneminde görülen halkçılık 1946 sonrasında büyük ölçüde değişmiştir. DP’nin iktidara gelmesiyle daha az elitist ve halkla eklemlenen bir anlayışa dönüşmüştür (Karaömerlioğlu, 2015, s. 283). İlhan Tekeli ve Gencay Şaylan, erken Cumhuriyet dönemindeki halkçılık ilkesini “halka rağmen halk için”, DP dönemini ise “halk tarafından, halk ile ve halk için” şeklinde ayırtmışlardır (Tekeli & Şaylan, 1978, s. 89). DP döneminde politikacıları küçümseyen bir üslup içerisinde olmuşlardır (Heper, 1992).

2.1.3. Çok Partili Hayata Geçiş Dönemi ve Sonrası

Çok partili hayata geçişle siyasal anlamda popülizm demokrasiyle birlikte var oluşunu güçlendirdi. Rus popülizmindeki gibi halka doğru yukarı ivmeli olan benzerliği,

Latin Amerika'daki popülizme dönüşen bir hal almıştır. Tebaa halka, saltanat cumhuriyete dönüşürken II. Meşrutiyetle, Halk Fırkasıyla, İstanbul İktisat Kongresiyle, çok partili hayata geçişle farklı dönüşümler yaşayan popülizm ulus devlete dönüşmeye çalışan Türk Milleti için sancılı bir süreçte var olmuştur. (Toprak, 2013, s. 424).

Türkiye'de popülizmin ilk bahsi geçtiği dönem Demokrat Parti dönemi olmuştur (Sunar, 1985, s. 2077). Bu dönemden önce popülizm başka düşünce akımlarıyla siyasal bir amaç gütmekten tek bir millet kurma amacından öteye gitmemiştir. Çok partili hayata geçişle halk egemenliğine yapılan vurgu milli irade gibi kavramlarla dünyadaki popülizmin izlerine benzer niteliklere sahip olmaya başlamıştır.

1950 'de Demokrat Parti'nin ilk defa seçimle ve toplumsal destekle başa gelmiştir. Çok partili hayata geçiş kolay olmamış, askeri müdahale ile demokratik sistem bunalıma girmeye mahkûm olmuştur. İktidara geldiği yıllardaki siyasi atmosferde halk siyasetten uzak tutulmuş “halka rağmen halk için” anlayışıyla toplum gerçekte iki kutba bölünmüştür. Bir taraf ilerici, laik ve modern elitlerken, diğer taraf geleneksele bağlı kalmıştır.

Halkçılığın diğer bir etkisi sekülerizmle desteklenir. Modernleşmeye çalışan Türk Milleti muhafazakâr, dini kutsalken laiklik kavramıyla din ve devlet düzeni birbirinden ayırmaya mecbur bırakılmıştır. Bunun sebebini pozitivizmle ilişkilendiren, ilim ve fenin uygarlığa ulaşmada dinin bir engel olarak görülmeden sadece devlet ve siyasal düzende tercihe bırakılmaması amaçlanmıştır. Din karşıtlığı yerine medeniyete ulaşmak için pozitivizmin önemli olduğu vurgulanır. Sekülerizmle egemenliğin kaynağı din olmaktan çıkarılıp, halkın iradesine bırakılması gerektiği anlaşılır. Halkçılıkla birlikte laikliği vurgulayan Mustafa Kemal'in dini öğeleri devleti özelinden alıp şahsi alana indirgemesi kabul görmüştür (Özden, 2006, s. 96). Tek partili dönemde bu düşünce akımlarının etkisiyle popülizm entelektüel bir popülizmden ileri gidememiştir. Çok partili hayata geçince popülizm yön değiştirmeye başlamıştır. Bu bağlamda Demokrat Parti iktidara geldiğinde ilk yaptığı icraat ezanı Türkçeden Arapçaya geri çevirmiştir. Daha sonra da radyolardaki dini yayın yasağını kaldırarak muhafazakâr kesimin takdirini kazanmıştır. Bu yapılan dini düzenlemelerle halk gerçek manada kendini halktan hissetmiştir (Hacıoğlu, 2018, s. 30-31). Bu yapı içerisinde halkçılıkla eklemlenen aynı zamanda halkı siyaset sahnesine çıkartan Demokrat Parti popülist bir siyasal ortama zemin hazırlamıştır. Ekonomik alanda yaptığı çalışmalarla 1950- 1954

dönemleri içinde sermayeyi patronaj ilişkilerle kendisine destek verenlerle paylaştığı bir dönem olmuştur (Sunar, 1985, s. 2076-2086).

1954 yılından sonra ekonomik bu sistem bozulmaya başlayınca ekonomik temelli yapılan çalışmalar sonuç vermeyince oyları azalan DP yönünü demokratik ve ekonomi temelli yapıdan otoriter ve baskıcı popülist bir anlayışa çevirmiştir. Ve ileri dönem partilerine popülizm anlamında etkili bir miras bırakmıştır. 1950’li yıllar ve sonraki siyasal hayatla bütünleşen DP popülizmi ve iktidarı 27 Mayıs darbesiyle sona ermiştir. Darbe sonrası siyasal partilerin dinsel yapılara yaklaşımı daha kontrolcü olmuştur. 1961 seçimlerinde başa gelen Adalet Partisi darbe döneminde idam edilen kişileri konu edinerek yeni bir popülist söylemle DP’nin devamı niteliği taşıdığı fikrini halka vermeye çalışmıştır. DP’nin aksine sadece dinsel söylemlerden kaçınarak daha modernlik yanlısı ve dini de parti programına alan bir tutum sergilemiştir. Süleyman Demirel’in başkanlığını yaptığı partide halk ezilen değil milletin ta kendisidir. Milli iradeyi elinde tutan bir halk tasviriyle konuşmalarını sürdüren Demirel elit karşıtı söylemleriyle popülist söylemlerini devam ettirmiştir. Muhafazakâr bir anlayışla halkla bütünleşmiş halk demek Demirel demek olmuştur. Halk dini özgürlüklerini koruduğu için Demirel’e sahip çıkmayı devam ettirmiştir (Hacıoğlu, 2018, s. 34-35).

1971 Muhtırasıyla Nihat Erim başkanlığında yeni bir hükümet kurulması istenmiştir. İsmet İnönü’yle çatışan Ecevit 1972 de CHP’nin yeni Genel Başkanı olmuştur (Özkandaş, 2021, s. 577) ve halkın ümidi “*Karaoğlan*” diye anılan Bülent Ecevit Halkçı Ecevit kıyafetiyle kasketiyle halktan biri olduğunu her seferinde hatırlatma adına çayını dahi kendi demlemesiyle (Bora, 2006) ezilen halkan olduğunu gösterme gayretiyle başka tarzda bir popülizm çalışması başlatmıştır. Aslında onun halktan olmadığı bir siyaset ve devlet adamı olduğu aşikârdır. Fakat halkı anlayan imajıyla yaptığı söylemler başarılı olup sevilmesine yetmiştir. Köy-kentle projesi ile tarımsal verimlilik artacak, köylü ulaşım sanayi faaliyetlerinin içinde olacaktır. Halk için halk söylemi olan CHP’nin yerini, halkla birlikte halk için anlayışı almıştır. (Çarkoğlu, Elçi, Erol, & Paksoy, 2022, s. 333). 1973 seçimlerinde CHP ile koalisyon hükümeti kuran Necmettin Erbakan Millî Görüş hareketiyle anılmıştır. Parti olarak önce Milli Nizam Partisi (MNP) ismiyle anılırken kapatılması sonucu Milli Selamet Partisi (MSP) olarak aynı anlayışla çalışmalarına devam etmiştir. (Baykal & Çaha, 2017, s. 6). 1970’li yılların siyasal hayatı çok karmaşık ve süreklilik arz etmeyen şekilde yönetilmeye çalışılan, hiçbir partinin tek başına başa geçemediği koalisyon yıllarından

oluşur. Askeri yönetimin uzaktan bir gözle kontrol ettiği sağ ve solun çatışmasının varlığı, petrol krizi, enflasyonun hızlı artışı, sivil toplum örgütlerinin 1961 yasasında verilen özgürlükle artışı, 1980 darbesiyle son buldu. 12 Eylül'den sonra tüm siyasi partiler kapatıldı. 3 yıl boyunca siyasi hiçbir partinin kurulmasına izin verilmedi. 1983 senesinde yasak kalkınca parti çalışmaları kaldığı yerden devam etti.

24 Ocak kararlarının mimarı ve yürütücüsü olarak 1983 yılında siyaset sahnesinde ANAP ile Turgut Özal'ın yeni popülizm anlayışı çıkmıştır. Muhafazakarlığı benimserken diğer merkez sağ liderlerinden farklı olarak muhafazakarlığı tanımlama çabası içine girmiştir. Dört Eğilimden bahseden Özal milliyetçilik, dindarlık, liberalizm ve sosyal demokrasiyle yeni ekonomik kalkınmanın meyvelerini almaya icraat yıllarıyla başlamıştır. AP'nin devamı niteliğindeki Doğru Yol Partisinin (DYP), seçimlerden men edilmesiyle bayrağı devralan ANAP, AP seçmenini de arkasına almıştır (Uğraş, 2019, s. 44-45). Yeni Sağın temsilcisi olan Özal'ın popülizm söylemi çağa uygun muhafazakâr modernleşmeyle birlikte halktan biri olduğu mesajını sözleriyle değil davranışlarıyla vermek istemiştir. Kültürel mirası dinlediği arabesk müzikten, kılık kıyafetinden, ailesini yanına alarak yaptığı gezilerde örtülü annesiyle muhafazakâr tutumunu, genç oğluyla modernlik mesajını popülizmi nasıl uygulayacağını çok iyi bilmiştir (Yetkin, 2010, s. 72). Sonuç olarak popülizm, yeni muhafazakarlığın önemli bir birleşeni ve onu elitist olan modern muhafazakarlıktan ayıran önemli bir özelliğidir.

1983 yılında sağ partiler kendini göstermeye başladı. Refah Partisi (RP) Ali Türkmen başkanlığında kuruldu. MSP'nin görüşlerinin devamı niteliği taşıyan RP de halk değil Millî Görüşün içindeki millet kavramı vardır. Millet ise halk tanımının sığılığından uzak etnik kökeni ne olursa olsun Müslüman ümmeti millet olarak ifade etmektedir. Bu fikirleriyle İslamcı bir popülizm izleyen Erbakan dışa bağımlı olmamayı hedefleyen ekonomik politikalar da uygulamıştır.

1983'te kurulan Doğru Yol Partisi (DYP) siyasi men yasağının 6 Eylül 1987 yılında yapılan referandumla kaldırılması sonucu DYP Genel Başkanlığına Süleyman Demirel seçildi (Çavuşoğlu, 2009, s. 4). Aynı dönem içinde sosyal demokrat bir sol parti olan Sosyal demokrat Halkçı Parti (SHP), 1985 tarihinde Erdal İnönü başkanlığında kurulmuştur (Polat, 2009, s. 4).

DYP, DP-AP zihniyetini barındıran bir parti olmuştur. Başkanı Demirel'le yakın bir ilişkisi olan Özal yeni bir parti (ANAP) kurunca yolları ayrılmıştır. ANAP ise darbe

sonrası yukarıdan gelen talimatla kurulan bir partidir. Kitlelerin desteğiyle başa gelmediği için iki dönemden sonra devamı sağlanamayan partinin izlediği politikalarda askeri müdahaleleri eleştirel bir yönü olamamıştır. İki parti de merkez sağ kanatta yer almıştır. Soslendikleri ve geri dönüş aldıkları kesimler DYP'nin köylü kesimken, ANAP şehirlerde yaşayan kesime hitap edebiliyordu (Çavuşoğlu, 2010). Darbe sonrası iki kez iktidara gelen Anavatan Partisi (ANAP) merkez sağ partisi olarak ekonomik bazı uygulamalar yapmıştır. Merkez sağ demek partinin aşırılıktan uzak sağa yakın ama ortada olan bir yakınlıkla bir yönetim anlayışını ifade eder. Yerelden evrensele geçiş sürecinde arayış bulan toplumsal temelleri göz ardı etmeyen bir politika amaçlanır (Demiranoğlu & Özdemir, 2013, s. 3). Merkez sağın temel ögesi popülist bir demokrasidir. Kendilerini demokrasinin öncüleri olarak sunarlar. Siyasal yıllardaki ilk merkez sağın demokratik popülizmle başa gelmesi DP ile olmuştur. Daha sonraki süreçte AP içinde de en önemli söylem demokrasi olmuştur.

Demokrasi milli iradeyle birleşerek millet için en iyi ve en doğru olan temsilci seçilir. Yasalarla haklar güvence altına alınır. Askeri müdahale olması demokrasiyi sekteye uğratacağından engellenmeye çalışılır. Demokrasi temsil bir siyasi mekanizmayla seçime katılımı mevcutken aynı zamanda temel hak ve özgürlükleri de düşünen önemseyen bir sağ oluşumdur. Bu özgürlük en çok din ve vicdan özgürlüğü için önemlidir (Erken, 2016, s. 199-200). Çünkü toplumun yapısı dini vecibelerini yerine getirmeye çalışan insanların bir anda yapılan yeni düzenlemelere laiklik adı altında uyum göstermesi beklenirken yaşayışlarına saygı gösterilmediği için tepkiler hep verilmeye hazır bir ortamı bekledi. Çok partili hayata geçişle bu özgürlükleri geri almaya başlayan toplum kendi dinamikleriyle zamanın getirdiği gereklilikleri harmanlayarak ilerlemeye çalışan partilere destek vermiştir. Bu partiler de toplumun içinde biriktirdiklerini bilerek toplumsal yapıyı popülist bir şekilde istedikleri kıvama getirmeyi başarmıştır. Hak ve özgürlükler 1982 anayasasıyla sınırlandırılmıştır. 24 Ocak Kararlarıyla ülkede ekonomik bir istikrar sağlamak için verilen reçete askeri bir müdahale sonrası uygulanması açısından kolay hale gelmiştir. İthal İkameci bir ekonomiden, rekabet olan ihracata yönelen bir ekonomi modeline geçişi desteklemesiyle kapitalist dünyaya ayak uydurma çalışmalarının devamı niteliği taşımaktadır (Tuzun, 2022).

Gelgitli bir popülizmle 1980'li yıllar Özal'la ve onun popülizmiyle yaşanırken Türkiye sosyal ve siyasal anlamda değişimlere uğramış her gelen parti ve lider

popülizmi farklı argümanlarla siyasal kültürün içine yerleştirmiştir. Demokratikleşme, küreselleşme, liberalizm gibi konuların yanında sivil toplumun etki alanı siyasetten, kadın, çocuk, çevre, hayvan haklarına yönelmiş ve siyasal söylem daha özgürlükçü bir yapıya dönüşmeye başlamıştır. 24 Ocak Kararlarıyla serbest piyasa ekonomisine geçilmeye başlanmıştır. Devlet daha görünmez bir ele dönüşmeye çalışmıştır. Askeri darbeye siyasetten uzaklaşmalar başlamış toplum apolitikleşme yoluna girmiştir. Darbe sonrası dini ve muhafazakâr popülizm ışığında siyasal yaşam devam etmiştir. (Küçük, 2019, s. 41-42). Neoliberal politikalar da 24 Ocak Kararları sonrasında uygulanmaya başlamıştır. Özal askeriyeden aldığı desteği bildiği için rahat ekonomik politikalar uygulayabiliyordu. Özal gibi demokrasi söylemi sosyal devleti saf dışı bırakan ve askeri yapıya uyan tarzlarıyla Tansu Çiller'in (Çavuşoğlu, 2010, s. 22) siyasete girmesine zemin hazırlamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TANSU ÇİLLER DÖNEMİNDE POPÜLİZM

3.1. Tansu Çiller'in Siyaset Öncesi Hayatı

Tansu Çiller'in siyasal yaşamını ve popülizm açısından söylemlerini değerlendirmeye başlamadan önce, onun yaşam serüvenine kısaca değinmek gerekir. Babası Hüseyin Bey maliye mezunu, gazetecilik yapan valiliğe kadar yükselen bir devlet adamıdır. Hüseyin Bey, Tansu Çiller'in annesi Muazzez hanımla görev yaptığı belediyede tanışmıştır. Ardından evlenmişlerdir. 1946 da İstanbul'da Tansu Çiller doğmuştur. Pek çok anne babanın yaptığı gibi baba Hüseyin Necati de gerçekleştiremediği hayallerini kızı üzerinden gerçeğe dönüştürmek istemiştir. Annesi Tansu Çilleri bir disiplinle yetiştirmiştir. Anne kızının dik yürümesi ve güzel oturması için sırtına tahta bile bağlamıştır (Bildirici, 1998). Çiller'in ilkokul yıllarında babası belediye başkan yardımcılığı yapmıştır. Emekliliğine az kalan Hüseyin Bey Adnan Menderes'in kabulüyle Bilecik valiliğine atanmıştır. Milletvekili olmak için CHP'den aday olmuştur. Fakat seçimi kazanamayınca amaçlarını kızı üzerinden yürütmeye devam etmiştir. 1954'de Arnavutköy Amerikan Kız Kolejine başlayan Tansu Amerikan kültüründe büyümeye başlamıştır. Derslerinde ilk dönem başarısız olması sonucu anne ve babasından aldığı aşırı tepkiler sonucu kendisinde başarısızlık fobisi oluşmuştur. Yenilmemek için tüm şartları seferber etme isteği de bu yıllara kazandığı bir özellik olmuştur. Robert Kolejinde iktisat okuyan Çiller, Özer Uçaran'la 1963 yılında evlenmiştir. Babasının bu evliliği onaylaması için Tansu, Çiller soyadını değiştirmemeyi kabul etmiştir. Amerika'da yüksek lisans ve doktora yapan Çiller'in bir oğlu olmuştur. Yedi yılın ardından Türkiye'ye dönen Çiller Boğaziçi Üniversitesinde öğretim üyesi olmuştur. Ekonomi dersleri verirken aynı zamanda Bölüm başkanlığı da yapmıştır. (Bildirici, 1998).

Çiller, 25 Haziran 1993'ten, 6 Mart 1996 tarihine kadar 50,51 ve 52 inci Cumhuriyet hükümetlerinde başbakanlık yapmıştır. RP- DYP arasında kurulan 54. hükümette dışişleri bakanlığı yapan Çiller, 3 Kasım 2002'de yapılan erken genel seçimlerde DYP'nin başkanlık görevinden istifa ederek, aktif politikadan çekilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2022).

3.2. Tansu Çillerin Siyasete Giriş

Türkiye'nin modernleşme sürecinde kendisine seçme ve seçilme hakkı verilen kadın, etkin bir rol olan bir devlet başkanlığına getirilmemiştir. Varoluşunu hep erkekçe gerçekleştirmeye çalışmıştır. Sebebini siyasi partiler içinde kadın figürüne yer verilmemesinde, ataerkil bir yönetim tarzının hakimiyetinde, eğitimde kadına yeterli ilgi ve özenin gösterilmemesinde aramak gereklidir. Bu süreç 1980ler Türkiye'sine kadar devam etse de sivil toplum örgütlerinin yönünü kadın, çocuk, insan hakları, hayvan hakları gibi konulara yöneltmesi, feminizmin dünyada yayılmasıyla kadınlar siyasi alanda kendilerini göstermeye ve karşı bir güç bulmaya başlamıştır.

Türkiye'nin ilk kadın başbakanı olan Tansu Çiller kadınların siyasette rol oynayabilmesi için bir rol model olmuştur. Onu siyaset sahnesine çıkarmadan önce ailesel ve özel yaşamından izler sunarak aslında 1990'lı yıllardaki Tansu Çiller'in ilk kadın başbakan olma mücadelesi verdiğini anlatmak onu anlamak için önemlidir. Kolejli, Amerikan kültürüne hâkim, zengin bir kadın, bürokrat bir babanın ve kuralcı bir annenin kızı olan Tansu Çiller, üniversite de görev yaparken siyasete atılmıştır.

1990'lar Türkiye'si darbe yıllarından çıkmış DYP-ANAP mücadelesi üzerinden devam eden bir siyaset arenasırken, Demirel'in siyasi yasaklı olduğu günlerde 1984'de evinde ağırladığı dört profesörden biri olan Tansu Çiller, Demirel'in yaptığı toplantılara katılıyordu. Çevresi genişlerken İstanbul Sanayi Odası (İSO), İstanbul Ticaret Odası (İTO), Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD)'a raporlar hazırlıyordu. Boğaziçili bir öğretim görevlisiyle hazırladığı, ekonomik olarak Türkiye'nin dış borçlanmada ve iç ekonomide işlerin kötüye gittiğini anlatan bir rapor kamuoyunda epeyce ses getirdi. 12 Eylül 1980 sonrasında darbecilerce konulan siyasi yasağı kalkan Süleyman Demirel, DYP ile hızla çalışmalarına başlamıştı. Milletvekili aday listesi hazırlanırken Tansu Çiller'e aday olması için teklif götürüldü. Fakat Tansu Çiller kabul etmedi. Raporun ses getirmesiyle Özal ile karşı karşıya gelen Çiller tanınır hale gelmiştir. Laikliği savunan CHP kökenli bir aileden gelen Tansu Çiller, Türkiye'de muhafazakâr kesimin etkinliğinden ve gücünden endişe duyuyordu. Bunun üzerine siyasete girme fikri artık aktifleşebilirdi (Bildirici, 1998). Ama bu fikri Demirel dışında hiçbir kimse üzerinden gerçekleştiremeyeceğini biliyordu. DYP 'de bu sıralarda yeni bir vitrin arayışındaydı.

Süleyman Demirel'in, Tansu Çillerden etkilenme süreci, DYP'yi akademik camiaya açma stratejisinin de bir parçası olmuştur (Cizre, 2008, s. 230).

DYP III. Büyük Kongresi öncesinde, DYP'nin yenileşme ve gençleşme hareketinin bir parçası olarak, Tansu Çiller DYP'ye katıldı. 1990' da DYP 3. Büyük Kongresinde parti üyesi olarak kürsüye gelirken salonda coşkuyla karşılandı. Çiller'in inanç ve ibadet özgürlüğüne ilişkin sözleri salondan büyük alkış aldı (Çavuşoğlu, 2009, s. 107-108) ve salondaki sözleri şu şekildeydi:

"...- Hayallerim var benim... Projelerim var... Büyük Türkiye'yi hayal ediyorum... Büyük Türkiye'nin büyük partisinde hizmete talibim..." (Erel & Bilge, 1994, s. 19).

Parti içerisinde bulunma çalışmalarına DYP Genel Başkan yardımcılığıyla devam etmiştir. Genel Başkan Süleyman Demirel kendisinden ekonomik bir model hazırlamasını istemiştir. Bunun üzerine Çiller öğretim üyesi arkadaşlarıyla hummalı bir çalışma yaptı. Kalkınma projesi programının adını Ulusal Dinamik Denge Modeli (UDİDEM) koydu. 8 Eylül 1991 günü basın toplantısıyla çalışmasını sunarken birden can alıcı iki kelime ağzından dökülürdü: *"herkese iki anahtar..."*. İki anahtar yani biri ev diğeri araba anahtarı olan herkesin zenginleşeceğine vurgu yaptığı o konuşma ülkede büyük yankı uyandırmıştır. Bu, Türkiye'nin nesnel koşulları ve kaynakları dikkate alındığında oldukça popülist vaat idi. Popülizmde amaç kitleleri iktidar partisine karşı seferber etmektir, Tansu Çiller iki anahtar söylemiyle amacına ulaşmış ve kitleleri mobilize etmeyi başarmıştır. Tansu Çiller 20 Ekim 1991 genel seçimlerinde DYP'den aday olarak İstanbul milletvekilliğine seçilmiştir. 20 Kasım'da kurulan DYP- SHP koalisyon hükümetinin başbakanı ise Süleyman Demirel olmuştur. Bu koalisyon hükümetinde Tansu Çiller ekonomi bakanıdır. Muhalefet sürecinde hazırlamış olduğu UDİDEM'i hükümetin ekonomik programı haline getirmiştir.

8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ani ölümüyle 1993 yılı cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Demirel'in 16 Mayıs'ta Cumhurbaşkanı olmasıyla Çiller'e başbakanlık kapıları aralanmıştır. Bu durumu fırsat bilerek Tansu Çiller 8 Haziran'da bakanlıktan istifa etmiştir. DYP Genel Başkanlığına aday olmuştur. İkinci turda seçimi kazanmıştır. Çiller, merkez sağa uygun bir imaj yenileme çalışması yapmıştır. Kararlı dik bir duruş, masumiyet ve çağdaşlığı temsil ettiği için beyaz kıyafet kullanılması, hızlı yürüyüş genç

ve dinamikliği göstermesi için ve kadınsılıktan taviz vermeden muhafazakâr giyime dikkat edilmesi önerilerine uymuştur (Bildirici, 1998, s. 229).

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in DYP-SHP hükümeti kurmasıyla Tansu Çiller Türkiye'nin ilk kadın başbakanı oldu (Çağlar, 2021, s. 2). SHP'nin Kurucusu Erdal İnönü CHP kökenli bir sol parti geleneğiyle SHP'yi kurmuşken, tam aksi yönde muhafazakâr sağ ekolün temsilcisi olan DYP ile yeni koalisyonu hangi tabanları içine alarak bir siyasal ortam oluşturacağı önemliydi. Dönemin sağ merkeze yakınlığını bilen İnönü toplumun dinamiklerine göre dikkatli hareket ediyordu. 1994 yılında da SHP ile CHP birleşme kararı alarak güçlü olanın yanında daha güçlü kalabilmeyi hedeflemişlerdir.

DYP- CHP koalisyon hükümetinde farklı ideolojilerin ortak çalışmasını yürütmek kolay olamamıştır. Terör olayları artmıştır. Basın özgürlüğü önemli ölçüde kısıtlanmıştır (Basmacı, 2019, s. 63). Çiller'in de başbakan olduğu bu yıllarda Sivas'ta katliamı: Madımak olayı, Başbağlar katliamları gerçekleşmiştir. Başbakan olarak bu olaylara yeterli ilgi göstermediğı için eleştirilmiştir. Teröre karşı sert tepki gösteren Çiller aynı zamanda ekonomi alanında da serbest piyasa yerine devlet kontrollü yeni ekonomi modeline geçiş yaptı (Çağlar, 2021, s. 2-3). Beyaz bir sayfa açarak beraberce çok çalışarak halkla el ele vererek Türkiye'yi en iyiler arasında olması için orijinal projelerle halkı sevince boğmak istiyordu (Erel & Bilge, 1994, s. 155-156). Amaç milletini düşündüğünü ekonomik alanda gösterdiği gibi eğitim alanında da vurgulamaktı. Yeni fikirler bitmiyordu ama uygulamada hiçbirini gerçekleştiriyordu. Halk için onun bu fikirlerinin uygulanıp uygulanmadığı önemli değildi. Onun için önemli olan çalışkan bir başbakan imajının akıllarda kalmasıydı. Terör konusunda etkili çözüm önerileri istiyordu. Kürtçe televizyon, Kürtçe seçmeli ders fikirlerini gündeme alarak televizyondan yeni kararını açıkladı. Kültürel olarak terörle mücadeleği hedefleyen düşüncesi tartışma konusu oldu. Çiller de bu konuyu kaldırdı (Bildirici, 1998, s. 258). Tepki çeken hiçbir konu popülist bir liderin alabileceğı risk olmayacağından ılımlı devam ediyordu.

Halkla olan yakın ilişkisini kendini sürekli göz önünde tutabileceğı medya desteğıyle sürdürmek istiyordu. Özal'ın da kullandığı bu popülist yöntemi etkili hale getirip ABD başkanlarının program kültürüyle harmanlayarak *Ulusa Sesleniş* adını verdikleri TV programları yapmaya başladı. Çekimleri sancılı bir süreçle tamamlanan

bu programa dekor uzmanlarınca aile fotoğrafı konularak Türk aile yapısının önemi vurgulanırken, bayrakla millet kavramı, kitaplarla da ilerici bir Türkiye'nin kapılarını açıldığı mesajı veriliyordu. Son anda eşinin isteği üzerine metne Allah kelimesi de eklenerek dini bütün bir siyaset kadını imajı verilerek her kesime hitap ediyordu (Erel & Bilge, 1994, s. 158). Gelir düzeyi eşitsizliği, ekonomi, işsizlik, terör olayları ve en sonunda bankaların iflas etmesiyle (Basmacı, 2019, s. 69), başta iyi giden koalisyon hükümeti ülkenin içinde bulunduğu durumları geçici çözümlerle her güne yeni bir fikir çalışması olan ulusa sesleniş konuşmalarıyla durumu perde arkasına atmayı yeğliyordu. Konuşmalarında halka hitap ederken analar, bacılar (Altındal, 2009, s. 363) gibi ifadelerle yer vermesi aslında onun gibi bir kültürde yetişen kadının jargonuna uymasa da halkın dilinden konuşması gerektiği bilen bir popülist söylem izlemiştir. Bu ifadelerle oylarını kullanacak kadınlara ben de sizin bir bacınızım izlenimi veriyordu. Ama bu bacı, kadınların gelişip toplumda yer edinebilmesi için bir icraat yapma niyetinde değildi.

Sonrasında siyasi hayatındaki gelişmeler;1994 yılında ekonominin krize girmesiyle sonrasında alınan 5 Nisan 1994 kararlarıyla devalüasyon olmuştur. Çiller devalüasyon sonrası şu cümleleri kurmuştur: *“Biz Merkez Bankasının işine karışmayız, orası özerk bir kuruluştur bu ayarlamayı onlar yaptı.”* (Erel & Bilge, 1994, s. 195). Bu yaşananlar sonucunda Merkez Bankası başkanı istifa etti. Halkın artık kendisini istemediği açıktı. İstifa çağrıları büyüyordu. Devreye tekrar girmeliydi. Ramazan ayında gazetecileri kabul etme saatini iftara yakın yaptı ve tüm yurdun önünde orucunu açtı ertesi gün manşetti. Başörtülü üniversite öğrencileriyle bir araya geldiğinde şunları söylemiştir:

“Benim zamanımda öğrencilerim derslere istedikleri gibi gelirlerdi. Bu türban meselesinde ben de hassasım, üzerinde duracağım”. (Erel & Bilge, 1994, s. 208). Bu ifadeleriyle halkın başörtüsü sorununu çözeceğini ifade etmiştir.

Avrupa Birliği ile bütünleşme kapsamında Gümrük Anlaşması da Tansu Çiller döneminde imzalanmıştır. Enflasyon oranı %149 olmuştur. (Şahin H. K., 2019, s. 83-84). Refah Partisinin 1996-1997 yıllarındaki koalisyon 54. Hükümetinde dışişleri bakanı ve başbakan yardımcısı olarak görev yapmıştır (Öztay, 2020, s. 454).

Siyaset sahnesindeki lider imajları yıllara göre değişen Tansu Çiller, Türkiye'nin ekonomi, din, terör gibi çözülemeyen sorunlarına çözüm ararken aslında yaptığı

günübirlik müdahalelerle, faiz oranlarının kâğıt üstünde düşürülmesi talebiyle geri dönüşü olmayan bir ekonomik bunalımın içine toplumu sürüklemiştir. İlk başlarda insanları heyecandıran yapısı daha sonrasında liderlik algısının değişmesine sebep olmuştur. Aslında bir lider üzerinden popülizmin varlığının gücünün kısa vadede işe yarar olduğunu bir de bu yöntemi kullanan kişinin kadın olmasıyla birleşince erkeklere olan inisiyatif kadar geniş bir yelpazede seyretmediği anlaşılır. Siyasete adım atarken gücü elinde barındıran başarılarından, fiziğinden, güzelliğinden, eğitiminden kariyerinden bahsedilen bu kadın figürü popülizmin kurbanı olmuş ve toplumun alışlageldik kültürüne oy kaygısıyla uyum sağlamaya çalışan, siyasal olarak tepeden inme bir hamle ile büyük söylemleriyle sistemin içinde kaybolmaya mahkûm olmuştur.

3.3. Tansu Çiller'in Konuşmaları Üzerinden Popülizm Analizi

Popülist söylemde siyasal aktörlerin söylemleri incelemelidir. Çünkü söylemlerinde halka dair bir gaye, seslenme ve (Kurtbağ, 2020, s. 139), halk-elit ilişkisi üzerinden bir karşıtlık kurarak halkın toplu olarak yanlarında yer almasını isterler. Ayrıca muhalif liderleri halk düşmanı, kendilerini ise halkın tek temsilcisi olarak aktarırlar. Bu seslenme ve gayeleri değerlendirirken popülizmin lider üzerinden var oluşu da analiz edilecektir.

Tansu Çiller'in 1991- 2002 yılları arasında olan bütün Meclis konuşmalarını, medyaya yansıyan görüntülerini de odağa alan bu çalışmada 19,20,21. Döneme ait 49 meclis birleşimi incelenmiştir. İnceleme sürecince dikkat edilen kapsam ve sınırlılıklar şu şekildedir; meslek gruplarına yönelik yapılan vurgulamalar, öğrenciler, gençler, çocuklar, kadınlar, halk kavramının kullanılması, halka karşı hitap tarzları, muhafazakâr ve geleneksel değerleri önemseyen, siyasetçilere karşı konuşmalarında “biz ve onlar” kavramının kullanılması referans olarak alınacaktır.

Bunlara ilave olarak: Türkiye'nin sorunları, çözümleri, sorunların çözülebileceği, ancak bunun için halkı düşünen, halkıyla bir ve beraber olan kadroların ve liderlerin olması gerekliliği hususlarına yer verdiği ifadelerin üzerinde durulacaktır. Tansu Çiller'in söyleminde ülkeyi çözüme kavuşturacak O lider benim gibi ifadelerle, siyasetin bir çıkar ve güç mücadelesi olduğu gerçeğini paranteze alarak onu salt bir halka hizmet ve kendisini millete adama meselesi olarak ifade edip etmediği gibi sorulara cevap aranacaktır.

3.3.1. Tansu Çiller'in DYP İstanbul Milletvekilliği Dönemi

20 Ekim 1991 seçim kampanyaları diğer dönemlerdeki seçim kampanyalarından farklı olarak daha profesyonel ve Batı tarzını yansıtmaktadır. Bilimsel veriler ve görsellik medyanın desteğiyle kamuoyuna sunulmuştur. Seçimlere katılan tüm partilerde mitingler coşku içinde yapılmıştır. İcraat ve söylemlerin ötesinde parti liderleri ön plana çıkmıştır. DYP 'de bu süreçte “*konusan Türkiye söylemi*” ni bir sembol olarak kullanmıştır. Demokrasiye vurgu yaparak her kesime söz hakkı veren bir anlayışın içinde (NAR, 2020, s. 4133) Tansu Çiller 20 Ekim 1991 seçimlerinde DYP İstanbul milletvekili seçilmiştir. 24 Aralık 1991 'de ise ilk kez meclise girmiştir. Mecliste konuşan Çiller millet adına konuştuğunu şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Sayın Başkan, çok değerli milletvekilleri; bugün, ant içtiğimden beri ilk kez, bir milletvekili olarak karşınızda ve Mecliste konuşmaktayım. Milletin içinden gelmiş, milletin adına konuşan ve milletin karşısında konuşan bir kişi olmanın gururunu ve demokrasinin erdemini bir kez daha içimde duyuyorum.” (TBMM Tutanak Dergisi, 1991, s. 174).

Çiller 1991 yılında Süleyman Demirel başbakanlığında, Sosyal Demokrat Halkçı Parti ile kurulan koalisyon hükûmetinde ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı olarak yer almıştır. Konuşmasına devam eden Çiller;

“...yapacağımız tüm temasları bir uzlaşma ortamında yapmak eğiliminde olduğumuzu açık ve seçik olarak söylemek isterim. Bu açıklık, sanayici, işçi, esnaf, köylü; yani, kamuoyunun her kesimiyle diyalogun kurumlaştırıldığı bir ortamda devam edecektir. Yani, bu diyalogu, sadece bu istikrar paketini başlatmak için değil, aynı zamanda, süregelen bir toplantılar dizisi, bir görüş alışverişi haline getirebilecek yapılaşmayı da öngören bir yaklaşım biçimi olarak düşünüyoruz. Biz kısaca diyoruz ki, bu uzlaşmaya herkes katılsın. Bu uzlaşmadan yana olduğunu söyleyen kişilerin, Türkiye'nin bu yakaladığı toplumsal konsensüs ve uzlaşmada bir tuzu olsun ve gelin, Türkiye'nin, bugün yana yatmış duran bu iktisadî gemisini beraberce kaldıralım. Çünkü, bu uzlaşma, sadece Türkiye ekonomisi için gerekli değildir. Bundan sonra gene Meclisin önüne konmuş olan diğer gündem maddeleri, terör olayını, dış politikayı içermektedir. Bu uzlaşma, Türkiye'nin bütünlüğü için de gereklidir ve Türkiye, üzerinde çok durulan Bu konuma bugün gelmiş ve bunu yakalamıştır. Biz, bu uzlaşma çerçevesi içerisinde, tüm çabalarımızı, büyük bir açıklık ve hiçbir kişisel menfaat beklemeden, memleket uğruna yapmak andını burada bir kez daha içiyor ve saygılarımı sunuyorum. (TBMM Tutanak Dergisi, 1991, s. 181).

Bu sözleriyle toplumun her kesimini yanına alarak birlikte memleketinin menfaati için ekonomiyi iyileştirmeyi hedeflediğini belirtmektedir. Sözlerinde memleket, işçi, köylü, sanayici gibi kavramları kullanmıştır. Popülist liderler, toplumun bir veya birkaç kesimine değil tümüne hitap etmek isterler. Çünkü toplumu bir bütün olarak görmek ve toplumun genel iradeyi yansıtmasını isterler.

1992 yılına umutla baktığını ifade eden Çiller'in önceki yıl basın toplantısında iki anahtar sallayarak söylediği sözleri hatırlatan ANAP milletvekillerine karşı mecliste söz alarak;

“Gayet doğru bir şeydir o iki anahtar; siz, bizim memleketimizin evlatlarını iki anahtara layık görmüyor musunuz; bu refaha yönelmeyelim mi, bu refahı söylemeyelim mi? Dünyayla bütünleşen bir Türkiye'de, milletin evlatlarının buna layık olmadığını mı söylüyorsunuz?”

Söyleyin, söyleyin, açıkça söyleyin ve gerçekten de orta direği buna yöneltmeyen ve yüceltmeyen o iktidar, cevabı, yine o millettten almıştır. Biz istiyoruz ki, hakikaten, orta direk bu hale gelebilsin; onun için de var gücümüzle uğraşacağız, bundan hiç kimsenin kuşkusu olmasın.” (TBMM Tutanak Dergisi, 1992, s. 54).

İki anahtar sallamanın ardındaki düşüncelerini ifade etmiştir. Memleket, evlat, refah gibi kelimeleri cümlelerinde kullanan Çiller muhalefeti kötüleyen bir tutumla söylemini derinleştirmeye devam etmiştir.

3.3.2. Tansu Çiller'in DYP Genel Başkanlık ve Başbakanlık Dönemi

Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın 17 Nisan 1993'te ani ölümüyle, 16 Mayıs 1993'te Süleyman Demirel dokuzuncu cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. DYP'nin başkanlık koltuğu ve ülkenin başbakanlık makamı boş kalmıştır. Partiye yeni bir imaj çizmek için fırsat yakalayan DYP, batı görünümlü, akademisyen, kentli, modern kadın imgesini Çiller üzerinden gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Yeni DYP genel başkanının seçilmesi için yapılan kongrede Çiller 13 Haziran 1993'te DYP genel başkanı ve Türkiye'nin ilk kadın başbakanı seçilmiştir. Türk sağının ilk kadın parti lideri olan Çiller, Başbakan olduktan sonra, “muhafazakâr popülizme” yaklaşmıştır.

14 Haziran 1993'te Cumhuriyet Gazetesi'nin manşetlerinde “*Tansu Çiller ezdi geçti.*” İfadeleriyle yer almıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 1993). Güçlü lider imajını medyanın desteğiyle sürdüren DYP lideri Tansu Çiller, ötekileştirdiği diğer parti liderlerinin geçmişi ve karanlığı, DYP ve kendisinin ise geleceği ve aydınlığı temsil ettiğini söylüyordu. Negatif söylemlerin dışında DYP' de seçim çalışmaları daha ziyade lider temalı olmuştur, “*hedef 2000'ler tek çözüm Çiller*”; “*çelik yürekli başbakan*” sloganları ile Çiller simgeleştirilmiştir (NAR, 2020, s. 4134).

50. Hükümeti kuran Çiller mecliste güven oyu almadan önce 2 Temmuz 1993'te Madımak katliamı gerçekleşmiştir. Sivas'ta gerçekleşen katliamın gerekçesi olarak Aziz Nesin'in şenliklere katılmasına tepki gösterilmesidir. Nesin'in kaldığı Madımak Oteli

yakılmıştır. Devlet eliyle müdahale süreci iyi yönetilememiştir. Bu bağlamda Çiller'in gereken önemi vermemesi sonraki zamanlarda eleştirilmesine sebep olmuştur.

3 Temmuz 1993'te yaptığı meclis konuşmasında işsizlik ve Türkiye'de yaşanan iç terör olaylarını ifade ederken yine çözümü kendi hükümetiyle sunar. Konuşmasının devamında değişimi gençler ve kadınlar üzerinden ele alarak biz kavramına vurgu yapan konuşması şu şekildedir:

“...Bu değişimin özünde çok farklı şeyler daha var; gençliğin ve kadının özlemleri var. Bugün, Türk toplumunun büyük bir çoğunluğu gençtir. Bunlar, sadece iş imkânları değil, yeni eğitim imkânları değil, iyi çevre istiyor; önder bir Türkiye konumunda, Türkiye'nin sesinin dışarıda duyulmasını istiyor ve biz "Bunu en iyi biz yaparız" diyoruz. Türkiye'nin sesini, yeni dünya şartlarında, yeni görüntüsüyle dünyaya biz taşırız” (TBMM Tutanak Dergisi, 1993, s. 550).

5 Temmuz 1993 tarihinde Çiller'in oluşturduğu kabine için güven oylaması yapılmıştır. Yapılan oylamada toplam 432 oyun 247 kabul, 184 ret ve 1 çekimser oy ile oylama sonuçlanmıştır. Çiller DYP- SHP koalisyonuyla hükümeti kurmuştur (TBMM, 1993, s. 37). Koalisyon hükümetinin kurulmasından sonra ekonomi ve terörün kötü gidişatının arttığı bir dönem olmuştur. Ülkenin içinde bulunduğu ve devralınan durumunu Mecliste yaptığı şu konuşma ile ifade etmiştir:

“... Açık ve saydam yönetim anlayışı içinde 1993 yılı bütçe açığı revize edilecek, 100 trilyon Türk Lirası düzeyinde gerçekleşmesi beklenen bütçe açığı için Meclisten ek ödenek istenecek, bütçe uygulamaları bundan böyle, şimdiye kadar yapılmadığı şekilde, şeffaf bir biçimde sürdürülecek ve bir evvelden diğer yıla aktarılarak önlenmiş olan bütçe açıkları, artık bundan böyle şeffaflaştırılacaktır.

...Artık şeffaf olma dönemidir. Bunun gereğini her yerde, bütçede de yapmayı yine biz başlatacağız ve siz de bunu alkışlayacaksınız; çünkü, şeffaflıktan yanasınız!” (TBMM Tutanak Dergisi, 1993, s. 379-380).

Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik tabloyu gündeme getirirken ANAP'ın şeffaf olmadığını ifade etmiştir. Çiller, biz kavramını kullanarak çözümün kendi hükümetinde olduğunu vurgulamıştır. Konuşmasının devamında ekonomik bir kalkınma programını şu şekilde anlatmıştır:

“...Çok değerli milletvekilleri, bakın, bu Programın özünde şu vardır: bu Programın özünde, yeniden Türkiye'yi yapılandırmak vardır; çünkü, Türkiye bir kısır döngüye girmiştir. Bu kısır döngünün içerisinde, bir yandan anarşi vardır, öbür yandan işsizlik vardır. Bu işsizliğe çözüm bulmak için kaynakları yaratıp; bu kaynakları, vergiden ye özelleştirmeden yaratıp, işçi için, memur için, çiftçi için ve küçük esnaf için kullanabilmek vardır, önemli olay bu. Bunu, biz yapacağız, bunu, 50'inci, Koalisyon Hükümeti yapacaktır.” (TBMM Tutanak Dergisi, 1993, s. 548).

Tansu Çiller'in “*Türkiyem*” adlı kitabında anılarını anlatırken kullandığı dil ve halka hitabı olaylar karşısında şekillenmiştir. 1993 yılını anlatırken asıl meseleyi terör

olarak anlatır. Vatanın kutsallığından, bölünemez bir bütün olduğundan bahseder. Şehitlere, bu vatanın evlatlarına üzüntüyle baktığını ifade eder. Sorunu ekonomiye bağlayan Çiller, terörün ekonomiyi kötü etkilediğini söyler. Terör devam ettikçe ekonominin düzelmesinin mümkün olmadığı mesajını topluma vermiştir. Kürt sorununda askeri zafer kazanabilmek için “silahlı kuvvetlerle yakın iş birliğine önem veren” bir siyasal söylemi benimsemiştir (Demirkürek, 2011, s. 141). Ülkenin içinde bulunduğu bu soruna çözüm bulmak için silahlı kuvvetlerle kurduğu yakın ilişki, sivil-asker ilişkilerini dengede tutmak yerine askerin yanında olan bir politika izlemiştir. Özellikle 1980 darbe sonrası sivil üstünlüğünün yeniden inşasını kurma gayretinde olmamıştır (Cizre, 2008, s. 232).

“*Bu gidişe DUR demek görevimizdi*” (Çiller, Türkiye, 1995, s. 17) sözleriyle teröre çözüm bulacağını ifade etmiştir. Bunu yaparken siyasal bir kaygı taşımadığının da altını çiziyordu. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki eşkiya sorununu da çözeceğini söylüyordu. Meclis sıralarında da terör konusunu gündemine alan Çiller konuşmasına şöyle devam etmiştir:

“Terör Yasasında da anlaşmaya kararlıyız, Onu da ifade edeyim. Ortası mutlaka bulunur. Her yerde uzlaşma gereği var. Ne 163'ü geri Getiririz ne "Elhamdülillah Müslümanım" diyen vatandaşlarımızın üzerine şu veya bu baskıyı Getiririz ne de laik Türkiye'ye karşı bir gölge düşürürüz; bu ikisinin ortasında buluşacağız”. (TBMM Tutanak Dergisi, 1993, s. 94).

Uzlaşmacı bir tavır içerisinde olan Çiller, toplumun geleneksel ve modern kesimlerini de kapsayıcı bir rol üstleniyordu. Ardından ekonomiyi iyileştirici hamleleri açıklarken şu ifadeleri kullanmıştır:

“... iddia ediyorum, 50'nci Hükümet, birkaç yönden tarihe geçecektir. Bunlardan bir tanesi, vergi oranlarını düşüren, öbürü ise, enerjide bir büyük seferberliği yapan hükümet olarak tarihe geçeceğiz”. (TBMM Tutanak Dergisi, 1993, s. 104).

“...Türkiye, önündeki engelleri aşarsa, doğru bildiğini yapmaya devam ederse, seçim demeden, kongre demeden ortaya çözümleri koyar, arkasına geçer, halk için uygulamaya devam ederse, halkın parasını, halkın istekleri için, kadınıyla, genciyle, esnafıyla...” (TBMM Tutanak Dergisi, 1993, s. 104).

Halkı ve isteklerini önemseyen bir başbakan imajıyla, kadınlar, gençler, esnaflara vurgu yaparak biz kavramını vurgulamayı ihmal etmiyordu.

“(...) Hep beraber bir araya gelip kanunları çıkarmada uzlaşacağız, Terörle mücadelede, herkesle beraber hareket ederek, memleketimizin önündeki meseleleri aşmada uzlaşacağız ve bunda herkesin kardeş olduğu konusunda uzlaşacağız. Bu ülkenin Hakkâri'den, Edirne'ye kadar herkesi birinci sınıf vatandaşdır, herkesi sahibidir ve herkes kardeş olmada uzlaşacaktır.” (TBMM Tutanak Dergisi, 1993, s. 105).

Halkı bir bütün içinde değerlendirmiştir. Tüm herkesi kapsayıcı tutumuyla çözümleri halkçı bir söylemle yapmayı hedeflemiştir.

Popülizmin ayrılmaz ilkesi olan demokrasiye ayrıca yer verdiği kitabında, tek partili hayatı tasvip etmediğini, mecliste tek sesliliği istemediğini belirtiyordu. Geçmişteki tarihsel örneklerle demokrasinin önemini vurgulamıştır. Din konusuna değinmeden geçmiyordu. Ezana, Ramazan'a, bayramlara, camilere, bu ulusun bir yansıması olarak bakıyordu. Sözlerini laiklikle bağlıyor aynı zamanda modern kesime de hitap etmeyi ihmal etmiyordu. Toplumu bir bütünden ayıştırmadan zihinlerdeki her soru işaretini siliyordu. Dinin istismar konusu olamayacağını vurgulayarak *“Biz siyasi ikbal uğruna din siyaseti yapmayız ve yapanlara da aramızda yer vermeyiz.”* (Çiller, 1995, s. 152)sözleriyle yaptığı her hareketin aslında neyi ifade etmeye çalıştığını ifade eden kadınla, oruç tutmadığı halde halktan biri imajını vermek için oruç açma eylemini yapan kadın aynı kişiydi.

Türkiye’de kadının rolü kendisini de ilgilendiriyordu. Başbakanlığının kadınlara büyük bir fırsat olduğunu ifade ederek siyasette kadınların yolunun açıldığını vurgulamıştır. Ama atladığı bir şey vardı. Türkiye’nin kadınları kolejli Amerikan kültürüyle büyümüş sert kimliğiyle siyasette var olabilecek etkinliğe tam olarak sahip değildi. O da bunu biliyordu ama kadınlara bir umut örnek olacağını da biliyordu. Karizmatik liderliğinin altında herkesi kadınlar için seferber olmaya davet ederek mobilizasyon sağlamayı hedeflemiştir.

Gençleri de unutmayan Çiller söze *“Türkiye’mi gençlerimizin geleceğini istiyorum”* (Çiller, Türkiyem, 1995, s. 175) sözleriyle başlayarak oy istemiştir. Bunu da popülist bir söylemle direkt oy verin demeden gelecek umudu vererek yapmıştır. 2 anahtar sallayarak hafızalarda yer edinen Çiller yıllar sonra şöyle diyordu:

“Belki hatırlayacaksınız 2 yıl önce bir hayali dile getirmiştik. Dedik ki, genç olsun, emekli olsun, herkes kendi imkanlarıyla tek evini mutlaka kurabilmeli. Bunu için ne yapacağız bankalarımızla veya Toplu Konut İdaresi kanalıyla ailelere kredi vereceğiz... Kira öder gibi herkes evinin taksitini ödeyecek. (Çiller, 1994, s. 41).

Vaatler öyle çoktu ki uygulanıyor mu diye dönüp arkaya bakmaya ilk senelerde fırsat olmamıştır.

20 Kasım 1993 ‘te DYP Olağan Büyük Kongresi’nde Çiller tekrar genel başkan seçilmiştir. 1993 yılı sonralarında ekonominin kötü gidişatının bir sonucu olarak 24 Ocak 1994’te devalüasyon yapılmıştır. Bütün bu gelişmelerin ardından Moodys ve

Standart and Poors isimli iki uluslararası kredi değerlendirme kuruluşunun Türkiye'nin kredi notunu düşürmüştür. Yeni bir istikrar programı uygulanmak istenmiştir fakat 27 Mart 1994 yerel seçimleri yeni kararların alınmasının ertelenmesine neden olmuştur (KARASU, 2013, s. 58).

Tansu Çiller ülkenin ekonomi konusunda kritik bir dönemin içinde olduğunu işsizlik, enflasyon, pahalılık, üretimsizlik konularının farkındaydı. Hükümet daha ucuza borç bulabilmek için faizleri düşürmüştür. Fakat hükümete borç verilmediği için ihaleler iptal olmuştur. Faizlerin düşmesi dolara rağbeti arttırmıştır. Bu sebeple faiz bir anda %150 oranında arttırılınca ekonomik krize ortam hazırlanmıştır. Eski ekonomi bakanı Çiller 1994 yerel seçimleri öncesi bu ekonomik krizi tasarruf tedbirleriyle önlememiştir. Bu durumun sonucunda cari açık artmıştır. Dolar 15 binden 32 bine yükselmiş, şirketler iflas etmiş, işçiler işlerinden çıkarılmıştır (Birand & Yıldız, 2012, s. 53-55). Çiller, ekonominin içindeki bu kötü gidişatı ve eksiklikleri giderme anlamında 5 Nisan 1994 Kararlarını bir reçete olarak sunmuştur. Bu kararlar öncelikli hedef ekonomi anlamında mali piyasalarda istikrar sağlanmak olmuştur. Kararları SHP başkanı ve Başbakan yardımcısı Murat Karayalçın ile birlikte basın toplantısında açıklayan Çiller şu açıklamaları yapmıştır:

“Bugün ekonomiye ilişkin aldığımız bir dizi önemli kararları sizlere açıklamak üzere karşınızdayız uzunca bir zamandır ülkemizde ekonomik sorunların giderek büyüdüğünü fark etmekteyiz. Önemli olan Türk insanının refahıdır önemli olan Türk insanının bu ülkenin insanlarının tüm insanların işçisinin memurunun çiftçisinin ve bütün büyük halk kitlelerinin esnafın sadece yarınki refahı değildir. Bundan sonraki aylarda ve önümüzdeki yıllardaki refahı 1988 sonrasında açılan kamu açıkları bir yandan faizin yükselmesine katkıda bulunurken diğer taraftan göbeğinin üstünde ucuz tutulan gönülde bir başka kısa vadeli sermaye akımına böyle bir kapsamda birbirini besleyen bu kısır döngüler ülkede gerçekten ülkenin faiz ve borç kısılacı içerisine girmesinin ve bunun dışında yatırım yapılamamasının istihdam genişlemesi olmamak ve bunun da ötesinde giderek büyüyecek bir enflasyon oranının gündeme getirmiştir. Eğer bu tedbirler alınmasaydı haziran ayı sonrası Latin Amerika örneğinin gündeme geleceği açık. burada ilk önce enflasyonun % yüzleri geçeceği daha sonra 2000 3000 gibi Latin Amerika’da görüldüğü gibi oranlara çıkma olasılığının olabileceği bunun da ötesinde büyümenin ilk önce giderek düşeceği ve daha sonra eksi oranlara yani daralan bir ülke ekonomisine doğru gidileceği böyle bir ortamda işsizliğin çok hızla artacağı ve önünün kesin neden artacağı işsizliğin kısa vadeli değil giderek daha fazla artacağı ve işçi ve memur maaşlarının ödenemez hale geleceği gibi bir dizi ülkenin mutlaka önlem alması gerektiğini önlem alınmasını gerektiren yaklaşımlar içine girilmektedir. Bu kararların 2 aşamada daha doğrusu 2 kanatla toplandığını belirtmek istiyorum bunlardan birincisi istikrarla ilgili istikrar ile ilgili uygulamalar ekonomik uygulamalar ikincisi ise yapısal değişimin yolunu açacak uygulamalardır.” (TRT arşiv 5 Nisan kararları konuşması, 2017).

Konuşmasında yaşanan ekonomik krizin büyük ölçüde çözülmesi için önlemler alındığını ifade etmiştir. Refaha ulaşmanın sadece içinde yaşadığımız yıl için önemli olmadığını vurgulayan Çiller gelecek nesiller için de umut vaat etmiştir. Toplumun her

kesimine hitap ederek biz kavramını pekiştirmiştir. Ekonominin içinde bulunduğu bu durumu geçmiş yıllardaki uygulanan politikaların kötü oluşuyla ilişkilendiren Çiller bizin karşısına ötekileri koymuştur popülizmin en önemli unsuru olan biz ve onlar karşılaştırmasını yaparak en iyinin biz olduğunu ifade etmiştir.

Karabük Demir Çelik Fabrikası'nın satılacağını ya da kapatılacağını ifade eden Çiller, gelen tepkiler üzerine fabrikayı işçilere devretmiştir. Petlas ve maden ocakları da kapatılmamıştır. Alınan kararlar neticesinde ekonomik kriz giderilemeyince halkın yönetimin değişmesi yönünde talepleri artmıştır. Yerel seçimlerde büyük oy kaybına uğrayan DYP- SHP hükümetinin yerine RP'nin oyları artmıştır.

1994 yılında başbakanlık basın merkezi tarafından bastırılan “Vatandaşlarımla Sohbet” adlı kitabındaki sözleri de popülizm açısından önemlidir. Kitabında “haksızlığa ve saldırganlığa karşıyız”, “kadınlarımıza hakkettikleri yer”, “desteğimiz esnaflarımızın yanında”, “iki anahtardan biri konut”, “kanayan yara rüşvet ve yolsuzluk”, “demokrasi bayrağını gururla taşıyoruz”, “üreticimizin alın teri kutsaldır” gibi yer verdiği başlıklarla halktan biri olmanın yanında ülkedeki her vatandaşı kapsayan popülist söylem geliştirmiştir. Eksik durumların tespiti ve sonrasında yapılan konuşmalarla eksiklikleri gideremese de en azından suni çözümlerle başarılı bir imaj çizmeyi hedeflemiştir. Bu başlıkların altındaki vatandaşlarıyla yaptığı sohbet konuşmalarındaki sözlerinden bazıları şu şekildedir:

“Biz dünyada; kim nerede ne? Demeden insani değerler neyi gerektiriyorsa onu yapıyoruz.” (Çiller, Vatandaşlarımla Sohbet, 1994, s. 13).

“Hedefimiz 2001 yılının önder ve örnek ülkesi olmak...ne PKK terörü ne ekonomideki terör bizi bu hedeften alıkoyabilecek. Demokrasiyle yoğrulmuş olan tek Müslüman ve laik ülke olan Türkiye, istikrar içinde büyümesini sürdürecektir” (Çiller, Vatandaşlarımla Sohbet, 1994, s. 18).

“Analarımız, bacılarımız, ablalarımız, kadınlarımız, üzerine titrediğimiz, en önemli varlıklarımız.” (Çiller, Vatandaşlarımla Sohbet, 1994, s. 30).

“Yolumuza hızla devam edecek, Türk kadını toplumda çoktan hakkettiği yere mutlaka getireceğiz.” (Çiller, Vatandaşlarımla Sohbet, 1994, s. 33).

“Lise mezunu gençlerimizi kısa sürede iş hayatına kazandırmak, üniversite kapılarında yığılmaları önlemek bizim görevimiz.” (Çiller, Vatandaşlarımla Sohbet, 1994, s. 38).

“2001 yılında herkesin mutlaka kendi konutu olsun, ama kira öder gibi taksitlerle evleri olsun istiyoruz... yapılmayana yapmaya kararlıyız. Devleti bu konuda seferber etmeye, bütün bank kesimini, dünyadaki ölçüler içerisinde devreye sokmaya kararlıyız.” (Çiller, Vatandaşlarımla Sohbet, 1994, s. 42).

“Adil Düzen ’in gerçek yüzü artık bellidir (...) Adil düzen vatandaşın ahlak kuruluşundan icazet almadan hiçbir iş yapamadığı, devletin vatandaşın vergi diye aldığı malları ahlak kuruluşlarının depolarına yığdığı, fakirin daha fakir, ahlak kuruluşu liderlerinin de cebini doldurduğu bir düzendir. Adil düzen yeryüzünde sahte bir cennet vaadidir. Bu sahte cennetin ekonomik hayatın gerçekleri karşısında bir cehenneme dönüşeceği kesindir. Akli selim halkımızın böyle bir cehennemde yanmak istemeyeceği ortadadır.” (Çiller, Vatandaşlarımla Sohbet, 1994, s. 55).

“Artık 60 milyonluk dev bir ülke haline gelen güzel yurdumuzu Ankara'dan yönetmek son derece güç. Yönetim fonksiyonunu bütün yurt sathına yaymak ve yerel yönetimleri güçlendirmek suretiyle sorunlar yerinde ele alıp sonuçlandırma sürecini başlatıyoruz. Beraber, demokrasiye de yaygınlık kazandıracğıız. Yurdun her kösesindeki insanımız, o yöredeki sorunların çözümünde, yöreyi ilgilendiren kararların alınmasında söz sahibi olacak. Bu is artık bütün dünyada böyle yapılıyor. İstiyoruz ki kararları insanlarımız versin. Bütün vatandaşlarımız yaşadıkları yörenin sorunlar hakkında bilgi sahibi olsunlar. Hatta bununla da yetinmesinler, bu sorunların Çözümlemesinde kendilerinin de sorumluluk taşımaları gerektiği bilincine ulaşsınlar. Genciyle yaşlıyla, erkeğiyle, kadınıyla, memuruyla, işçisiyle bütün insanlarımız yerel yönetim organlarında görev alsınlar.” (Çiller, Vatandaşlarımla Sohbet, 1994, s. 61-62).

“Ezan sesinden huzur duyuyoruz. Laik ve Müslüman Türkiye'nin sahipliğini yapanlar bizleriz. Türkiye'nin Müslüman bir ülke olduğunu ve öyle kalacağını haykırıyorum. Biz, laikliği dinsizlik olarak yorumlayan anlayışların hep karşısında olmuşuzdur. Bizim laiklik anlayışımız İslam'da da var olan ve doruk noktasına ulaşan mutlak din ve vicdan hürriyeti şeklinde değerlendirilmeli. Bizi herkes böyle yorumlamalı. İslam dinine inanmakla şeref duyuyoruz. İslamiyet tek Allah inancı, hak, hukuk, ilim, irfan, yardımlaşma, dayanışma, adalet, merhamet, sevgi, barış, hoşgörü gibi manevi değerlerin ve evrensel umdelerin üzerine bina edilmiştir. Bu hasletler, dünyanın değişik bölgelerinde zulüm gören, çile çeken, baskı ve kıyıma maruz kalan kardeşlerimiz için de aynı tavrın sergilenmesini istemek ve beklemek hakkını bizlere vermektedir. Türkiye, tarihte olduğu gibi bugün de İslami mirasa var gücü ile sahip çıkma gayreti içerisinde. Bizi bu gayretten döndürecek hiçbir kuvvet yoktur.” (Çiller, Vatandaşlarımla Sohbet, 1994, s. 64).

Konuşmalarında; biz, Müslümanlık, laiklik, demokrasi, halk, bacılar, ezan gibi ifadelerine sıkça yer veren Çiller sorunları dile getirip çözümlerin kendisinde olduğunu üzerine basarak her defasında söylemiştir. Çözümleri geleneksel değerlerle basit ve anlaşılır şekilde ifade etmiştir. Olumlu bir” Biz” sunumunu yaparken toplum “onlara” karşı koruyan bir tavır içerisinde olmuştur.

Tansu Çiller'in Başbakanlık yaptığı dönemde Türkiye ekonomisini değerlendirerek vaatlerinin sonraki yıllarda gerçekleşip gerçekleşmediğini anlamak

açısından önem arz eder. 1994 yılı başından geriye doğru bakınca görülen dikkat çekici olaylar, 1992 yılında %5'i geçen gelir büyümesinden sonra, 1993 yılında gelir artış hızı %7 'ye çıkmıştır (Hatiboğlu & Aysan, 1994, s. 47). Bu yükselişin sebebi siyasiler değildir. İthalatın, ihracatı aşması sonucu ters etkiyle suni iyileşme ile karşılaşılmasıdır. Yüksek gelişme hızı geçici süreli olmuştur. Ekonominin kendi gücüyle gerçekleştiremeyeceği büyüme oranı sonrasında gerileme döneminin yaşanmasına sebep olmuştur. İktidarda bulunan Çiller'in başbakan olduğu 50. Hükümet'in hızlı büyüme isteği sağlam kaynaklara dayandırılmadan yapıldığı için istikrar sağlanamamıştır. 1993 yılının ortalarında Çiller ve hükümet kamunun faiz yükünün çok yüksek olduğunu ve kısa dönemde uygulanacak politikaların faiz oranlarını düşürme amacı taşıyacağını açıklamaya başlamıştır (Turan, 2011, s. 62). Sonuç ücretlerin düşürülmesi, işsizlikte artış, yüksek bir devalüasyon ve üç basamaklı enflasyon döneminin açılması olarak kendini göstermiştir.

1994 yılının sonlarında mecliste yaptığı konuşmada: *“Bakın, halkımız artık bizi hep buralardan izliyor. Bunu Meclise karşı, bunu halka karşı borçluyuz.”* (TBMM Meclis Zabıtları, 1994, s. 64) Tekrar halk kavramını kullanmıştır. Konuşmasının devamında:

“Ve yine çok önemsedimde âdeta, ülkenin bütün yapısını değiştirecek, yani değişimin kapısını açacak mahiyetteki Özelleştirme Yasası çıkmıştır; aynı zamanda, Rekabet Yasası çıkmıştır. Bakın, şimdi, bu bir siyasî reformdur, bir ekonomik reformdur; çünkü, bir yandan, gücü, devletin elinden alıp halka veriyorsunuz ve aynı şekilde de özelleştirmeyi yaptıktan sonra, özel kesimin büyük güç odaklarının yeniden bu gücü halkın elinden almaması için, rekabet yasasını da yine Meclisten çıkariyorsunuz. Bu, kendi içinde bir ekonomik reformdur, bir sosyal reformdur.” (TBMM Meclis Zabıtları, 1994, s. 94).

Gücün devletten alınıp halka verilmesi söylemiyle demokrasiye vurgu yapmıştır. Ekonominin kötüye gitmesinin sebebini mecliste yaptığı konuşmayla şu şekilde ifade etmiştir:

“Evet, şimdi, 1994 yılı zor bir yıl olmuştur. Değerli arkadaşlarım, açıkça söylüyorum, geciktik, yapılması gereken işlerde geciktik, alınması gereken önlemlerde geciktik; bu bir gerçektir. Şimdi, neden böyle olduğunu söyleyeceğim ve 1994 yılı, âdeta bir geriye dönüş olmuştur. Bu geriye dönüş neden; bu geriye dönüş, 1980 başlarında iyi işler yapılmasına rağmen, 1980'in ikinci yarılarında bir yanlış yola girilmiştir. Bu yanlış yolda, aşın borçlanma, kısa vadeli borçların yükselmesi ve alınan borçların, yatırımlarla ödenemeyecek bir süreç içerisinde yatırım stratejisinin güdülmesi gibi, bir dizi yanlışlara girilmiştir. Bu yanlış yolda devam ettik, bu yanlış yolda devam ettiğimizi hepimiz de biliyorduk. Aslında, birçoğumuz bunu çok açık olarak ifade ettik. Zaten eğer, bu böyle olmasaydı, bütün meseleleri çözmek o kadar kolay olsaydı, hakikaten "bu işlerin altından çıkmaya l8ay yetmez" denip de gidilmezdi. “ (TBMM Mecis Zabıtları, 1994, s. 103).

Yanlış politikaların uygulandığı kabul etmiştir. Fakat haklı bir gerekçeyle ülkenin içinde bulunduğu durumdan kaçmadığını da sözlerine eklemiştir. Ekonominin kötü gidişatından sonra terör de etkisini arttırmıştır. 12 Mart 1995'te Gazi Mahallesi'nde yaşanan olaylar neticesinde provokasyonlar büyümüştür.

1995 yılında “*Ulusa Sesleniş*” TV konuşmalarına devam eden Tansu Çiller, bu programda ülkenin içinde bulunduğu ekonomik buhran sebebiyle halkın huzursuz hissettiğinin farkında olduğu için medya yoluyla vatandaşlarıyla birebir iletişim halinde olmak istemiştir. Konuşmalarından bazıları şu şekildedir:

“Sevgili Vatandaşlarım, Bunun faturasını siz Ödediniz. Hep beraber ödedik. Size şükranlarımı sunuyorum. Bütün bunları yaparken, geniş halk kitlelerini kucaklamaya çalıştık. Köylümüzü, esnafımızı mağdur etmemeye çalıştık. Ve şimdi de işçi ve memur emeklilerini, düşük gelirli memurlarımızı kucaklamak için çalışmaları başlattık. (...) Elini vicdanına koyan herkes, ekonomideki borçları benim almadığımı, terörü bizim tımandırmadığımıza, KİT'leri böylesine bizim çöktürmediğimizi biliyor. Bütün bunları düzeltmek bizim size olan borcumuz. (...) Biz çözüm için varız. Zorluklardan kaçmayız” (“Ulusa Sesleniş” Başbakan Tansu Çiller'in TV Konuşmaları, 1995, s. 9)(19 Ocak 1995).

Çözümün kendisinde olduğunu vurgulayan Çiller ekonomi konusunda aldığı yanlış kararlar neticesinde ülkenin erken seçime gitmesinden endişe duymuştur. Bu endişesini halka ithafen yaptığı konuşmada biz kavramıyla pekiştirmiştir.

SHP ile CHP birleşmiştir. Kendi içerisinde yeni başkanlık tartışmalarının olması koalisyon hükümetinin olumsuz etkilenmesine olanak sağlamıştır. 19 Eylül 1995 yılında CHP lideri Deniz Baykal DYP- CHP koalisyon hükümetinden ayrılmak istediğini belirtmiştir. Bu durum sonucunda DYP bir azınlık hükümeti kurmuştur. Güvenoyu alamayan DYP Deniz Baykal ile birlikte erken seçime gitme koşuluyla yeni hükümet kurmuştur. 1995 yılında Baykal ile Çiller'in anlaşamamasından dolayı bozulan koalisyondan sonra Çiller başbakanlıktan istifa etmiştir. Demirel hükümet kurma görevini yeniden Çiller'e vermiştir.

5 Ekim 1995'te Tansu Çiller Başbakanlığında 51. Hükümet kurulmuştur. 15 Ekim 1995'te TBMM'de güvenoyu alamamıştır. Sonrasında yaptığı konuşma şu şekildedir:

“Bize kabul oyu verenlere ve kabul oyu vermeyenlere; hepsine teşekkür ediyorum. Vicdanımız rahattır; çok rahatız. Kendi çıkarlarımızı ülke çıkarları önünde tutmadık. Sandalye tutkusuyla değil, ülke ve memleket çıkarı tutkusuyla hareket ettik Başımız diktir; başımız, göğe degecek kadar diktir; çünkü, hep, doğru bildiğimizi yaptık.” (TBMM Meclis Zabıtları, 1995, s. 555).

Konuşmasında diğer muhalif partileri ve kendi hükümetini ayırıştıran bir tutumla biz ve onlar söylemini gerçekleştirmiştir. Memleketin çıkarlarını koruduğunu ifade etmiştir. Memleket, biz ve onlar ayrımı, vicdan gibi popülist izler taşıyan kelimelerle muhalif olanları eleştirirken kendisi ve partisini geleneksel ve milli değerleri kullanarak yüceltmek istemiştir.

52. hükümeti kurma görevini Demirel tekrar hükümet kurma görevini Çiller'e vermiştir. III. Çiller Hükümeti Koalisyon protokolü yazılı bir metne dönüşmemiştir. Alınan kararlar şu şekildedir:

“Gümrük Kanununun çıkarılması ve Anayasa'daki düzenlemelere paralel olarak çıkarılacak uyum yasalarının ivedilikle gündeme getirilmesi, - Siyasi Partiler Yasasında değişiklik yapılması, - Dernekler Kanunu'nda düzenlemeler yapılması, - Devlet Memurlarına 15 Kasım'dan geçerli olmak üzere net 5 milyon lira artış sağlayacak düzenleme yapılması, - Esnaf ve Sanatkarlar Kanunu'nun çıkarılması ve bunlara kredi verilmesi - Üretici birliklerine % 47 faizle işletme kredisi verilmesi ve üreticinin elindeki ürünün, bu birlikler tarafından alınması, - Tüm Kararnamelerin Başbakan ve Başbakan Yardımcısı imzasıyla çıkarılması, - Üniversite öğretim üyelerinin siyasi partilere üye olması ve siyasi partilerde çalışmasının sağlanması yönünde gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, - İşçi örgütlerinin siyaset yapabilmesi için Sendikalar Kanunu'nda gerekli değişikliklerin yapılması, - Büyükşehir Belediyeleri yasasında değişiklik yapılması, - Tüm fonların kullanım ve yönetiminin Başbakan ve Başbakan Yardımcısı ortak yönlendirilmesi, - Türk Dil ve Tarih Kurumu'nun Başbakan ve Yardımcısı ortaklaşa yönetilmesi, - Kamunun demokratik ve laik cumhuriyet ilkelerine göre yönetilmesi.” (Görüşmeleri, 1995, s. 2020).

Konularında mutabakat sağlanmıştır. Ülkede demokrasinin uygulanması sekteye uğramıştır. Halkın hükümete duyduğu güven duygusu azalmıştır. Koalisyon hükümetlerinin olması halkı endişeye sevk etmiştir. Bu durumun farkında olan Çiller'in mecliste yaptığı konuşmasının bir kısmı şu şekildedir:

“Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; demokrasinin çözüm üretme gücünü ortaya koyan koalisyon ortağı partilerimiz ve 52'nci hükümette görev alan arkadaşlarım ve şahsım adına hepinizi saygıyla selamlıyorum. Demokrasi, tek bir fikir etrafında birleşme değil; farklılıkların korunarak birlikte, yanana ve barış içerisinde yaşamaktır. Beklenen, çözüm aranması ve bulunmasıdır. 20 Eylül'de 50'nci Hükümetin istifası ve 51'inci hükümetin Türkiye Büyük Millet Meclisinden güvenoyu alamamasıyla, ülkemiz, kritik bir demokrasi sorunuyla karşı karşıya kalmıştır; ya Türkiye Büyük Millet Meclisinde yeterli bir desteğe sahip hükümet kurulacak veya Anayasanın 114 ve 116'ncı maddelerine işlerlik kazandırılarak, demokrasinin temel kurumları olan siyasî partilerin olurlarına, Türkiye Büyük Millet Meclisinin güvenoyuna ve denetimine ihtiyaç duymayacak bir hükümet oluşturulacaktır.(...) Türkiye Büyük Millet Meclisinin yetki ve görevlerini tam olarak ve aksatmadan kullanmaya devam etmesini, demokrasimiz açısından hayati önemde gören partilerimiz, duydukları derin sorumluluk duygusu altında, 52'nci hükümetin kurulmasını bir görev olarak değerlendirmişlerdir. Bu sonuç, kişisel saplantılar ile parti çıkarlarının değil, demokratik bilincin ve ülke çıkarlarının önde tutulmasıyla elde edilmiştir. Şimdi, 52'nci hükümet olarak, böyle bir yüce sorumluluk ve görev anlayışıyla huzurunuzdayız.”

(Koalisyon Hükümetleri,Koalisyon Protokolleri,Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, 1995, s. 2021-2022)

Çiller konuşmasında demokrasinin devam ettirilmesi için 52. Hükümetin kurulduğunu önemle belirtmiştir. Amacının demokratik sürece katkı olduğunu vurgularken kendi çıkarlarının üstünde ülke çıkarlarını tuttuğunu ifade etmiştir. Demokrasinin birlikte farklılıklarla yaşamak olduğunu ifade eden Çiller, herkesi kapsayan bir üslupla konuşmasına devam etmiştir.

24 Aralık 1995'te yapılacak olan erken seçimler öncesi genel olarak ülke ve meclisin gündemi seçim olmuştur. Bu süre zarfında milletvekili sayısı 550'ye çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra kamuoyu araştırmalarının yayınlanması yasaklanmıştır. Fakat yine de araştırmalar yayınlanmıştır. Yayınlanan haberler sonucunda seçmenler üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri olmuştur.

DYP genel başkanı Tansu Çiller seçim kampanyalarına Erzurum'dan başlamıştır. Atatürk'ün Kurtuluş mücadelesine Samsun ve Erzurum'dan başlamasıyla aynı stratejiyi uygulamıştır (Çavuşoğlu, 2014, s. 24).Kullandığı dil daha milliyetçi ve laik Türk kadını imajıyla bütünleşmiştir. Kırsal kesimlerde oylarının yüksek olmasının sebebi konuşmalarındaki bacılarım, hemşerilerim, bayrak, vatan, ezan gibi popülist bir üslup kullanarak halka hitap etmesidir. Gelişmekte olan bir ülkede coğrafi olarak kırsal bölgede yaşayan eğitim seviyesi daha düşük kesime hitap ederken daha geleneksel, gelişmiş yerlerde ve eğitim seviyesi yüksek yerlerde konuşurken daha modern ifadeler kullanmıştır. Çünkü ekonominin kötü gidişatını ve yapısal sorunların çözümünü reel şartlar karşılayamadığında devreye popülizm girer. Bu kötü gidişatın düzeltileceğini biz kavramı ve kutsal değerlerle ifade etmek halkı razı etmek için önemli olmuştur. Bu söylemi her yerde gerçekleştirmek mümkün değildir. Ve gerçekleştirilen yerlerde oy oranları daha yüksek olmuştur. Fakat bu oran yüksekliği verilen sözlerin tutulmamasıyla düşmüştür.

24 Aralık 1995 yılında genel seçimlerde RP %21,37 oranıyla en yüksek oyu almıştır. Fakat yeni hükümet daha kurulmamıştır. Bu siyasi atmosferde iken ülke dışında Kardak Krizi olarak bilinen bir olay yaşanmıştır. Türkiye ve Yunanistan arasında tartışmalara sebep olan kayalıkların hangi ülkeye ait olduğu tartışılırken Çiller: *“Bu asker gidecek, bu bayrak inecek!”* şeklinde açıklama yapmıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı Demirel ülkeyi savaşa götürmekten yana olmamıştır. Diplomasi

konusunda yıkıcı etkiden ABD'nin müdahalesiyle vazgeçen Türkiye yanındaki adaya Türk bayrağını dikerek soruna çözüm bulmuştur. Sonrasında Türkiye'nin iç karışıklığı devam ettiği için hükümeti kurma görevini devralacak olan RP başkanı Erbakan, 6 Mart 1995'te başbakan olmuştur (Birand & Yıldız, 2012, s. 120-134). Çiller'in Başbakanlık görevi de 6 Mart 1996 yılında sona ermiştir. Fakat Erbakan ile ortak bir koalisyon kurmayı hiçbir parti lideri kabul etmemiştir. Sonrasında Erbakan görevi iade etmiştir. Çiller de bir hükümet kuramadığı için Cumhurbaşkanı Demirel hükümet kurma görevini ANAP Parti başkanı Mesut Yılmaz'a vermiştir. ANAP-DYP koalisyon hükümeti Dönüşümlü Başkanlık denilen yeni bir sisteme geçmiştir. Bu sistemde önce Mesut Yılmaz Başbakan olacak sonra görevi Çiller'e verecektir (Birand & Yıldız, 2012, s. 141).

Türk dış politikasında Avrupa Birliği önemli bir konudur. Önemi hem ekonomik iyileşme hem de gelişmiş ülkeler arasında olabilmek için gerekli görülmüştür. Tansu Çiller, Türkiye'yi dış politikada önemi olan Gümrük Birliği'ne sokmak istediğini şu sözleriyle ifade etmiştir:

“(…) Geleceğin Avrupa Birliği ancak Türkiye'yi de kapsayan doğal boyutları içerisinde gerçekleşebilir. Hükümetimiz, Avrupa Topluluğu ile ilişkilerimizin, tam üyelik perspektifi doğrultusunda geliştirilmesi ile Türkiye'nin Avrupa güvenlik ve savunma kimliği bağlamında da tam üye olarak yer alması yönünde azami çaba gösterecektir. Türkiye ile Topluluk arasında 1995'de yürürlüğe girmesi öngörülen gümrük birliğinin gerçekleşmesi, bu çabalarımızın önemli bir aşamasını oluşturacaktır.

Yabancı Sermaye Derneği'nde (YASED) konuşan Başbakan Tansu Çiller, 1994 yılının sonuna kadar Avrupa Birliği (AB) ile karşılıklı güven sağlayacak, yatırımlara güvence ve cesaret verecek geçiş dönemi düzenlemeleri konusunda anlaşmaya varmak zorunda olduklarını söylemiştir (Karabulut, 2011, s. 81). Gümrük Birliği'nin AB üyeliği için yardımcı bir unsur olacağını ifade eden Çiller, bu anlaşmayı ticaretin gelişmesi için istediğini belirtmiştir. Gümrüklerin indirilmesiyle iç piyasadaki üretim açığı bitirmeyi vaat etmiştir. Ekonomik bütünleşme beraberinde siyasal bütünleşmeyi de getirecekti. Çağdaş, insan haklarına saygılı, gelişen Türkiye bu hamle ile ileriye taşınacaktır.

1 Ocak 1996 tarihinden itibaren gümrük birliği resmen gerçekleşmiştir. Türkiye bu süreçte Gümrük Birliği'ne üye olmadan giren tek ülke olmuştur. Normal diğer ülkelerden farklı bir üyelik sisteminin içerisinde yer alan Türkiye, ülkelere mal satarken normal ihracat işlemine tabi olacak ve ağır vergi yükleriyle karşı karşıya kalacakken,

serbest ticaret anlaşması yapan ülkeler Türkiye'ye mal satarken gümrük vergisinden muaf olacaktır (Karabulut, 2011, s. 81-82).

Sonraki dönemde dış politikada denge siyaseti izlemiştir. Kafkasya sorununun da güçlü Türkiye'nin önünde bir engel olduğundan bahsediyordu. Şu sözleriyle hep ileri gitmenin önemini vurgulamıştır:” haydi Türkiye! ... ileri!” (Çiller, Türkiyem, 1995, s. 126).

9 Mayıs 1996 yılında DYP Genel Başkanı olarak mecliste şu sözleri söylemiştir:

“Şimdi açıkça söylüyorum, yeni bir iktidar aranıyorsa, daha mertçe, daha dürüst yollarla aranmalıdır. Kaçak dövüşmeyi bırakın; yiğitçe çıkın ortaya, bu millet, arkadan vurana sevmez. Milletin Meclisinin haftalarını, aylarını harcamayın; daha açık olun. Biliyorum, herkesin bir hesabı vardır; ama, Allah'ın da hesabı vardır; sonunda, Allah'ın hesabı tutar... Allah'ın hesabı tutar...” (TBMM Tutanak Dergisi, 1996, s. 225).

Allah'ın hesap soracağını ifade eden Çiller ilahi bir güce başvurarak kendini halkın karşısında daha ikna edici bir konuma yerleştirmiştir.

Üç aylık süre sonunda 6 Haziran 1996'da Mesut Yılmaz başbakanlıktan istifa etmiştir. 7 Haziran 1996 da hükümet kurma görevini Demirel, yeniden Erbakan'a vermiştir. RP- DYP seçmen tabanları birbirinden ayrı düşünen insanlardan oluşmuştur. Bir taraf laikliği savunan, modern kadın algısıyla yenilikçi düşünceleri benimserken, diğer taraf İslami olarak daha yoğun düşüncelere sahip olduğu için milletvekilleri de güvenoyu konusunda DYP'nin kendi içinde Çiller'e karşı çıkılıyordu. Meclisten güven oyu alan Refahyol hükümeti, Erbakan başbakanlığında kurulmuştur. İki yıl Erbakan Başbakanlık yapacak sonrasında Çiller' görevi devredecektir. Hükümet kurulduktan sonra Çiller: *“Bugün gerekli olan kavga değil, toplumsal uzlaşmadır. Hem inançlı olanların hem laik Türkiye Cumhuriyeti'nin teminatı olan bir program çıktı. İşte toplumsal uzlaşma, işte toplumsal barış budur!”* Şeklinde yaptığı konuşmasında, toplumu bir olarak uzlaşma içinde olarak laik ve inançlı insanların hepsini biz algısıyla bir olduğunu ifade etmiştir (Birand & Yıldız, 2012, s. 153-156).

3.3.2.1. Tansu Çiller'in Başbakanlık Dönemi Eğitim, Sağlık, Kültür, Ekonomi Alanındaki Politikalarının Popülizm Kavramı Ekseninde Değerlendirilmesi

Tansu Çiller'in söylemlerinin yansira eğitim, kültür, ekonomik, sosyal, turizm, teknoloji ve tarım alanındaki politikaları, icraatları ve yaptığı konuşmalardan bazıları şu şekildedir:

Başbakan Sayın Tansu Çiller'in Halkalı Toplu Konutlarının anahtar teslim töreninde yaptığı konuşma (30 temmuz1994)

“Burada birkaç, yıl içinde 200 bin kişi yaşayabilecek, bu büyük bir olay. Her türlü imkânıyla burada bir tür ufak bir kent yaratılıyor. Güzel bir yaşamı burada sürdürecektir olan sizleri bir kez daha kutluyor, bütün evlatlarımı, anaları, babaları sevgiyle kucaklıyorum.” (Başbakan Tansu Çiller'in Konuşmaları, 1994).

Başbakan Sayın Tansu Çiller'in Giresun'da halka hitaben yaptığı konuşma (5 Ağustos 1994)

“Bütün zorluklara rağmen, ekonomimizdeki ilk zorluklara, savaşın ortasında olmamıza rağmen, evet biraz önce ilân edildi, fındığın fiyatını 45 bin lira yaptık. Hayırlı ve uğurlu olsun. Fındığın fiyatı dövize endekslenmiştir. Her ay döviz arttığı kadar fındığınızın fiyatı artacak. Bütün zorluklara rağmen Karadeniz'in yüzü gülsün istedik.” (Başbakan Tansu Çiller'in Konuşmaları, 1994).

Başbakan Sayın Tansu Çiller'in Antalya Esnaf ve Sanatkârlar Birliği Eğitim ve Sosyal Tesislerinin temel atma töreninde yaptığı konuşma (6 Ağustos 1994)

“Daha bir yıl önce 1994 yıl başında Halk Banka'sının esnaflarımıza verebildiği kredi sadece 2,5 trilyon civarındaydı. Bilindiği gibi mart ayında, mahalli seçimler öncesinde bu miktarı 5 trilyona çıkaracağımıza ifade ettim. Şimdi bu imkân sağlanmıştır. Bir yıl içerisinde, bütün Cumhuriyet tarihi boyunca 2,5 trilyona girmiş olan bu Halk Bankası imkânını bir yıl içerisinde 10 trilyona çıkarıyorum. Hepinize hayırlı olsun diyorum.” (Başbakan Tansu Çiller'in Konuşmaları, 1994)

Başbakan Sayın Tansu Çiller'in TÜRKSAT uydusunun fırlatılması dolayısıyla yayınladığı mesaj (10 Ağustos 1994)

“2000li yılların dinamik ve önder ülkesi olma yolunda önemli bir adım atıyoruz. TÜRKSAT ile uzaya açılıyor. Ufkumuz daha da genişliyor. Bugün uzay teknolojisi ile daha iç içeyiz. Tarihimizde ilk kez tüm Türk uluslarının, yaşayan Türkçemiz ve kültürümüz çerçevesinde tek bir vücut halinde birleşmesine büyük katkıda bulunacağına inandığım bir olayı beraberce yasayacağız.” (Başbakan Tansu Çiller'in Konuşmaları, 1994).

Başbakan Sayın Tansu Çiller'in Erciyes Üniversitesi Erdoğan Akdağ Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi açılış töreninde yaptığı konuşma (16 Ağustos 1994)

“Bugün gerçekten bir bayram havası içinde Erciyes Üniversitesi Erdoğan Akdağ Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi'ni açmak hem sevinç verici hem gurur verici, bir olay. Bu, devletle vatandaşın bütünleşmesi meselesidir. Devletin arazilerini, bunu değerlendirmek isteyen ve bu ülkenin, bu yörenin bağrından çıkmış bir vatandaşın itici gücüyle birleştirmişiz ve sonuçta bir ilim, bir irfan müessesesini ortaya çıkarmışız. Bunu beraberce yapmışız. Bence bu çok güzel bir örnek.” (Başbakan Tansu Çiller'in Konuşmaları, 1994).

Başbakan Sayın Tansu Çiller'in Bodrum Milas Havaalanı temel atma töreninde yaptığı konuşma (22 Ağustos 1994)

“Bu yöre dünyanın bir turizm incisi olmalı. Zaten o yolda çok büyük adımlar attık. Ama çok daha iyisi olmalı, uluslararası boyutta olanı olmalı. İşte bugün yap-işlet-devret

modeliyle, 3 bin metre uzunluğunda uluslararası boyutlarda bir havaalanının temelini atıyoruz. Bunun yanında ayrıca terminal binası da olacak. Hayırlı olsun hepinize.” (Başbakan Tansu Çiller’in Konuşmaları, 1994)

Yapılan ve yapılacak vaatleri konusunda Eskişehir’de yaptığı konuşmasında (15 Eylül 1994)

“Bunların içerisinde ilk önce Tunceli’de bildiğiniz gibi iki is hafta önce bir temel attık. Tunceli Uzunçayır Barajının temeli atıldı. Arkasından Milas, Bodrum Havaalanı, arkasından Samsun Çarşamba Havaalanı, arkasından Esenyurt Beldesi Toplu konut, bir dizi okullar, Erzincan Toplu Konut, Sivas Barajı; bütün bunlar son birkaç haftada atılan temeller. Bugün Eskişehir Doğalgaz Dağıtım Hatlarını açacağız. Daha sonra burada kırsal alan Eskişehir Terminal açılışını yapacağız. Daha sonra yine önümüzdeki haftalarda Van Koçköprü Barajı, Bursa Orhaneli Termik Santrali, İçel Mut-Gezende Hidroelektrik Santrali ve Yatağan Termik Santrali, Denizli Cin dere Barajı’nın açılışı, Tekirdağ Marmara Ereğlisi Doğalgaz Santrali’nin temeli, Sivas Kangal Termik Santralinin 3. ünitesinin temelini açılışı, Kayseri Çamlıca Hidroelektrik Santrali’nin açılışı ve temelini atılışı, Batman Sulama Tesisleri, bir dizi havaalanı ve limanların önümüzdeki bir kaç hafta içerisinde temelini atıyoruz.” (Başbakan Tansu Çiller’in Konuşmaları, 1994).

Başbakan Sayın Tansu Çiller’in Bozüyük Anadolu Lisesi’nin açılış töreninde yaptığı konuşma (15 Eylül 1994)

“Anadolu liselerinin sayısını, 50’nci Hükûmet olarak, sadece bir yıl içinde yüzde 63 artırdık. Evlatlarımızı, bu okullarda, milliyetçi ve çağdaş, lisan bilen, herkesle birleşen bir anlayışla yetiştireceğiz.” (Başbakan Tansu Çiller’in Konuşmaları, 1994)

Başbakan Sayın Tansu Çiller’in Adapazarı Toyota-Sa Tesislerinin açılış töreninde yaptığı konuşma (15 Ekim 1994)

“Biz, Türkiye ile Japonya arasındaki iş birliğine ve bu tip yatırımlara çok büyük önem veriyoruz. Size bir mesaj vermeye geldik: Gelin daha fazla yatırım yapın. Türkiye’ye yatırım yapın. Bu iş birliğini pekiştirin. Daha fazla üretin, elbirliğiyle üretin. Bizi arkanızda bulacaksınız. Her türlü desteğimizi arkanızda bulacaksınız. Üretim ve ihracat yapın.” (Başbakan Tansu Çiller’in Konuşmaları, 1994).

Başbakan Sayın Tansu Çiller’in GAP açılış töreninde yaptığı konuşma (9 Kasım 1994)

“GAP, sadece bir Güneydoğu olay değildir. GAP, bir Türkiye olayıdır. Hatta GAP, bir anlamda insanlık olayıdır. Buradan fışkıracak bereketten yalnız Türkiye değil, insanlık da yararlanacaktır.” (Başbakan Tansu Çiller’in Konuşmaları, 1994)

Başbakan Sayın Tansu Çiller’in Harran Süleyman Demirel Lisesi’nin Açılış Töreninde Yaptığı Konuşma (9 Kasım 1994)

“Ne zaman eğitim meselesi olsa ne zaman okullar açsak, hep içimde şefkat ve sevgi olur. Bu yörede, bu güzel insanlarımızın, güzel çocuklarımızın, Laik Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni nesilleri olarak memleket sevgisiyle ve Süleyman Demirel sevgisiyle yetişmelerinden büyük bir mutluluk duyuyorum.” (Başbakan Tansu Çiller’in Konuşmaları, 1994)

Başbakan Sayın Tansu Çiller’in Özelleştirme Yasası’nın Kabulünden sonra Melis’te Yaptığı Konuşma (24 Kasım 1994)

“Türkiye, rekabetsiz kalamaz. İşte bunun için, bugün bu yeni dönemin kapısını açıyoruz; dünya ile birlikte açıyoruz, bazılarının önünde açıyoruz, bazılarının gerisinde açıyoruz.” (Başbakan Tansu Çiller'in Konuşmaları, 1994)

Başbakan Sayın Tansu Çiller'in İnebolu'da Su Ürünleri Fakültesinin temel atma töreninde, yaptığı konuşma (20 Mayıs 1995)

“Üniversitelerimizin sayısını, İktidarımız döneminde çok kısa bir zamanda 29'dan 57'ye çıkardık. 16 üniversite daha geliyor. Bunların içerisinde bir tanesi Şerife Bacı.” (Başbakan Tansu Çiller'in Konuşmaları, 1995)

Başbakan Sayın Tansu Çiller'in Esenyurt Santralinin temel atma töreninde yaptığı konuşma (21 Mayıs 1995)

“Esenyurt'ta bir doğalgaz tesisinin temelini atacağız. Bu projenin içeriği önemli. 21 bin konuta enerji, elektrik sağlayacak. Yani, ısıyla enerjiyi bir arada üretecek. Bir yandan konutlara, camilere, okullara ki, açacağımız yeni okullar, meslek okulları var hatta belki spor merkezlerine elektrik enerjisi sağlanırken diğer yandan buharla ısıtılan suyun dağıtımı imkânı elde edilecek. Dolayısıyla hem ısıtma hem sıcak su hem de enerji ve elektrik ihtiyacı bir arada sağlayacak”. (Başbakan Tansu Çiller'in Konuşmaları, 1995).

Başbakan Sayın Tansu Çiller'in Çerkezköy'deki 43,5 mw kapasiteli 4'üncü enerji santralinin işletmeye açılması dolayısıyla yaptığı konuşma (21 Mayıs 1995)

“Bugün buraya hayırlı bir iş için geldik; Doğalgaz Kojenerasyonu. Santralini hizmete açmaya geldik. Hayırlı olsun Türkiye'nin 100 milyar KWH enerji üretim kapasitesi bulunmakta, ama bunun önümüzdeki 4-5 yıl içerisinde yüzde 20,30 oranında artabilmesi gerekmektedir. Devletin yanında özel sektörün de bu isin içine girmesi gereği vardır. Gelin, ülkemizi yeni ufuklara beraberce taşıyalım.” (Başbakan Tansu Çiller'in Konuşmaları, 1995).

Başbakan Sayın Tansu Çiller'in 500 yataklı Gebze Devlet Hastanesi'nin temel atma töreninde yaptığı konuşma (21 Mayıs 1995)

“Burada görüyorum, diyorlar ki; "Gebze il olsun." Oldu bile sayılır. Niye oldu sayılır? Bakın 500 yataklı hastaneyi açıyoruz. Bugün il olmayan yerlerde 500 yataklı hastane var mı? İl olanların çoğunda 500 yataklı hastane var mı? Ama Gebze'de ne oluyor? 500 yataklı hastanemiz oluyor. Hayırlı, uğurlu olsun.” (Başbakan Tansu Çiller'in Konuşmaları, 1995).

Bu bağlamda, Halkalı ve Esenyurt toplu konutlarının yapılması, tarım ürünlerinden fındığın satış oranında döviz endeksli artış yapması, esnaflara yönelik kredi imkanını arttırması, TÜRKSAT uydusunun açılması, birçok üniversitenin açılması, havaalanları açılması konusundaki girişimleri, doğalgaz santrali temelleri atılması, Anadolu liseleri ve İmam hatip liselerinin sayılarını arttırması, GAP projesi, özelleştirme yasasının kabulüyle tam serbest piyasa istemi, devlet hastanelerinin kapasitesini arttırma çalışmalarını politikaları içerisinde yürüten Tansu Çiller kimi vaatlerini sadece söyleyip gerçekleştirememiştir. Ülkenin ihtiyacı ve eksikliği olan sağlıktan eğitime birçok alanda hamleler yapmaya çalışmış fakat çoğunu hayata

geçirememiştir. Popülizmin bu aşamada izlerini görmek doğal bir süreç olmuştur. Çünkü bu vaatleri gerçekleştirecek yeterli kaynağın olmaması lideri günü kurtaran politika söylemlerine itmiştir.

3.3.3 Tansu Çiller'in Dışişleri Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı Dönemi

Necmettin Erbakan, öncelik Erbakan' da olmak üzere dönüşümlü başbakanlıkta anlaşarak 28 Haziran 1996 da Refahiyol Koalisyonunu kurmuşlar ve Çiller de Dışişleri Bakanlığı görevine getirilmiştir. Dışişleri bakanı ve başbakan yardımcılığı yapan Çiller Temmuz 1996 yılında DYP İzmir İl Kongresi'ndeki konuşması şu şekilde aktarılmıştır:

“Milliyetçi misiniz? (...) Bizim için bayrak azizdir. Gözümüz bayrakta kulağımız ezandadır. Çünkü biz inançlıyız. Çünkü biz camiye Avrupa'ya kadar götürmeye kararlıyız. DYP olarak yine öne çıkarız. Bağrımızı siper ederiz. Yine ülkeyi hizmete, aydınlığa taşırız.”

Bu söyleminde Çiller, halka milliyetçilikle biz çağrısı yapmıştır. Bayrağın kutsallığını, ezanın önemini vurgulamıştır.

1997 yılında mecliste yaptığı konuşma şu şekildedir:

“Bu millete karşı icraat var dedim. Bu millete karşı icraat devam etmiştir. Bu millete karşı icraat, sadece ekonomide değildir. Bu milletin millî ve manevî değerlerini kısıp aldınız. Şimdi, "Türkiye'de din elden gidiyor" diye tahrik yapanlar ne kadar haksızca, "cumhuriyet ve laiklik elden gidiyor" diye tahrik edenler de o kadar haksızdır. Camide ve okula siyaset sokanlar ne kadar haksızsa, bugün, kışlaya ve adaletle siyaset sokanlar da o kadar haksızdır. Bugün, inananlar da inanmayanlar da bu ülkenin birinci sınıf vatandaşlarıdır, camiye giden de gitmeyen de birinci sınıf vatandaşlarıdır, başını örten de örtmeyen de birinci sınıf vatandaşlarıdır; bizim evlatlarımızdır bunlar. Din ve vicdan özgürlüğü esastır. Din, irtica değildir. Cumhuriyet tarihinde ilk kez camileri bir kısıp aldınız, cumhuriyet tarihinde ilk kez bu oluyor. Ezan sesini kısıp aldınız. Bugün, Heybeliada Ruhban Okulunun, papaz okulunun açılması çalışmalarını yapanlar, Türk çocuklarına Kur'an öğrenmeyi çok gördüler. Hükmümüz açıktır; Türkiye, hür insanların ülkesi olacaktır.” (TBMM Tutanak Dergisi, 1997).

Sözlerinde kötülediği muhalefetin yanlış politikalarını ifade etmiştir. Din, laiklik, cami, baş örtüsü, ezan, Kuran gibi ifadelerle halkın millî ve manevî değerlerini dile getirmiştir. Milletin sesi olma gayretini popülist bir söylemle devam ettirmiştir. Ve

sonrasında 20 Haziran 1997 yılında Dışışleri bakanlığı sona ermiştir. Siyasi hayatına DYP Genel Başkanı olarak devam etmiştir.

“II. Demokrasi Konuşmaları-1 “adlı sunuş konuşması el kitabında “*tam demokrasi için büyük değişim*” programı hazırlamıştır. 1946 yılında “*yeter söz milletindir*” ifadesiyle demokrasi dönemini başlatan Demokrat Parti’nin varisi olan DYP’nin “*yeter hak milletindir*” kendine düstur edindiğini ifade etmiştir (Çiller, II.Demokrasi Konuşmaları, 1998, s. 21).

Sonuç olarak Çiller, yukarıdan ve yenilikçi bir imaj çalışmasının eseri olarak girdiğı, inişli çıkışlı siyaset sahnesinden imajını kaybederek çıkmıştır. Siyasette deneyim sahibi olmaması, ülke sorunlarına yabancı olması ve iktidar hırsı yanlış kararlar almasına, çelişkili açıklamalar yapmasına neden olmuş bu durum da siyasi değer kaybına ve güven çatlamasına sebebiyet vermiştir (Demirkürek, 2011, s. 140). 2002 yılındaki genel seçimlerde DYP’nin seçim barajını aşamaması sonucu genel başkanlıktan istifa edip koltuğı Mehmet Ağar’a bırakmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Popülizmin tarihsel olarak ilk izleri Rus Narodnik hareketiyle başlar. ABD ‘de Halk Partisiyle devam eder. Zaman içinde diğer ülkelerde de görülmeye başlayan ve popülerlik kazanan bu kavramın tanımlanması oldukça güçtür. Kimine göre siyasi bir tarz, kimine göre siyasal bir strateji, kimine göre siyasal bir ideoloji olan popülizm toplumun yapısına göre şekil değiştiren sağ veya solda da bulunabilen, beklentilere göre kendini uyarlayan bir kavramdır. Demokrasilerde kendine geniş alan yaratan popülizm çoğulculuk ve seçkin karşıtlığıyla birlikte ortaya çıkar. Toplumun ezilmiş azınlıklarını, elitlerini, kimi zaman seçilmişlerini halkın karşısında bir düşmana çevirirler. Karşısına da her zaman homojen ve aynı düşünen insanları, *biz* kavramını kullanarak yerleştirirler. Halkı sembolik olarak temsil mekanizması içinde değerlendirirler. Aykırı düşünen ya da hareket edeni bastırmak hatta yok etmek isterler.

Popülizmde politik olarak hedefler farklılaşsa da aynı söylem tarzı ve lider odaklı bir politika izlediği gözlemlenir. Popülizm belli bir çerçevede sabit kalan düşünceler bütünü olmanın ötesindedir. Her zaman kendini gösterecek bir alan bulmuştur. Otoriter ve karizmatik liderlerin de popülist olduğu gözlemlenmiştir. Liberalizm, faşizm gibi ideolojilerin bulunduğu ortamlarda da gözlenmektedir. Popülizmin ne tarafa hangi görüşe yakın olduğundan ziyade siyaset yapma biçimi olarak ele almak daha doğru bir anlayıştır.

Popülizm bir yapısal meseledir. Türkiye’nin yapısal sorunları ekonomik, sosyal ve siyasal alandadır. Bu sorunlar; demokrasinin uygulanış biçimi, farklı düşünceleri açıklama zorlukları, eğitimin yetersizliği, kadın erkek eşitsizliği, ekonomik büyümenin zaman zaman yavaşlaması, enflasyonun varlığı gibi sebeplerdir. Bu gibi sorunların mevcut elde olan kaynaklarla çözülememesi sonucunda ortaya popülizm çıkmaktadır. Her ülke ve toplumda izine rastlanır hale gelen popülizm ülkemizde de çeşitli dönemlerde ortaya çıkmıştır. Çünkü gelişmemiş ülkelerde kitleden oyu, ekonomik ve sosyal sorunlara değinerek almak mümkün değildir. Alınan oy sayısı iktidar olmaya yetmez ya da iktidar partisini uzaklaştırmada yeterli olmaz.

Osmanlı’dan günümüz Türkiye’sine kadarki dönemde farklı şekillerde popülizm ortaya çıkmıştır. Tarihsel süreçte nasıl yollardan geçtiğini, popülizmin ne olduğunu genel hatlarıyla anlatmaya çalışarak, bu coğrafyada izlerini nasıl süreceğimizi ve asıl

çalışmanın konusunu oluşturan Tansu Çiller dönemini popülizm açısından değerlendirerek literatürdeki bir boşluğa katkı sağlanmak hedeflenmiştir.

Türk toplumu sanayileşme, kente göç ile birlikte gelişmeye ve değişmeye başlamıştır. Bu değişimle tarım temelli ekonomi sanayiye geçiş yapmıştır. Köylerde yaşayanlar çalışmak için kentlere akın etmişlerdir. İlk gerçek örneklerini DP döneminde gösteren popülizm ikinci ve önemli sıçrayışını DP'den sonra onun mirasçısı rolünü üstlenen AP, ANAP, DYP üzerinden muhafazakâr merkez sağ bir ideolojiyle yönetilen bu partiler ve liderleri tipik birer popülist örneklerdir.

Türkiye'nin ilk kadın başbakanı Tansu Çiller'in TBMM zabıtları ve medyadaki konuşmaları ve politikaları çözümlenerek günümüz siyasal alanı içinde popülizmin sorgulanması amaçlanmıştır. 1993-1996 yılları arasında başbakanlık görevini sürdüren Çiller, ilk yıllarda daha liberal bir politik söylem geliştirmiştir. Genç, dinamik, yenilikçi kadrolarla iktidara gelme sözü, yerini sonraki yıllarda geleneksel, muhafazakâr ve milliyetçi kadrolarla değiştirmiştir. Popülizmin izlerini taşıyan bu tavrı gücü kazanana kadar daha demokratik, güç eline geçtikten sonra statükoyla birleşen daha muhafazakâr bir çizgide ilerlemiştir.

Çiller'in politik duruma göre politikalarını ve söylemini değiştirip, gerektiğinde her bedeli ödeme pahasına iktidarda kalmaya çalışması siyasal düşüşünü hızlandırmıştır. İnanç ve ideolojik olarak tutarsızlıklar gösteren Çiller, kimi zaman milliyetçi, kimi zaman muhafazakâr, kimi zaman laik olabilmektedir. Siyasete girişinde kullandığı modern kadın imajı iktidarda kalmaya yeterli olmadığında istemsizce popülizmin etkisi altına girmeye başlamıştır. Popülizmi içinde barındırdığı bir siyasi havada popülist söylemleriyle kendi tercihine bırakılmadan kendini o atmosferin içinde bulmuştur. Tansu Çiller'in ilk kadın Başbakan olurken bu başarısının altında popülizmin desteği büyüktür. Konuşmalarıyla, hitabet sanatıyla, gaflarıyla kendisine hayranlık duyulan, etrafa gülücükler saçarak maskeli bir hanımefendi rolünde kendini kişisel anlamda geliştirirken, aynı özveriyi ülkesi için göstermek yerine ekonomik ve siyasal anlamda popülist bir söylemin önüne geçememiştir. Türkiye'nin toplumsal koşulları içinde çözüm arayışları yeterli kalmadığı anlarda halkın her kesimine biz algısını vererek çözümlerin kendisinde olduğunu her fırsatta ifade eden Çiller tarih sahnesinde diğer popülist liderler gibi yerini almıştır.

Çiller'in başarısız siyasi liderler listesinde anılmasının sebebi, güvenilir bir lider ve kişi olarak bulunmamasından kaynaklanmıştır. Ahlaka karşı kendi menfaatlerini önemseyen bir tavırla, basında verdiği sözleri tutmayan bir imaj çizmiştir. Önüne çıkan her siyasi fırsatı değerlendirmeye çalışan Çiller, tam olarak bu sebeple popülist bir liderdir. Amaç, demokrasi, ülkenin kalkınması, sorunların çözümleri değil, iktidarda kalmak olmuştur.

Tansu Çiller özellikle sağ popülist unsurları etkin bir şekilde kullanarak toplumun ilgisini kolaylıkla çekmiş ve seçimde var olan seçkin elit bürokratik algısını aşmış muhafazakâr ve milliyetçi seçmene rahat bir şekilde ulaşmıştır. Tansu Çiller sağ popülist unsurlar kadar adalet, eşitlik, özgürlük gibi sol popülist unsurları da etkin bir şekilde kullanmıştır.

'Ana' ve 'bacı' imgesini geliştiren Çiller, anayı fedakâr, kendini milletine adama şeklinde bir portre çizerek kullanmıştır. Bu sayede toplumdan ana rolüyle birleşen söylemi rolüyle oy toplamasının tek sebebinin milletin menfaati olduğunu ifade etmiştir. Diğer imgesi olan bacı kelimesi de geleneksel kültürle birleşmiş bir kavramdır. Erkek rakipleri karşısında kendine bu imgelerle onurlu bir Türk kadını imajı çizmiştir. Muhafazakâr kitlelerden bu imgeler sayesinde oy toplamıştır. Çiller'in halka yönelik hitaplarının var olması o söylemi popülist bir söylem yapmak için yeterli olmasa da göz ardı edilemeyecek bir öneme sahiptir. Halka çağrı yapan herkes popülist olarak değerlendirilemez. Popülist olarak değerlendirilmesinin sebebi halkın çıkarlarını koruyacağına dair vurgu ile etkin bir halkçı söylem inşa etmiştir. Bizden biri imajıyla halka ait değerlerin yüceltilmesi halkçı söylemin popülizmden ayrışmasında önemlidir. Toplumun her kesimine hitap ederek ülkeyi birlikte imar edeceklerini söylemiştir. Kurtarıcı imajını sorunlar üzerinden vurgulamıştır. Lider olunca ülkenin tüm bu sorunlarını çözebileceği şeklindeki söylemleriyle ön plana çıkmaktadır. Muhafazakâr merkez sağ ideolojiyi benimsemese de öyle görünmek zorundaydı çünkü toplum yapısı buna elverişliydi. Ülkede var olan toplumsal uçurumlar, etnik ve dini ayrımlar popülizmin en güçlü argümanı olan yabancı düşmanlığı vatanseverlik, bayrak, kan, kendini vatan için feda eden ana, içinizden biri olan bacı, gibi unsurları, ezan, Allah, Müslüman olmak gibi dini öğelerle harmanlamıştır.

Popülizm açısından Tansu Çiller'in siyasal hayatı değerlendirildiğinde uzun süreli başarı yakalayamaması, oy oranlarının düşmesi vaatlerinin sadece kısa vadeli

özmlerden ibaret olduğunu göstermektedir. Kısa süreli zmler üretirken ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal atmosferi olumlu seyredememiştir. Popülizm bu aşamada kendine yer bulmuştur. Ülkenin sorunları mevcut kaynaklarla zlemezse, zm gerçekçi olmayan vaatlerle suni olarak gerçekleşir ve sonrasında sorunlar büyüyerek gün yüzüne çıkar.

Demokrasi açısından da iller'in söylem ve politikaları iktidar dürtüsünün etkisiyle siyasi bir mecburiyetin ötesine geçememiştir. Tipik bir popülist strateji izleyen iller, sıradan insanların talep ve duygularını temsil ettiğini ileri srmştir. Demokrasi üzerinde olumsuz izler bırakan iller, yasal ve ahlaki sınırları gözden çıkaran bir popülist politika izlemiştir.

Sonuç olarak tezin asıl araştırma konusu Tansu iller özelinde popülizm kavramıdır. Türkiye'nin ilk kadın Başbakanı olan iller, iktidarda ve siyasetin içerisinde olduğu süre boyunca yaptığı konuşmalar üzerinden popülizmi kullanmış olmasını bir tercih meselesi dışında değerlendirmek gerekir. Popülizm bilerek tercih edilebilen bir ideoloji değildir. Toplumsal yapı popülizme zemin hazırlar. Diğer ülkelerdeki popülizm örnekleri incelendiğinde sağ ve sol merkezli olabilmektedir. Bulunduğu lke ve topluma göre dinamikleri değişen popülizmin değişmeyen bazı parametreleri vardır. Bunlar halk söylemi, biz ve onlar algısı, seçkin karşıtlığı, anti elitizmdir. İktidara gelen kişiler toplumun ve ülkenin eksik görülen yanlarını siyasetin bir parçası yaparlar. Seçimleri kazanmak ve iktidara gelmek için izledikleri popülizm bazen kaçınılması zor bir hal alabilmektedir. Bu bağlamda mevcut imkanlarla gerçekleştirilemeyen siyasette geçici başarı Tansu iller'in de maruz kaldığı şekilde popülizmle mümkün olmuştur.

KAYNAKÇA

- Dışişleri Bakanlığı. (2022, aralık 19). Dışişleri Bakanlığı: https://www.mfa.gov.tr/sayin-prof_dr_tansu-ciller_in-ozgecmisi_-_haziran-1996_.tr.mfa adresinden alındı
- "Ulusa Sesleniş" Başbakan Tansu Çiller'in TV Konuşmaları. (1995, ocak-ekim). Ankara.
- (1994, 12 12). TBMM Meclis Zabıtları: https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.sorgu_baslangic adresinden alındı
- AKBAYIR, D. (2020). FRANSA'DA SOL POPÜLİZM: LA FRANCE INSOUmise PARTİSİ ÖRNEĞİ. Karabük, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Akıllı, H. S. (2010). NEOLİBERALİZM VE NEOLİBERAL POPÜLİZMİN YÜKSELİŞİ: ADALET VE KALKINMA PARTİSİ ÖRNEĞİ. Doktora Tezi. Antalya, Antalya: AKDENİZ ÜNİVERSİTE SİSOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.
- Altındal, Y. (2009). ERKEKSİ SİYASETİN 'ERK'SİZ DUBLÖRLERİ. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 351-367.
- Altıntaş, K. B. (2019). SİYASETİN İKİ YÜZÜ: POPÜLİZM VE DEMOKRASİ DİKOTOMİSİ. DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Kütahya.
- ALTINTAŞ, K. B., & ÖNDER, Ö. (2021). Siyasetin Halet-i Ruhıyesi: Popülizm ve Demokrasi Dikotomisi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 115-129.
- Arditi, B. (2010). Liberalizmin Kıyılarında Siyaset Farklılık, Popülizm, Devrim, Ajitasyon. (E. Ayhan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- ARSLAN, A. (2005). TÜRK DÜNYASINDA TOPLUMSAL DEĞİŞME VE MODERNLEŞMENİN TARİHSEL-TOPLUMSAL TEMELLERİ: BİR ÖRNEK MODEL OLARAK TÜRKİYE. Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, 1-13.
- Aslanidis, P. (2016). Is Populism an Ideology? A Refutation and a New Perspective. Political Studies, 88-104.

- Atay, A. D., & Dağlı, H. (2018, Ekim 18-19). Sosyal Meyda Popülizmi ve Siyasi Hiciv: KKTC 2018 Erken Seçimlerinde Bağımsız Aday Olan Çetin Sadeli Örneği. Uluslararası Dijital Çağda İletişim Sempozyumu, 41-50. Mersin, Türkiye: İletişim Araştırmaları Derneği.
- Basmacı, G. (2019). Koalisyon Hükümetlerinde Basın Özgürlüğü: Doğru Yol Partisi ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti/Cumhuriyet Halk Partisi Örneği. Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi, 63-79.
- Başbakan Tansu Çiller'in Konuşmaları. (1994). Ankara: TBMM.
- Başbakan Tansu Çiller'in Konuşmaları. (1995). Ankara: TBMM.
- Baykal, Ö., & Çaha, Ö. (2017). POLİTİK AKTÖR OLARAK NECMETTİN ERBAKAN'IN TÜRK SİYASETİNDEKİ YERİ. Akademik Hassasiyetler, 1-18.
- Baykan, T. S. (2017). Halkçılık ve Popülizm: Türkiye Vakası ve Bir Kavramın Kullanımları. Mülkiye Dergisi, 157-194.
- Baykan, T. S. (2019). Türkiye'de İdeolojik ve Programatik Olmayan Parti-Seçmen Bağları Üzerine Kavramsal Bir Tartışma: Popülizm, Personalizm, Patronaj. Toplum ve Bilim, 10-45.
- Belge, M. (2018). "Siz İsterseniz" Popülizm Üzerine Yazılar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Beriş, H. E. (2022). Popülizm. TÜBİTAK BİLİM VE TOPLUM BAŞKANLIĞI POPÜLER BİLİM YAYINLARI, 1-5. TÜBİTAK BİLİM VE TOPLUM BAŞKANLIĞI. adresinden alındı
- Bildirici, F. (1998). Maskeli Leydi Tekmili Birden Tansu Çiller. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Birand, M. A., & Yıldız, R. (2012). Son Darbe: 28 Şubat. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic.A.Ş.
- Bora, T. (2006, aralık). Birikim. Birikim: <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-212-aralik-2006/2395/ecevit-teki-seytan-tuyu/5976> adresinden alındı
- Bulut, A., & Hacıoğlu, N. (2018). Bir Siyasi İletişim Stili Olarak Popülizm: Akp'nin Popülist Siyasal Söyleminin Karşılaştırmalı Analizi. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 187-219.
- Cambridge, U. o. (2021, 11 13). University of Cambridge. University of Cambridge: <https://www.cam.ac.uk/news/populism-revealed-as-2017-word-of-the-year-by-cambridge-university-press> adresinden alındı

- Canovan, M. (1999). Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy. Political Studies, 2-16.
- CINGI, A. (2016, Aralık 9). Popülizmin Üstadları: Berlusconi, Putin, Orban, Erdoğan, Modi, ... ve de Trump. aralık 8, 2022 tarihinde sosyaldemokratdergi: <http://www.sosyaldemokratdergi.org/aydin-cingi-populizmin-ustadlari-berlusconi-putin-orban-erdogan-modi-ve-de-trump/> adresinden alındı
- Civelekoğlu, İ. (tarih yok). DOSYA: Siyaset-Demokrasi Düzleminde Popülizmi Anlamak. İstanbul, fatih, türkiye.
- Cizre, Ü. (2008). Türkiye'de Liderler ve Demokrasi. (M. Heper, S. Sayarı, Dü, & Z. Bilgin, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Cumhuriyet Gazetesi. (1993, 6 14). CUMHURİYET GAZETESİ E- GAZATE: <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> adresinden alındı
- Çağlar, Ö. F. (2021, aralık 19). Türk Siyasetinde Kadının Yeri: Tansu Çiller Örneği. Academia: https://www.academia.edu/49512284/T%C3%BCrk_Siyasetinde_Kad%C4%B1n%C4%B1n_Yeri_Tansu_%C3%87iller_%C3%96rne%C4%9Fi adresinden alındı
- Çamurcuoğlu, G. (2019). Çoğunlukçu Demokrasiye Yöneliş Olarak Popülizm. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 277-291.
- Çamurcuoğlu, G. (2019). Çoğunlukçu Demokrasiye Yöneliş Olarak Popülizm. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 277-291.
- Çarkoğlu, A., Elçi, E., Erol, F., & Paksoy, C. (2022). Popülizm teorileri ışığında Türkiye'de popülizmin tarihsel gelişimi: Siyasi partiler üzerine bir inceleme. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 323-348.
- Çavuşoğlu, H. (2009). TÜRK SİYASAL YAŞAMINDA DOĞRU YOL PARTİSİ. TÜRK SİYASAL YAŞAMINDA DOĞRU YOL PARTİSİ. izmir, izmir, türkiye: DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ.
- Çavuşoğlu, H. (2009). TÜRK SİYASAL YAŞAMINDA DOĞRU YOL PARTİSİ DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ DOKTORA TEZİ. İZMİR.
- Çavuşoğlu, H. (2010). Anavatan Partisi İle Doğru Yol Partisi'nin Karşılaştırmalı Analizi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19-33.
- Çavuşoğlu, H. (2014). DOĞRU YOL PARTİSİ AÇISINDAN 24 ARALIK 1995 SEÇİMLERİNİN ANALİZ. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19-36.

- ÇELOV, İ. (2022, Mart). CHALLENGING THE LIBERAL ESTABLISHMENT AND CONSOLIDATING THE AUTHORITARIAN REGIME: COMPARING POPULISM(S) IN CONTEMPORARY WESTERN EUROPE AND RUSSIA. A THESIS SUBMITTED TO THE GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES OF MIDDLE EAST TECHNICAL UNIVERSITY.
- Çiller, T. (1994). Vatandaşlarımla Sohbet. Ankara: Başbakanlık Basın Merkezi.
- Çiller, T. (1994). Vatandaşlarımla Sohbet. Ankara: Başbakanlık Basın Merkezi.
- Çiller, T. (1995). Türkiye'm. İstanbul: Genç Büro.
- Çiller, T. (1998). II. Demokrasi Konuşmaları. Ankara.
- Demirkanoğlu, Y., & Özdemir, H. (2013). TÜRKİYE'DE MERKEZ SAĞ PARTİLERİN KENTSEL TOPRAK POLİTİKALARI: TURGUT ÖZAL DÖNEMİ ANAVATAN PARTİSİ (ANAP) ÖRNEĞİ. AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ, 1-19.
- Demirkürek, İ. (2011). 1980 SONRASI DEĞİŞİMİ İŞİĞİNDA KADIN VE LİDERLİK OLGUSU: TANSU ÇİLLER ÖRNEĞİ. 1980 SONRASI DEĞİŞİMİ İŞİĞİNDA KADIN VE LİDERLİK OLGUSU: TANSU ÇİLLER ÖRNEĞİ. ANKARA: ANKARA ÜNİVERSİTESİ Doktora Tezi.
- Doğan, M. G. (2022). BİR KOLEKTİF EYLEM ANA ÇERÇEVESİ OLARAK POPÜLİZM. BİR KOLEKTİF EYLEM ANA ÇERÇEVESİ OLARAK POPÜLİZM. İstanbul Üniversitesi.
- Erçetin, T., & Erdoğan, E. (2020). Popülist liderlerin başarısını medya sistemleri perspektifi ile karşılaştırma: Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri, Hollanda ve Türkiye. Ulusaldan Küresele : Popülizm, Demokrasi, Güvenlik Konferansı (s. 47-63). İstanbul: Işık Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, E., & Erçetin, T. (2019). Popülist Liderlerinin Başarısına Medya Sistemleri Perspektifinden Bir Bakış: Birleşik Krallık, Hollanda, Türkiye Karşılaştırması. Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, 38-74.
- Erel, N., & Bilge, A. (1994). Tansu Çiller'in Siyaset Romanı. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Erken, B. (2016). TÜRKİYE'DE MERKEZ SAĞ İDEOLOJİSİNİ SİYASİ HAREKET ÜZERİNDEN TEMELLENDİRME DENEMESİ. CBÜ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ, 191-222.
- Fassin, E. (2018). Popülizm: Büyük Hınç. Ankara: Heretik Basın Yayın.
- Fedayi, C., & Yıldırım, O. (2019). Popülizm: İdeolojisizliğin İdeolojisi ya da İktidar İdeolojisi. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 1857-1874.

- Finchelstein, F. (2019). Faşizmden Popülizme. (A. Karatay, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Freedon, M. (2011). İdeoloji. (H. Gür, Çev.) Ankara: Dost Yayınevi.
- Gafarlı, O. (2018). Rusya'da Populizm: Putin versus Navalny. Birikim Dergisi, 68-73.
- Gerbaudo, P. (2018). Maske Ve Bayrak:Popülizm, Yurttaşçılık ve Küresel Protesto. (D. Saraçoğlu, Çev.) İstanbul: Kafka Yayınevi.
- Görücü, Ç. (2017). Tek Parti Döneminde Halkçılık ve Sosyal Politika:Solidarizm ve Korporatizm Kavramları Çerçevesinde1936 İş Kanunu Hakkında Bir Değerlendirme. Çalışma ve Toplum Dergisi, 1335-1368.
- Görüşmeleri, H. P. (1995, 10 31). Koalisyon Hükümetleri,Koalisyon Protokolleri,Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri. TBMM: https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/koalisyon_hukümetleri/Koalisyon_Hukümetleri_C3.pdf adresinden alındı
- Gurbanlı, M. (2020). SOL POPÜLİZM ÜZERİNE ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ: MUHARREM İNCE’NİN 2018 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİM SÜRECİNDEKİ MİTİNGLERİNİN SÖYLEMSEL ANALİZİ. YÜKSEK LİSANS TEZİ. Erzurum: ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ.
- Günar, A. (2014). Amerika Birleşik Devletleri'nde McCarthy Dönemi ve Dış Politika Üzerindeki Etkileri. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 62-78.
- Hacıoğlu, N. (2018, MAYIS). TÜRKİYE’DE POPÜLİZMİN SİYASAL SÖYLEM ÜZERİNDEN ÖLÇÜLMESİ: NİCEL BİR METİN ANALİZİ. YÜKSEK LİSANS TEZİ. TRABZON: KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ* SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ.
- Haspolat, E., & Yıldırım, D. (2021). Ecevit Döneminde CHP Halkçılığı ve Yol Siyaseti: Köylüye Ulaşım Projesi (KUP) Örneği. Fiscoeconomia, 56-86.
- Hatiboğlu, Z., & Aysan, M. (1994). Türkiye Ekonomisinde 1994 Bunalımı. İstanbul: beta basın yayım dağıtım a.ş.
- Heper, M. (1992). Türk demokrasisinin dünü,bugünü ve yarını. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kalaycıoğlu, E. (2019, Ekim 10). Temsili Demokrasinin Bunalımları ve Popülizm. (S. Pişirici, Röportaj Yapan) https://www.youtube.com/watch?v=cyIcPhDhclc&ab_channel=Medyascope.

- Kalkan, S. (2020, Ocak). DÜNYADA YÜKSELEN SAĞ POPÜLİZM:MACARİSTAN'DAKİ POPÜLİZMİN DİNAMİKLERİ(Yüksek Lisans Tezi). ERCİYES ÜNİVERSİTESİ. Kayseri.
- Karabulut, U. (2011). 12 EYLÜL DÖNEMİNDEN GÜMRÜK BİRLİĞİ ÜYELİĞİNİTÜRKİYE CUMHURİYETİ HÜKÜMETLERİNİN AVRUPA BİRLİĞİ POLİTİKALARINA GENEL BİR BAKIŞ. Belgi Dergisi, 73-85.
- Karagül, B. E. (2020). Dış Politikada Popülist Söylem ve Girişimler:Trump Siyaseti ve Brexit Süreci. 109-133.
- Karaömerlioğlu, M. A. (2015). Tek Parti Döneminde Halkçılık. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, 272-283.
- KARASU, H. (2013). TÜRKİYE’DE HÜKÜMETLERİN EKONOMİ ÜZERİNE ETKİSİ:1990-2012 Yüksek Lisans Tezi. TÜRKİYE’DE HÜKÜMETLERİN EKONOMİ ÜZERİNE ETKİSİ:1990-2012. Bilecik: BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİSosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, A. (2017). Avrupa’da Popülist Sağın Yükselişi: Çeşitlilik ve Birlik İçerisinde Kaybolmak. CoHERE Kritik Arşiv, 1-25.
- Kaya, A. (2019). Avrupa’da Popülist Sağın Yükselişi:Popülizm Nedir? Euro Politika, 5-33.
- Kazancı, M. (2003). Althusser ile Ideoloji Üzerine Yapılamamış Bir Söyleşi. İletişim: Araştırmaları Dergisi, 37-54.
- Köroğlu, E. K. (2017). TÜRKİYE’DE POPÜLİST SÖYLEMİN KAYNAKLARI: HALKÇILIK, KÖYCÜLÜK VE ANADOLUCULUK. The Journal of Turk-Islam World Social Studies, 351-361.
- Köroğlu, E. K. (2020). FARKLI POPÜLİZM YAKLAŞIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 73-87.
- KÖZLEME, A. O., & AK, M. (2017). I. MEŞRUTİYET’TEN CUMHURİYET’ETÜRK MODERNLEŞMESİNİN VETOPLUMSAL DEĞİŞMESİNİN KISA BİR ANALİZİ. Toplum Bilimleri Dergisi, 97-118.
- Kurtbağ, Ö. (2020). ABD’de Yükselen Popülist Dalga ve Trumpizm:Neoliberal Küreselleşme, Ekonomik Kriz,Siyasetin İşlevsizleşmesi ve Elitizme Karşı Bir Geri Tepki mi? Gazi Akademik Bakış Dergisi, 135-164.
- Küçük, A. (2019). TÜRKİYE’DE SOSYAL VE SİYASAL DEĞİŞİM: 1980VE SONRASI. Econharran Harran Üniversitesi İİBF Dergisi, 20-45.
- Laclau, E. (2005). Popülist Akıl Üzerine. Ankara: Epos Yayınları.

- Moffitt, B. (2020). Popülizmin Küresel Yükselişi: Performans, Siyasi Üslup ve Temsil. (O. Özgür, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mouffe, C. (2019). Sol Popülizm. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mudde, C., & Kaltwasser, C. R. (2019). Popülizm: Kısa Bir Giriş. (S. E. Türközü, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.
- Müller, J. W. (2016). Popülizm Nedir? İstanbul: İletişim Yayınları.
- NAR, M. Ş. (2020). Siyasal Bir Ritüel Olarak Seçimler: Türkiye Örneği. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 4121-4153.
- Odabaş, B. (2021). Demokrasi ve Popülizm Arasındaki İlişki. Cihanşümul Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 1-18.
- Oral, H. F. (2022, 11 25). Bir Dünya İdeolojisi: Popülizm. AÇIK PENCERE: <https://acikpencere.com/bir-dunya-ideolojisi-populizm/> adresinden alındı
- Orhan, S. (2019). Popülizm, Liberal Demokrasi ve Faşizm Denklemi. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 795-840.
- Öner, B. (2018, 01 22). Rus narodnizminden Gökalp halkçılığına Türk popülizmi.
- Özçetin, B. (tarih yok). medya ve populizm bir is birliğinin anatomisi. panarama khas: <https://panorama.khas.edu.tr/uploads/pdf/medya-ve-populizm-bir-is-birliginin-anatomisi.pdf> adresinden alındı
- Özden, M. (2006). TÜRKİYE’DE HALKÇILIĞIN EVRİMİ (1908-1918). Sosyal Bilimler Dergisi, 89-100.
- Özen, H. (2015). Meydan Hareketleri ve ‘Eski’ ve ‘Yeni’ Toplumsal Hareketler. Mülkiye Dergisi, s. 11-40.
- Özkandaş, Y. (2021). 12 MART 1971 MUHTIRASI’NIN TÜRK SİYASETİNİ ŞEKİLLENDİRMESİ EKSENİNDE CUMHURİYETHALK PARTİSİ. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 573-615.
- Özsel, D. (2019). Şeffaflık Toplumlarda Siyaset: Sahihliğin Tiranlığı (II). Birikim Dergisi, 1-4.
- Öztay, O. H. (2020). epideiktik retorik üzerine bir inceleme: tansu çiller örneği. JOURNAL OF SOCIAL HUMANITIES AND ADMINISTRATIVE SCIENCES, 449-458.
- Polat, A. (2009). 1980 sonrası Türkiye Solu :SHP örneği. 1980 sonrası Türkiye Solu :SHP örneği. izmir, izmir, türkiye: dokuz eylül üniversitesi yüksek lisans tezi.

- Popülist Despotizm Sola ve Demokrasiye Karşı. (2018). (A. Cıngı, & M. Açıkgöz, Çev.) Ankara: Sodev Yayınları.
- Sağlam, S. (2004). Ziya Gökalp'te Solidarizm ve Milli İktisat. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD), 67-84.
- Sartori, G. (2014). Demokrasi Teorisine Geri Dönüş. (M. Turhan, & T. Karamustafaoğlu, Çev.) Ankara: Sentez Yayınları.
- Sertkaya, S. (2022). TÜRKİYE'DE SOL BİR POPÜLİZM ANLAYIŞI: EKREM İMAMOĞLU ÖRNEĞİ. YÜKSEK LİSANS TEZİ. ÇANAKKALE: ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ.
- Sırma, E. (2019, HAZİRAN). 24 HAZİRAN SEÇİMLERİ ÖZELİNDE POPÜLİZM VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ. Yüksek Lisans Tezi.
- Sırma, E., & Parlak, İ. (2020). TÜRKİYE'DE POPÜLİZM - DEMOKRASİ İLİŞKİSİ: 24 HAZİRAN CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME. Memleket Siyaset Yönetim (MSY), 141-180.
- Sözen, Y. (2017). Demokrasi, Otoriterlik ve Popülizmin Yükselişi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu.
- Sunar, İ. (1985). Demokrat Parti ve Popülizm. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi (s. 2076-2086). içinde İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şahan, F. B. (2020). Sağ ve sol popülizm: Fransa örneği üzerinden karşılaştırmalı bir inceleme. Sağ ve sol popülizm: Fransa örneği üzerinden karşılaştırmalı bir inceleme. ankara, Ankara: ANKARA ÜNİVERSİTESİSİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI Yüksek Lisans Tezi.
- Şahin, H. K. (2019, ocak). TÜRK KADINININ SİYASETE VE İKTİSADİ HAYATA GİRİŞİ. TÜRK KADINININ SİYASETE VE İKTİSADİ HAYATA GİRİŞİ. istanbul, istanbul, türkiye: T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.
- Şahin, M. (2020). Osmanlı Emeklilik Sisteminde Arpalık Uygulaması. Sosyal Güvenlik Dergisi, 10(1), 185-196.
- Şahinoğlu, S. (2021). Çağdaş Bir Eğitim Yaklaşımı Olarak Holizm (Bütünsellik): Tarihsel Gelişim Bağlamında Kavramsal, Kuramsal ve Felsefi Bir Temellendirme. Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 418 - 441.
- Şen, A. F., & Altın, Ş. Y. (2020). Sosyal Medya Popülist Söylemler: 31 Mart 2019 Yerel Seçim Sürecinde Adayların Twitter Gönderilerinin Analizi. Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi, 281-310.
- Şengül, T. (2011). Muhafazakar Popülizm. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

- Taggart, P. (2004). Popülizm. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tahincioğlu, N. D. (2020). AVRUPA'DA YÜKSELEN POPÜLİZMİN GÖÇPOLİTİKALARINA ETKİSİ: ALMANYA ÖRNEĞİ. YÜKSEK LİSANS TEZİ. Kocaeli: KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ.
- TBMM. (1993, 7 6). TBMM Tutanak Dergisi: <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c038/tbmm19038123.pdf> adresinden alındı
- TBMM Mecis Zabıtları. (1994, 12 12). https://www5.tbmm.gov.tr/kutuphane/tutanak_sorgu.html adresinden alındı
- TBMM Meclis Zabıtları. (1995, EKİM 15).
- TBMM Tutanak Dergisi. (1991, 12 24). TBMM Tutanak Dergisi: https://www5.tbmm.gov.tr/kutuphane/tutanak_sorgu.html adresinden alındı
- TBMM Tutanak Dergisi. (1992, 3 13). TBMM Tutanak Dergisi: https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sorgu_ekrani adresinden alındı
- TBMM Tutanak Dergisi. (1993, 6 30). TBMM Tutanak Dergisi: https://www5.tbmm.gov.tr/kutuphane/tutanak_sorgu.html adresinden alındı
- TBMM Tutanak Dergisi. (1993, 7 3). TBMM Tutanak Dergisi: https://www5.tbmm.gov.tr/kutuphane/tutanak_sorgu.html adresinden alındı
- TBMM Tutanak Dergisi. (1993, aralık 8). TBMM Tutanak Dergisi: https://www5.tbmm.gov.tr/kutuphane/tutanak_sorgu.html adresinden alındı
- TBMM Tutanak Dergisi. (1996, MAYIS 9). TBMM TUTANAK DERĞİSİ.
- TBMM Tutanak Dergisi. (1997, 12 16). TBMM Tutanak Dergisi.
- Tekeli, İ., & Şaylan, G. (1978). Türkiye'de Halkçılık İdeolojisinin Evrimi. Toplum ve Bilim, 44-110.
- Telek, A. (2017, EYLÜL 25). Popülizme Karşı (II): Sol-Dönüşüm Örneği Olarak Venezuela'nın Sorunları. BİRİKİM DERĞİSİ: <https://birikimdergisi.com/guncel/8526/populizme-karsi-ii-sol-donusum-ornegi-olarak-venezuelanin-sorunlari> adresinden alındı
- Toprak, Z. (1992). Popülizm ve Türkiye'deki Boyutları. Üniversite Öğretim Üyeleri, 41-65.
- Toprak, Z. (2013). Türkiye' de Popülizm 1908-1923. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.

- TRT arşiv 5 Nisan karaları konuşması. (2017, 4 21). Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=8xC8q55svII> adresinden alındı
- Tunç, H. (2008). Demokrasi Türleri ve Müzakerici Demokrasi Kavramı. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1113-1132.
- Turan, Z. (2011). DÜNYADAKİ VE TÜRKİYE'DEKİ KRİZLERİN ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİVE EKONOMİK KALKINMAYA ETKİSİ. Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 56-80.
- Tuzun, G. (2022, 12 18). EKONOMİK BUNALIM VE 24 OCAK KARARLARI ÜZERİNE. ACADEMIA: https://www.academia.edu/40251225/EKONOM%C4%B0K_BUNALIM_VE_24_OCAK_KARARLARI_%C3%9CZER%C4%B0NE adresinden alındı
- Uğraş, V. (2019). Merkez sağ siyasetin popülist söylemi ve Turgut ÖzalDönemi örneği. Yüksek Lisans Tezi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. aydın: ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ.
- Uslu, C. (2021). Bir İdeoloji Olarak Popülizm. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 217-230.
- Uslu, H. F. (2019). Riskleri ve Vaatleriyle Sol Popülizm. İMGELEM, 255-271.
- Üniversitesi, C. (2021, 12 05). Cambridge Üniversitesi. Cambridge Üniversitesi: <https://www.cam.ac.uk/news/populism-revealed-as-2017-word-of-the-year-by-cambridge-university-press> adresinden alındı
- Yetkin, B. (2010). Bir siyasal iletişim tarzı olarak popülizm: Turgut Özal'ın“İcraatın İçinden” ve Recep Tayyip Erdoğan'ın “UlusaSesleniş” konuşmalarının karşılaştırmalı incelenmesi. Bir siyasal iletişim tarzı olarak popülizm: Turgut Özal'ın“İcraatın İçinden” ve Recep Tayyip Erdoğan'ın “UlusaSesleniş” konuşmalarının karşılaştırmalı incelenmesi. ANTALYA, ANTALYA, TÜRKİYE: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yetkin, B. (2010). Popülizm ve Özal-Erdoğan. Konya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları.
- Yetkin, B. (2010). Popülizm ve Özal-Erdoğan. İstanbul: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınevi.
- Yetkin, B. (2016). Popülizm Gölgesinde Siyaseti ve Siyasal İletişimi Anlamak. Erciyes İletişim Dergisi, 4(3), 68-82.
- Yetkin, B. (2020). Yeni Popülizm ve Yeni Medya: Siyasal İletişim ve Sosyal Medya Çerçevesinde Bir Tartışma. Academia, 304-316.

- Yiğenoğlu, K. (2017). Kaan YiğenoğluFinansallaşma Sürecinde Amerika’da Yükselen Popülizm . Yönetim, Ekonomi, Edebiyat,İslami ve Politik Bilimler Dergisi, 106-116.
- Yılmaz, A. G. (2018). Tek Parti Dönemi Halkçılığından Demokrat Parti Popülizmine Geçiş: Türkiye’de Merkez Sağın Oluşum Dinamikleri ve Popülizm. Doktora Tezi. İstanbul.
- Yılmaz, A. G. (2019). Popülizm-Demokrasi İlişkisi: Latin Amerika’dan Örnekler. Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi, 428-444.
- Yılmaz, N. (2022, aralık 16). Anadoluculuk Düşüncesi Üzerine Bir İnceleme. academia: https://www.academia.edu/37128046/Anadoluculuk_D%C3%BC%C5%9F%C3%BCncesi_%C3%9Czerine_Bir_%C4%B0nceleme_doc adresinden alındı
- YILMAZ, O. A. (2022). ATATÜRK’ÜN HALKÇILIK İLKESİ ÜZERİNE BİR TARTIŞMA:HALKÇILIK MI POPÜLİZM Mİ? İnsan ve ToplumBilimler, 143-170.
- YILMAZ, Ö. (2020). BİR SİYASAL STRATEJİ OLARAK SAĞ POPÜLİZM: BREZİLYA’DA BOLSONARO İKTİDARI ÖRNEĞİ. ANKARA ÜNİVERSİTESİ LATİN AMERİKA ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI Tezli Yüksek Lisans Tezi. Ankara: ANKARA ÜNİVERSİTESİ SBE.
- Yılmaz, Ö. (2021). SAĞ POPÜLİZM VE FAŞİZM: BİR KARŞILAŞTIRMA DENEMESİ. İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 51-68.
- Yücebaş, M. (2013). Türkiye Siyasetinde Popülist Söylem Son Dönem Türk Basınında Popülist Siyasal Söylem Üzerine Bir İnceleme. Siyasal İletişim Sempozyumu, (s. 2-24). Diyarbakır.

ÖZGEÇMİŞ

Zeynep Saniye KUTLUGÜN, ilk, orta ve lise eğitimini İstanbul’da tamamladı. 2014 yılında Karabük Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi lisans programını kazandı. 2018 yılında mezun oldu. Aynı yıl Karabük Üniversitesi Lisansüstü Enstitüsü Kamu Yönetimi alanında tezli yüksek lisans eğitimini sürdürmüştür.

